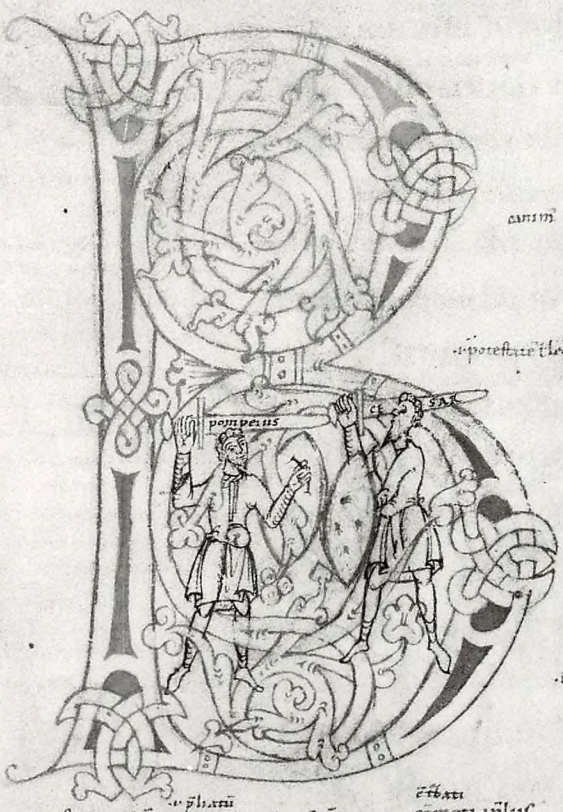
Blu. lat. fol. 35, f. 4r

¶ Qua porte dñr log sao spū p diuino. ia pon plrē nūm t ia ut magnitudinē noter sic solem dr meror pulsat
¶ Bella die y bellū qe inuidit utriq; sibe qd cesar fec cū po. y p augo cesar cū bruto y cassio y antonio petro ra.
¶ Ciuilia bella q̄ int̄ cines. plusq; ciuilia q̄ int̄ ppinq;.

¶ Ciuile bellū ē qd int̄ cines plusquā ciuile ū ubi n̄ solū cines s̄ cognati dimicant. sic int̄ cesarē & p̄pēium. int̄ octauianū & antoniū. siquidem in tali bello fr̄ cōtra frēm dimicat. filī aduersus patrē arma petūt.

carmula y thessalios abemo rege
canim
ELLA P̄EMATIOS PLVS y ma qce sanguis
ut pium interq; generum & socerum facta.
QVAM CIVILIA CAMPOS. ¶ Ius id legem crimin
qui occiso rege nemo accusabatur de homicidio. ciuilitatem. quia legesta
y potestate legi ¶ lusq; datum sceleri crimini. nonseruabantur.
nam y romanum
canimus. populuq;
victorum.
potentem
ppria y se ipsū
quasi cives insua ¶ Insua victrici
ppria
scanimus ee
y patres in suos conuersum uisce
filios. & frēm in scanimus
suū frēm. ra dextra.
scanimus. romanas contra romanas conuersas
y ppinquas Cognatasq; acies. t y cāsas in sua uiscera.
ia y occiso crasso. & extincta iulia uxore
& rupto foedere pompei. & filia iulii.
regni.
scanimus se ē y pugnatarum sicū ēthati
abilis comota aplius
mundi quia totus mundus pene inipso bello fuit.
CErtatum totis concussi uiribus orbis
Ordo certatū in omnē nefas. enim t scelo scanimus communis romanis & eni nersy uenienib
L ncommune nefas. infestis que obuia signis obuia pilis
Bene dix n̄ commune. q̄ pō romana scanim ¶ y nexilla y hastas telaq; arma scromana eminentia romanis pilis
pest fuerat iustis nulli ū n.
SIgna pares aquilas. & pila minantia pilis scanim
Hoc principiū libri lucanus fecerit. sed quare ¶ exclamatio poete voluntas scfuit carmae
seneca. eo mortuo p ¶ Quis furor o ciues. que tanta licentia ferri
posuit superiores parthis & afris odiosis inimicis romanorum. scq; manu ciliū belli uenere
uersus. sicat q ¶ Cognatis multis latum pbere cruorem.
scromanum
C umq; supba fore babilon spolianda tropheis
scocciso crasso scfigura ¶ ciuitat parthie. digna spoliari. psignis parthi nulē de crasso
romanis t italicis anima pbis requiē necdū sepultus.
¶ Errare quasi insepul tus dicebant oi philo sophi qd insepulti cum armis errarent nec pos sent transire fugem paludem. Vnde virgls. Centū errant annos uoli tantiq; hec littera circū. Crassus aut insepultus romanis fit apd carras ciuitatē pside.
Lusonius umbraq; errare crassus multa uob
scciuilia scromani scinimos excubiis cui pacta uictoria nullū triumphū habere potuit.
Bella geri placuit nullos habitura triumphos;
trestri plio y nauali acq̄ri omnes superari.
Heu quantum terre potuit. pelagiq; parari
fuder scmilitū romanorū y romane
Hoc que cines hauserunt sanguine dextre.
y ortū orientē significat occidentē significat absondit
Vnde uenit titan & nox ubi sidera condit.
ubi a meridianā plagam sequit ardentib calē meridiē significat.
Quaq; dies medius flagrantibus estuat horis.
septentrione hiemps frigida y in uernali tepore tepari liquari y resolui.
Et qua bruma rigens. ac nescia uere remitti
a pque loca coalitat ē qrlas uenente mare
Astringit scythicum glacali frigore pontum;

¶ Aquilas in exercitibus romanis habebant qd ea de auspicio iouis in armis auspicio fuerit. nā dū ide iouis aduersum tirannas p̄ficisceret aquilā ei in auspicio auolasse fer. qua a pdicto uictore accepta uidelicet sue auspicat ea legioni signū dedit. qd factū ē ut deinceps multū signis cōmitteret unde lucan signa pares aquilas.
¶ Babilon ciuitas chaldeorū quā qui parthi tenebant parthi aut int fecer crassū utriū principē romanoꝝ.
¶ Triumphus dr ANTIOCHIAM BOTIN. id exultationē; id illa pars potuisse parari romano potestati. At hec loca potuer parari y superari.
¶ Sol dicit ē arriane gigante nā & ipse dr fuisse.

Signatur: n. e. 4. 35
4x

Bln.
lat. fol. 35

Bln. lat. fol. 35, f. 41v

V tworpore senex caruit·uiresq· cruentis crudelis
C ępit habere dolor·nonpdam tempora dixit·
A. seuus pmissa deis·iugulumq senilem
C onfodiam·ueniam misero concede parenti
A rge·quodamplexus extrema quodoscula figi· t fugi·
N ondum destituit calidus tua uulnera sanguis·
S emianimisq iacet·&adhuc potes esse superstes· si ego me ante quā moriar occidā·
S ic fatus quamuis capulum pulcra mussi Legitur·emersi
P olluerat gladii·tamen alta subęquora tendit
P recipitis altum·locum precedere nati· tendit
f estinantem animam morti noncredidit uni; quia post uulnera se ꝑcipitauit influctus·
I nclinant iam fata ducum nec iam ampliꝰ ancepꝰ dubiꝰ
B elli casus erat; graię pax maxima classis ꝓgo romanū habentes
M ergitur·ast aliç mutato remige puppes romanos ·l· puppes
U ictores uexere suos·naualia pauce ·l· Loca ubi naues stant·t ubi sunt·Virgt·alii nauibus ire·id a loc⁹ ubi naues stant·
P recipiti tenuere fuga·quisinurbe parentum t ꝯnē ꝯ. ammiranē· ·k· Qualis t quantus·admiranti seni
f letus erat·quanti matrum ꝑtitora planctus· ·s· erat ē·Virgt·quis globus ocius es cali gine uoluitur atra·
C onniꝫx sepe suu confusis uultib; unda ab
C redidit ora uiri·romanum amplexa cadauer·
A ccensisq rogis miseri decorpore trunci to
C ertauere patres; atbrutus inequore uictor
P rimus cesareis pelagi decus addidit armis·

·M·A· LVCANI LIB· III· EXPLICIT· INCIPIT LIB· IIII·

Consuetudo poetarū ē· ut finē ꝓcedentis libri initio sequentis iungant quib· dā particulis· ut maro sepe facit·

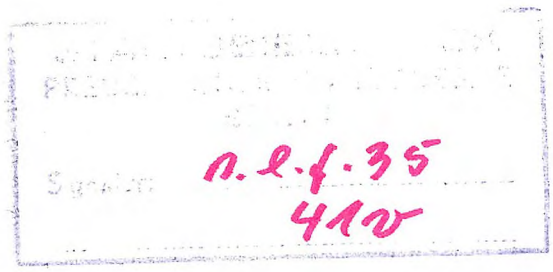
TRECVL EXTREMIS TERRARUM CISAR IN ORBIS inhispanię finib·

·l· Mōta plurali numero multa significant·aliquando breuissima tēporum spacia·aliquando p contrariū ferū mora·ut ipse alibi·n ponderā retū nec mōta sumus·aliquando diserimina·ut hoc loco·Presertim apud hunc uersa ponit significatione·

M arte seuus agit·nonmulta cede nocentem· ipsū scilicet martē
M axima sedfati ducib; momenta daturum· ·l· id ut sim hispania cesar uincerē·superarēt pōpeiū ciuili bello·
l ure pari rector castris a franiꝰ illis equali potestate hi iudices apōpeio in hispania relicti fuerant qui pēnt equali potestate·
A cprępus erat·concordia duxit inequas duorū scilicet ducū
I mperium commune uices·tutela q; ualli defensiois

·l· sic·t ꝓcepſ leni gradu pcedē nati·

·l· Compescit uincere retus·cesar ſsur uincere·

Bln. lat. fol. 35

PROEMIUM INTESTINI BELLI ALVEANO HEROICO STILO EXANCLATI.

PRIMA INGENII EXPERIMENTA IN NERONIS laudibus dedit quinquennali certamine. Dein ciuile bellum. quod cū pompeio & cęsare gestum ē re citauit. utp̄ facione quidā catem & amicicia sua cū virgilio cōparans. ausus sit dicere. & quantū mihi restat ad culicem hic inicio adolescentię. cumobinfestū matrimonū patrem suū longissime cognouisse & reuocatus athenis anerone. cohortiq; amicorū additus. atq; & ea questura honoratus. nontam̄ pmansit ingratia. Siquidem aegre ferens recitantes. Subito ac nulla sua causa indicto senatū recessisse neq; uerbis aduersus principē neq; factus extantib; post hęc temperauit. Adeo itquondā in latrinis publicis clariore cū strepitu uentris emissi. emistichū neronis magna confessorū fuga pnuncia re. subterris tonuisse putes: sed & famoso carmine cū ipsum tupotentissimus amicorū grauidissime pseudit. ad extremū poene signifer pissonianę coniurationis extitit. Multus in gloria tyrannicidarū palā predicanda. ac plenus minarum usq; eo intemperans: ut cęsaris capud proximo cuiq; iactare. Verum detecta coniuratione. Nequaquā animi constantiam pstitit. facile enim confessus & adhumillimas deuolutus preces. matrē quoq; innoxiā inter socios nominauit. Speransq; impiā catem sibi apud parricidam principem pfuturā. Impetrato autem mortis arbitrio libero codicellos ad patrem contigendos quib; dam uersib; suis exorauit. Ipulatusq; largiter. brachia adsecandas

[a] Ita in laudibus neronis carm̄ fecit ipso quinquennali certamine;

[b] Quinquennale certamen uocatur ludum qui fiebat in honore iouis olympici in quinto anno;

[c] Sub tanta leuitatis & immoderatę lingue fuit;

[d] Quia utuperat uirgin eo qd libellum atq; epitaphium fecerit ad culicem;

[e] Nomen dignitatis. vnde & questor dr̄. qui p̄ est causis. si alios poetas. quia cū ipse recitare uellet. nero tedio affectus recessit;

Quia postea contra eum fecit coniurationē.

Quia nero facile recipiebat amicos a uerū facile repellebat;

Isso coniurator fuit cōtra neronē;

[f] Auunculū suū senecā patrē appellat;

[g] nisi refrigerandi

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER
Signatur: n.e.f. 35
2v

Bln.
lat. fol. 35

O bsidit murisq; cal carten moenia magnum.

MARCI·ANNEI·LVCANI EXPLICIT LIBER·X·

Vt gaudere solæ fessis iam nauita labore
Desiderata div· littora nota videns·
Haud aliter scriptor optato fine libelli
Exultat viso· lassus etipse quidem.
Corduba me genuit rapuit nero pella dixi
Que gessere pares hinc socer inde gener.
Carmina si fuerint te iudice digna fauore
Reddatur titulus· purpureusq; nitor·
Si minus æstuas poteris convoluere sardas
Aut piper aut caluas· hinc operere nvces·

EXEN DOCHIV· id locus uenerabilis inq; pegrini suscipiunt·
PTOCHOTROPHIV· id locus venerabilis· inq; paupes & infirmi homines pascunt·
NOSOCHOMIV· id locus uenerabilis· inq; egroti homines curant·
ORPHANOTROPHIV· id locus uenerabilis inq; paremtib; orbati pueri pascunt·
GIRONTHOMIV· id locus venerabilis inq; pauperes & ppt se
nectute sola infirmi homines curant·
BREPHOTROPHIV· id locus uenerabilis inq; infantes alunt·

Simplex magn· cōpositū magnanimus· decompositum
magnanimitas·

Blu. lat. fol. 35

STAATSBIBLIOTHEK
n.r. 4. 35
143 r

Berl. lat. fol. 35

MAIORES NOS RES SCRIBERE INGRESSOS GRACCE TRE
bant · & his libris quos breui tempore scitus multos edi
mus dignioresq; cursu ipso reuocauit uoluntas tua · Cuius mecum inuscu
lano essem · & in bibliotheca separati utq; nrm · adsum studium libellos quos uellet
euoluere · inedita in aristotelis topica quedam · que sunt a billo pluribus
libris explicata · Qua inscriptione commotus · cum uno ame librorum eorum sen
tentia requisisti · Qua cum exposuissem · disciplina muenendorum argumen
torum · ut sine ullo errore adea ratione ua peuenirem · ab aristotele muen
ta · illis libris cognoscerem · uereundeq; ut roma · Si tam facile ut cerne
rem te ardere studio · mecum ut illa traderem · egisti · Cuius ego te
nta utendi laboris mei causa · quaq; tua id interesse arbitrarer · ut ea ipse
ipse legeres · & ut roma ratione adoctissimo quodam rethore acciperes hor
tat esse · utrumq; ut esse audieba · esset · si alibris te obscurata reuerit ·
Rethor autem ille magnus · hec ut opinor aristotelica · se ignorare re
spondit · Quod quidem minime fuit admiratus · eum philosophum rethori nec cogni
tum · qua ipse philosophis paucos ignoret · qui bus eo minus ignos
cendum est · quam nos rebus his que a billo dicta · & inuenta sunt alium debuerimus
si dicendi quoq; incredibili · quadam cum copia · tum etiam suauitate · Nam cum
igne · & sepius hor roganti · etiam uerum nem grauis esset · facile enim id
cernebam · debere diutius · ne ipsi uris incipia · fieri uideretur · in muria · Cum
cum eum meisq; multa sepe scripsisset · uerum sum · ego grauarer · aut in
gratum id aut supbum uideretur · Si dum una · tu optime uestis · qua fuerim
occupatus · Vtrum aut discessi · ingressa ptinescens · cum opera mea nec resp ·
nec amici uterent · nec honeste in arma usari posse · in tuo quod id mihi
uerear · utrum uelim · tuaq; & tuos uidi · admonit hunus gris alienos · nolun
dere · ne tacite quod flagitiosum tuq; · haq; hec cum mecum libros · habere ·
memoria repetita · in ipsa nauigatione cscripsi · eaq; examinare · misi · ut
mea diligentia mandatorum tuorum · tuquoq; & si admonitore negest ·
ad memoriam nrarum rerum excitare · Sed ita cepe · ad id quod institutum accedam ·

¶ OMNIS RATIO DILIGENTER disserendi · duas habeat partes · artis · una
inuemendi · altera iudicandi · utriusq; principes ut mihi quidem
dentur aristoteles fuit · Stoici autem altera elaborauerunt · Iudicandi enim
uis diligenter perscrutata · ea scientia · quam dialecticen appellant · Inuenti

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Sig.: Ms. lat. 2° 603,
Bl. 1v

similitudo ꝓpinquitatē quandā tenere debet. Ꝓpinquus ē id qđ ē
simile. ei cui simile ēe ē sideratū. q. id qđ adiunctū ē ei cui naturali
uicinitate cōiungit. Rursus quo differentia dissimilitudinis auctor ē.
dissimili ē id qđ ab aliquo differt. quā id qđ sequit̄ t antecedit. Rurs⁹
qm̄ ctrariū longissime abeo cui ctrariū ē oportet abscedere. longi⁹
abscedit ctrariū q repugnans. Ꝓ hec quid aliud restare poterat.
q. effectorū causas querere. aut ꝑ effectorū causas qđ aliud. q. ipsarꝝ
causarū ꝑquirere effect⁹. Preterea acomparatione loci. postremū
ordinē tenēt. qa siue similitudinē siue dissimilitudinē. insola op
tinent quantitate. Et delocoꝝ ordine satis dictū ē. Illud ꝓterea
ēsiderandū puto. nū hi ꝙq; argumtoꝝ loci. q. in ipso herent deq̄ qre
rit̄ int affecta iure numerent̄ quando qđ q. affecta s̄ id circo dicns
affecta. qa s̄ ad aliqđ. & ꝓpositu ēmini relatione nectunt̄. Nā &
diffinitio alicui ē diffinitio. & totū partiū totū ē. & nota signi
ficatio nota ē. S; inspicienda ē natura singuloꝝ. & iudendū. nū simlit
hec ad aliqđ referant̄ ut ceta. Nā diffinitio rē q. diffinit. qdam̄
explicat atq; ē firmat. Itē partes rē cui partes s. ꝓpa ēiunctione
ꝑficiunt. Nota ū ei intellectū cōmunit̄ tenet. Et cū hec ceta q
uocant̄ affecta nō faciunt. iure hec int̄ affecta ponunt̄. s; in eo ipso
qđ uelut efficiunt atq; ē formant in ēe dīr. S; qm̄ de ui atq; ordi
ne loco; sufficient̄ dictū ē. nē ad sequentia transeam⁹. Pret̄ oīa ii
q̄ superi⁹ ia dicta s̄. illud aūi aduertendū maxime ē. qa nō siq̄ in ar
gumtis sumptū fuerit. illud eorū argumtoꝝ loc̄ dicendus ē. n̄ nso
lū insit argumtis. uerꝝ & ia abeo argumta nascunt̄. Id qđ dico.
planiori liquebit exemplo. Siqđ ii fuerit argumtū inq̄ sumat̄
geni. t speciem. nstati illud argumtū exgie. t specie tractū ēe dr.
n̄ ea argumto ureꝝ. gnis. t specie qualitas submministrat. Agie. ii. sit
questio. an ide sit animali ēe qđ uiuere. fiet argumtatio sic. Nide
animali ē ēe qđ uiuere. qa nec inanimato qđē idem ē ēe qđ mori. Plurima
quippe s̄ inanimata. neq; moriunt̄. Nam q̄ numq. uixere. ne mori
qđ posse manifestū ē. Hic ꝙ inanimatū geni ē. lapidū ac fusiliū me
talloꝝ. & sumptū ē in argumtu. s; ni exgie factū ē argumtū.
licet in eod̄ geni uideat̄ in clusū. s; poci actiuario.
Nā ctrariū ēe ute qđ mori animali aut inanimatū.
s; mori n̄ seqt̄ inanimatū. lgt̄ ne animal qđ uiuere.

Bln. lat. fol. 603

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hs. lat. 2° 603,
Bl. 34r

mss. lat. quarto 215.

bucolicon virgilij
et Georgicon et epygrammatum
Naso[nis]
Tercyd[is]

Ex
Bibliotheca Regia
Berolinensi

Ber. lat. qu. 215, f. 1r

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline:
Berlin ~~(West)~~, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Handschriftenabteilung
Foto:

Signatur: Ms. lat. qu. 215
BC 15

Et quippe ipso quę suscitat æquore terga
Rursus in obliquum uerso prumpit aratro
Exercetq; frequens tellurē atq; imperat aruis
Humida solstitia atq; hiemes orate serenas
Agricolę hiberno lętissima puluere farra
Et quę sit ager nullo tantum semoesia cultu
Actæ ac ipsa suas miramur gargara messes
Quid ducam iacto qui semine cōmin arua
Insequitur cumulosq; ruit male pinguis harenę
Deinde satis fluuiū inducit riuosq; sequentes
Et cū exustus ager morientib; æstuat herbis
Ecce supercilio cluuosi tramitis undam
Elicit illa cadens raucū per leuia murmur
Saxa ciet scatebrisq; arentia tēperat arua
Quid qui negraudis pcumbat culmū aristis
Luxuriem segetum tenera depascit in herba
Cum primū sulcos æquauit sata quaq; paludis
Collectū humorem bibula deducit harena

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline:
Berlin ~~(West)~~, Staatsbibliothek ~~Preußischer~~ Kulturbesitz, Handschriftenabteilung
Foto:

Signatur:

Ms. lat. qu.
215
Bl 19r

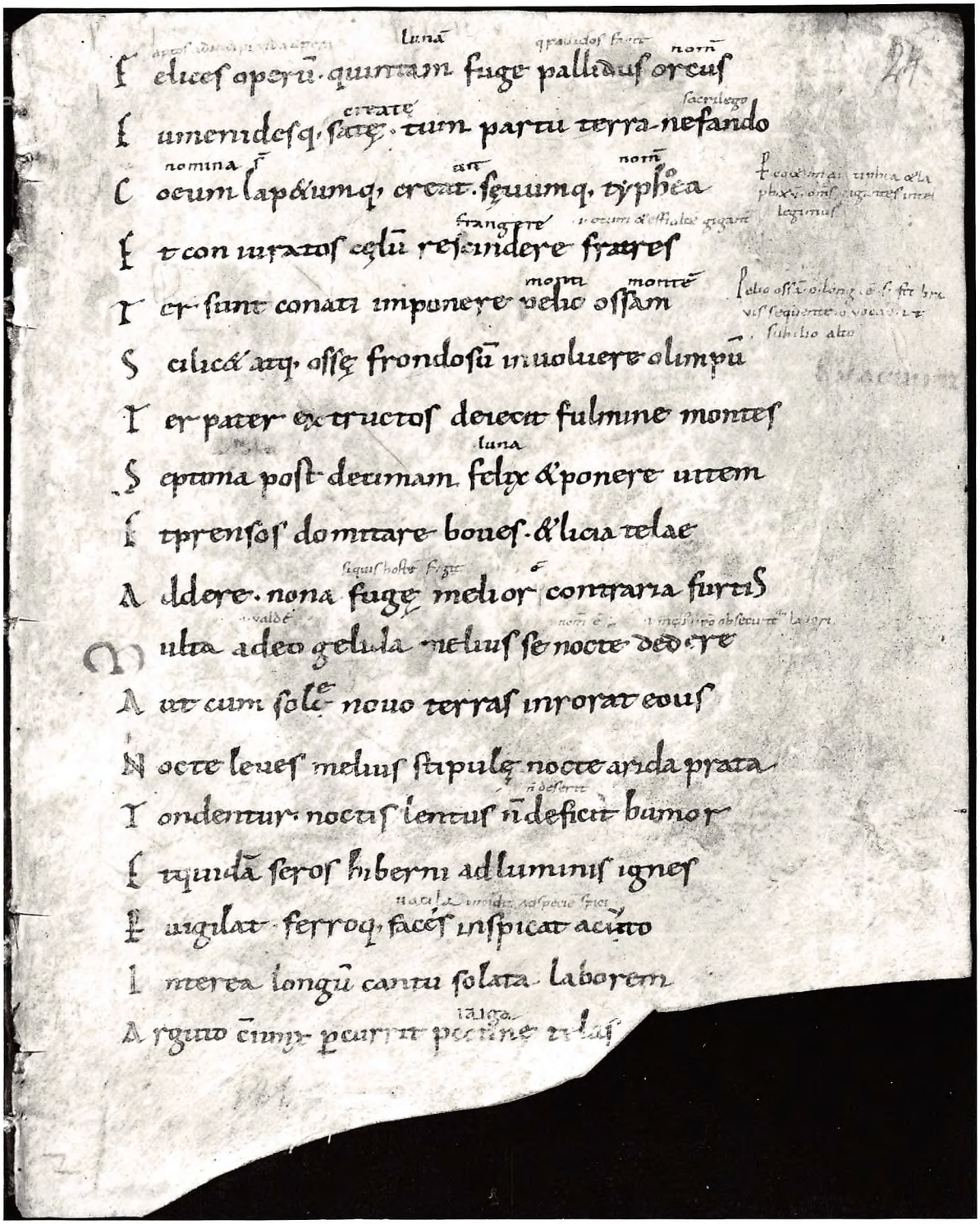
Vuarias usus meditando excudere artes
Paulatim & sulcis frumenti quærere herbam
Vsilicis uenis abstrusum excudere ignem
Tunc alnos fluuii primum sensere cauatas
Nauita tum stellas numero & nomine fecit
Hyadas hyadasque clarumq; lycaonis arcton
Tum laqueis captare feras & fallere visco
Inuentum & magnos canibus circumdare saltus
Atq; alius latum funda iam uerberat amnem
Alta petens pelagoq; alius trahit humida lina
Tum ferri rigor atq; argutæ lammina serræ
Nam primum cuneis scindebant fissile lignum
Tum uarie uenere artes labor omnia uincit
Improbus & duris urgens in rebus egestas
Prima ceres ferro mortales uertere terram
Instituit cum iam glandes atq; arbuta sacri
Deficerent siluæ & uictum dodona negaret
Mox & frumentis labor additus ut mala culmos

Bln. lat. qu. 215. f. 20r

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline:
Berlin (~~West~~), Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Handschriftenabteilung
Foto:

Signatur: Ms. lat. qu. 215
Bl 20r

Ben. lat. 9c. 215, f. 24r

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. lat. qu. 215,
fol. 24r

F mathiam & latos hemi pinguescere campos,

S ulcis & tempus ueni & cum finib; illis

A gricola incuruo terram molitus aratro

E xesa inuenit scabra rubigine pila

A ut grauib; rastris galeas pulsabit inanes

G randia q. effossis mirabitur ossa sepulcris

D i patrii indigetes & romule vestaq. mater

Q uę tuscum tiberim. & romana palatia seruas

H unc saltem euerso iuuenem succurrere seclo

N e phibere satis iam pridem sanguine nro

L aomedontee lumus troia

I am pridē nobis cęli te regia cęsar

I nuida. atq. hominū queritur curare triumphos

Q uippe tibi fas uersum. atq. nefas. tot bella per orbē

T am multę scelerū facies nullus aratro

D ignus honos. squalent abducti arua coloni

E t curuae rigidū falces conflant in ensem

U nde nouus erumpit. hinc germania bellū.

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline:
Berlin (~~West~~), Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, Handschriftenabteilung
Foto:

Signatur: Ms. lat. qu. 215-
Bl 30r

Schul. Clm. 18922, f. 170ᵛ (oben)
(diese H. in BK zu spät [1010–1030]
datiert - clm ca. 1000?) +
Clm. 19477, Vorsatz
zu Bern. Last. qu. 215 u. clm S. 138 Nr. 163

München HStA Kaisersucht n° 395

D H IV 25 f. Bischofskirche Bamberg

1057 Aug. 16

Dr., unbekannter Schreiber

Bln. lat. qc. 939

Blu. Lat. 9c. 939

Theodorico

Zakładka
Czytelnia Specjalistyczna

Compulsus est · r · ut ei indulgeretur pecunia quā debebat · corrup
tus est · pena immeā dilationē · r · accusationem abhis quorū debi
tor erat eorū · Oplionem uero atq; gaudium nomina ppria sunt · ss
Regia cessura · r · regis iudicium · ss Cumq; illi parere · n · oporteret · ss
Sacrarū · f · e · d · t · r · ecclarū defensione · uelut in asilo · ss Comptū
cognitum · ss Edixe precepit iudicauit · t edictum posuit · ss Pre
scriptū · d · prenotatum · ss Notas insignia · r · ut uterentur · Notas dic
litteras que erant notariorū ppter frigā t for grecorum nominū
habenda · ss Quid hunc seuerius · p · a · u · id quid potest · simile
excogitari · Aud quibus argumentis potest contra dici · ut hoc
non sit seuerius quod imme actū est · sique sequitur · ss Astrui af
firmari · oppoi argumentari · ss At qui eo die · d · e · n · n · d · suscep
ta est · sed quo die edictum erat cos abudena, uenia pelli · ss Deferen
tibus accusantibus · ss Nrē ne artes · mā studia ita · n · p · s · pudore for
tunā debuisset · r · si non puduit fortuna hoc consentire, ppter meā
innocentia saltē ultras accusantiū quida nam fuerant pudore
illam decuisset ultales, atores contra me non suscipere et · ss Siminū
aminuat · a · ultas · r · d siboc non puduit innocens accusarer saltem
pudē debuerat ultas accusantium · ss Summamq; integritatem · ss Mo
rum · d · qualitatē accusationis t meę damnationis · ss Senatum · m · r · s ·
id quod in maiestatem regis aliquid aduersum obtasse senatus · ss Reum
ceret · reus maiestatis quis dicebatur qui contra rem publicam et con
tra regem aliquid sensisset · Die g se exboc criminatū ee quod impedisse de
latorem qui ferebat regi epistam contra senatū quasi aliqui contra
regem sensisset · p quod nolebat senatū reū facere maiestatis · ss Inficiabi
mur · r · nagabimus · infitiator · r · negator · quod non fatetur · sed contra
ueritatē mendatiū nitimur · t contra dicemus falsum ee necausa
ri qui sapientes dicebamur ita · dehonestus · Aduolu · si saluum ·

Bibl. lat. qo. 939

fol. 67r

Bln. lat. qu. 939

tum·r·omniū·hominū quirationales
s.ss hec·e·n·naturā·p·d·s·q·patre fec̄·s·eū
cognita fuerit·ss·Interminabit·u·r·infinita
ss·Tota·s·æ·pp·r·inpsenti··Cūtota uita
æ pfecta æ sine fine possidetur·illud dr̄
eternū·ss·Excollatione·cōparatione·ss·Inp̄
sens apternus·i·f·pcedit·r·inpsens sit q̄ p̄
mo pteritū ē aliq̄d deinde p̄sens postmodū
futurum·ss·Quicq̄d·u·intēpore·r·tempo
lit̄·ss·Nihilq·ē·r·t·sb̄ pteritū pse p̄sens
hē pse eternū ū totū simul·ss·Intēpore
c·id·subiectum tempori·ss·Totū uitę suę spa
tium·pp·a·id tria tempora·ss·Crastinū·n·d
a·id futurū·ss·Inhodierna q̄q uita·r·inpsen
tu·ss·Mobili transitoriq: m·q̄d punctus patē
tenere·ss·Momto adcōparationē gēnitus
momti ē q̄duuimus·s·nec momti ē q̄ppe
tantum æ infinitū nīhīt illā cōparationē·
Momtum enī ad·c·annos aliquā hē cōpa
rationem·C·aū anni adeternitatē nullam
prsus hn̄·Illud tam̄ p̄sens q̄duuimus·s·
nec momti est·r·morula breuissima instar
puncti·ss·Nec cepit umquā·s·intēpore·ss·
Nonenim totū·si·r·l·u·se·atq: cōplectitur
Aristoteles dicunt hunc mundū semp fuis
se semp̄q mansurū·sine temporis initio·q̄d
uerū utiq ē·Ds enim dixit æ facta sunt
hoc ē pat̄ exse filiū exse genuit p quē oīa
fecit æ sic̄ filius ante oīa sęla genitus ē·sic
æ mundus pipsū ante tempus factus est·
Nec ē putandū fuisse aliq̄d temporis spaciū
int̄ genitū filiū æ mundū creatū·p̄serim eū
nullū temp̄ adhuc ēet·ss·Presens·s·assistere·
Tale p̄sens nec p̄to cedit nec futuro antecedit
ss·Et infinitate·m·t·h·p̄sentē·s·quia sine fine e
ppetuū·Hoc enim adhomines·r·cultr·ss·Usiū
platoni·m·Aristoteles æ plato quę audtores
fuerunt discipuli socratis·ss·Desideū·r·minum
ss·Illud ē enim in p̄minabile·d·uita·id·a p̄to
inpsens·a psentia infuturū·ss·Q̄d·m·a mundo
plato·t·r·ut sine fine ēet·ss·Diuine mentis
id substantię t nature·ss·Sed potius·p·nature
id·in se ipso æ sua p̄sentia implentis omnia·
ss·Hunc·e·u·immobilis·p·statū·Ideo immobi
lis·quia d·sinmobilis ē·ss·Ex immobilitate
d·i·m·i·apsentia dī quę ē immobilis·defię ase
dū transit p tempora·ss·Decressit·liberare dixit
decresit quanto enim magis unaquęq: recres
cit intempore tantomagis defię in se minusq:
futuri hn̄·Verbi grā·dies quanto plus hora
rum numero eresc̄t tantominus hn̄ in fu
turū tantoq: magis creuit·Sic æ debię dia
potē·Is enī q̄ lx ē annorū magis creū in
tempore quā hic q̄ xxx annorū ē·I·grē
quantomagis illū supereū intempore tan
tomagis decreuit in se minusq: futurum

Bibliot.

Blu. lat. qu. 939

fol. 111r

w. Gu. 4286

Bln. lat. qu. 939

nitatem. J. tus xpo credit.
A uctoris illius exemplo docta benigno.
P rosecutorū precantis fraude suorū J di.
O stephane signifer regis sume boni nos exau
P rosicue quies pro tuis exaudit⁹ inimicis.
P aulus tuis p̄cib; stephane tequondam p̄secu
C utorem cum tripudiat⁹ in regno cui nullus p̄secu
tor appropinquat J cibus repulsa mes. J nro.
N os pinde nos supplices adte clamantes expre
O ratio sanctissima nostra semp̄ conciliet dō
C epetrus xpi ministrū statuit. J crucifixit.
C upe ro normam credendi astruis. adde extra
summi patris ostendendo quem plebs furens
C e sibi xp̄c elegit stephane. J coronatus.
P er quem fideles suos corroboret. sed tibi unte
rotatus saxorum solatio manifestans. J rusas
I unc inter inclitas martyrum purpuras co
ollannes ihu xpo IN NAT S. IOHIS J di.
multum dilecte uirgo. J cutus. J quisti.
C ueus amore carnalem. in nau parentē li
T aleue conugis pectus respuisti messiam se
V teus pectoris sacra meruisses fluenta potare.
C uq; in terra positus gloriam conspexisti filii
Q ue solum sanctus in urna credit̄ contuenda
ee p̄enni. J custodem. J pediaret.
C e xp̄c in cruce triumphans matri sue dedit
V irgo uirginem seruare atq; curam sup
T ite carcere flagrisq; fractus testimonio xpi
est gratus. J uenenum forte uincis.
I dem mortuos suscitans unq; ihu nomine

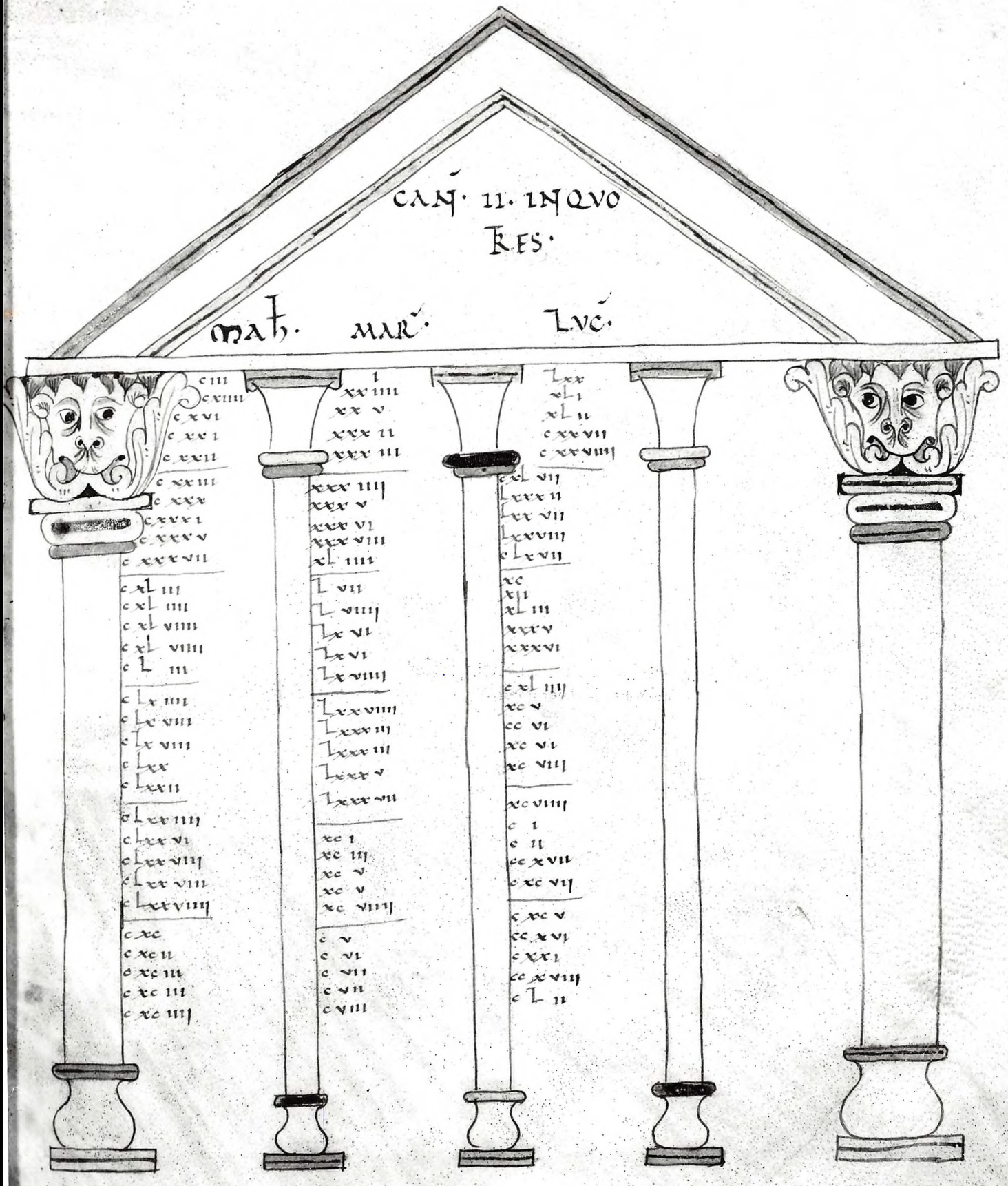
Ber. (DDR) Fragm. 26

Nur zum persönlichen Gebrauch
Weitergabe an Dritte ist unzulässig!

Deutsche Staatsbibliothek Berlin/DDR
Handschriftenabt. / Literaturarchiv

Fragm. 26
f. 1v

Reproduktion: Deutsche Staatsbibliothek Berlin

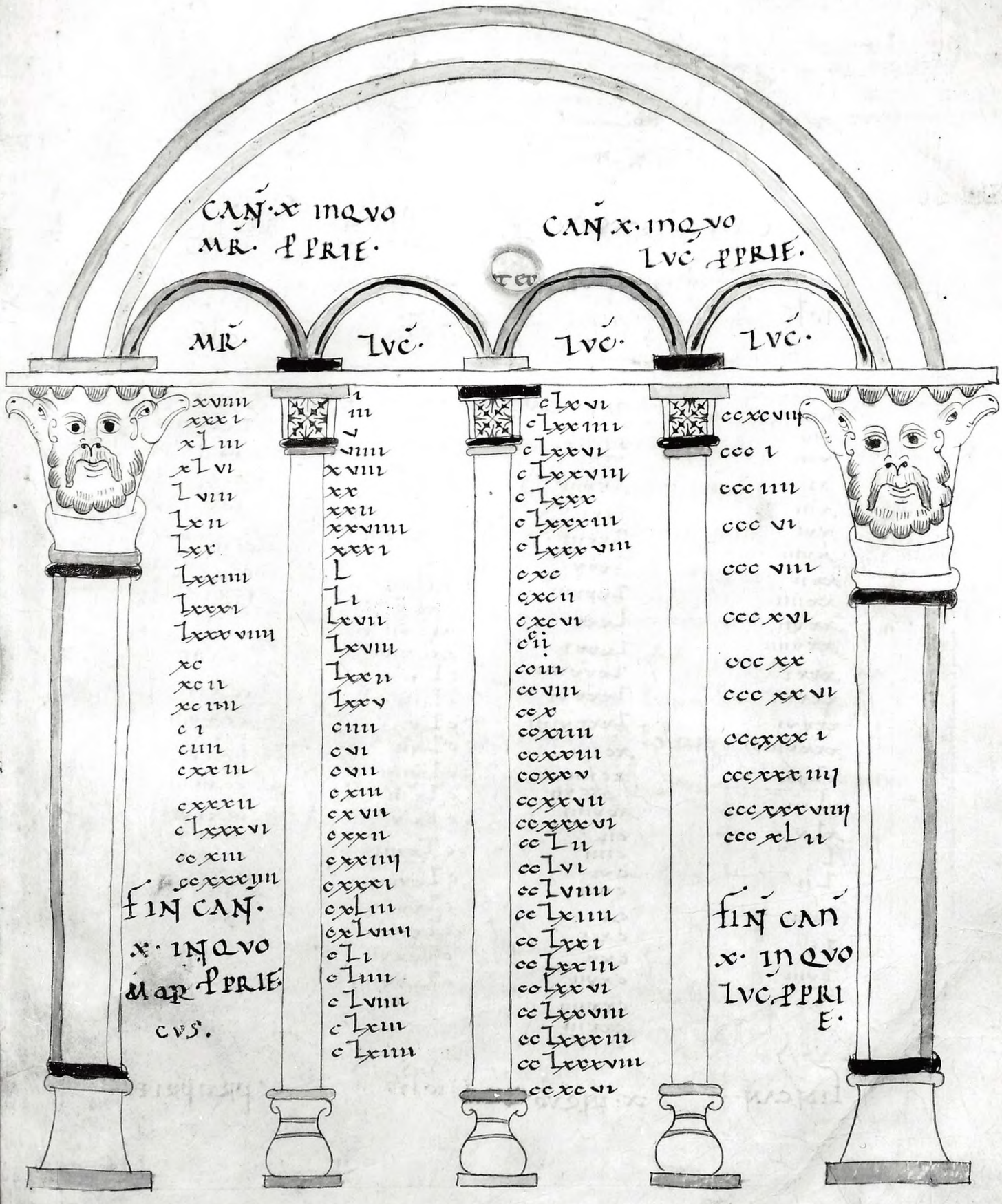

Bln. Phill. 1648

Deutsche Staatsbibliothek Berlin/DDR
Handschriftenabt. / Literaturarchiv

Ms. Perll. 1648, f. 3r

Aufnahme: Deutsche Staatsbibliothek Berlin

Bln. (DDR) Phill. 1648

Deutsche Staatsbibliothek Berlin/DDR
Handschriftenabt. / Literaturarchiv

Ms. Pfeil. 1648, f. 8r

Aufnahme: Deutsche Staatsbibliothek Berlin

potens est ds̄ de lapidib; istis suscitare filios abrahę.
Jā enī securis ad radicē arborum posita est.
Omis ergo arbor quę non facit fructū excidet
& in ignē mittetur.

T
M xi
M iij
L x
L xu & vi. &
xiiij-l xxviij.

Ego quidem uos baptizo in aqua in poenitentiam.
qui aut post me uenturus ē. fortior me ē. cuius
non sum dignus calciamenta portare. Ipse vos
baptizabit. in spū scō & igni.

I
M xii
L xi

Cuius uentilabrum in manu sua. & p̄ mundabit
aream suam. Et congregabit tritic̄um suū in hor
reū. paleas aut̄ comburet igni inextinguibili.

I
M xiii
So
Lv
S

Tunc uenit ihs̄ a galilea in iordanē ad iohannem.
ut baptizaret̄ a eo. Iohannes aut̄ p̄hibebat
eum dicens. Ego a te debeo baptizari. & tu uenis
ad me. Respondens aut̄ ih̄c dixit ei. Sine mo
do. Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.

I
M xiiij
R
M v
L xiij
L xv

Tunc dimisit eum.
Baptizatus aut̄ ih̄c. confestim ascendit de aqua.
Et ecce aperti sunt ei cęli. & uidit̄ spm̄ dī descenden
tē sicut columbā. & uenientem sup̄ se. Et ecce uox
de cęlis dicens. Hic ē filius meus dilectus. in quo
mihi complacui.

T
M xv
M vi
L xv

Tunc ih̄c ductus ē in desertū a spū. ut temptaret̄
a diabolo.

T
M xvi
L xvi

Et cū ieunasset quadraginta diebus & quadra

Bibl. Thill. 1688 f. 21

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1648
f. 21r

FOTOSTELLE
Briefadresse: 10162 Berlin
Unter den Linden 8

XIIII De iohannis capite in discō. de quinq; panib' et duob' piscib'
inquinq; milia uiroſ. ille ſuppa mare ambulat. et petrū
mergentē alleuat. et intepra geneſar multoſ languoreſ curat
XIIII D emanib; lauandis. et debis quę deore exeunt quia eo
inquinant. non quę intrant in homine. filia mulieris
ſyrophoenisſe adoemio curat. et ſecus mare galileę claudoſ. ceco ſ. et mutoſ ſanat / cumq; ligaueri ſup terrā
XV De ſeptē panib; et pauciſ piscib' quatuor milia hominum
de ſigno ionę pphetę. de fermento phariſeorū. de epiſ
copatu petri quē incepat accipere crucē ſuā debere tol
lere unuſquiq; qui uelit dm̄ ſequi. et dicit non uidiroſ
quoſdā moſte donec uideant filiū hominiſ in regno ſuo
uenire. et quē dicunt homineſ eſſe filiū hominiſ. et qd
in monte cū moyſe et helia apparet. et uox de cęlo adeū
den unde deſcendib' helia iā uenisſe et non ee ſuſceptū mani
feſtat. pueru lunaticū ſaluat. et de fide ut granū ſinapiſ
docet. de ſtatera in ore piſciſ
XVI De humilitate ſicut pueru. et de manu et pede. et oculo eru
endo. et nec minimū ſcandalizandū quoru angeloſ faciem
patriſ in cęliſ ſemp uidere teſtat. correptio ſm quod in
dulgeri debeat altrutru uſq. ſeptuagieſ ſeptieſ
XVII Quiſ conſeruū ſuū ꝓpter centū denarioſ ſuffocat. uxore non
debere dimitti. et de eunuchiſ. infanteſ non ee arcendoſ
a benedictione. diuite difficile introire in regnū cęloru
et centuplū recepturu qui omnib' ſuis renuntiauerit

Deutsche Staatsbibliothek Berlin/DDR
Handschriftenabt. / Literaturarchiv

Ms. Phill. 1648, f. 16r

Aufnahme: Deutsche Staatsbibliothek Berlin

uidete locum · ubi positus erat dn̄s · Et cito euntes
dicite discipulis eius quia surrexit · & ecce præce
det uos in galileam · ibi eum uidebitis · ecce præ
dixi uobis ·

m̄ ccc Lvij
xl cc xxxiij
Lccc xxxvij

Et exierunt cito de monumento · cum timore &
gaudio magno · currentes nunciare discipulis ei?

m̄ ccc Lv

Et ecce ih̄c · occurrit illis dicens · Auete · Illæ aut̄
accesserunt & tenuerunt pedes eius · & adoraue
runt eum · Tunc ait illis ih̄c · Nolite timere · Ite
nunciate fratribus meis ut eant in galileam ·
ibi me uidebunt · Quæ cum abissent · ecce quidā
de custodibus uenerunt in ciuitatē & nuncia
uerunt principib; sacerdotum omnia quæ fac
ta fuerant · Et congregati cum senioribus; consilio
accepto pecuniā copiosā dederunt militibus di
centes · Dicite quia discipuli ei? nocte uenerunt
& furati sunt eum · nobis dormientibus · Et si hoc
auditum fuerit a præside · nos suadebim? ei & se
curos uos faciemus · At illi accepta pecunia · fece
runt sicut erant edocti · Et diuulgatum est uer
bum istud apud iudæos · usq; in hodiernū diem ·

Vndecim autem discipuli abierunt in galileam ·
in montem ubi constituerat eis ih̄c · Et uidentes
eum adoraverunt · quidā autē dubitauerunt ·
Et accedens ih̄c · locutus eis ē dicens · Data ē mihi

Deutsche Staatsbibliothek Berlin/DDR
Handschriftenabt. / Literaturarchiv

Ms. Phill. 1648, f. 63+

Aufnahme: Deutsche Staatsbibliothek Berlin
Honorarpflichtig

mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit
me sermones meos non seruat
Et sermonem quē audistis non est meus: sed ei⁹
qui misit me patris. Hęc locutus sum uobis;
apud uos manens.
Paraclitus autē spūs scūs quē mittet pater in no
mine meo, ille uos docebit omnia; quecūq; .. & suggeret uobis oīa,
dixero uobis. Pacē relinquo uobis; pacē meā
do uobis. Non quomodo mundus dat ego do vobis.
Non turbetur cor uūm, neq; formidet. Au
distis quia ego dixi uobis; uado & uenio ad
uos. Si diligeretis me gauderetis utiq; quia
uado ad patrē. quia pater maior me est.
Et nunc dixi uobis priusquā fiat; ut cū factū
fuerit credatis. Iam non multa loquar uo
biscū. Venit enim princeps mundi huius;
& in me non habet quicquā. Sed ut cognos
cat mundus quia diligo patrē; & sicut man
datū dedit mihi pater. sic facio; Surgite
eamus hinc
finis. ſt
Ego sum uitis uera; & pater meus agricola est.
Omnem palmitem in me non ferentē fruc
tum; tollet eū. Et omnē qui fert fructum
purgabit eū. ut fructū plus afferat. Iam
uos mundi estis; ꝓpter sermonē quē locutus

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1648
f. 140v

pāne generationis & sedulitate plis peccatū leuem. Karitas enī multitudinē peccatoꝝ operit. Qui ergo ad imaginē dei ee nō potuerit. sit ad plenitudinē caritatis. Illa ciuitas culpā excludit. hec solu it hec deniq; lex sc̄e ciuitatis. diliges dn̄m dn̄m tuū ex toto corde tuo. & ex tota anima tua. & ex tota uirtute tua. Sed si rur sus angustiani mi & minutis quibabundantiam caritatis & grām recipere nō possint. habes tu ciuitatē. ut diuine potestatis formidine sobriū faciat. & inflectat mōres. Et hec lex tui ciuitatis. dn̄m dn̄m tuū adorab. & illi soli seruies. Hegit̄ pcipue uirtutes & ideo paucoꝝ nō pluriū. Supra iordanen posite. ut exprimas quasi imago arce ei pū. diligas quasi filius patrē. adores quasi subdit regē. Qui aut iordanen transierint. iordanis aut deus censio eorum dr. Qui descenderint ergo ex illis superioribus uirtutib; ad hec inferiora. id inquib; integritas. caritas. humilitas uacillauerit. habent ppria hominis refugia que pcant. ut qui obnoxii delictis & inflexi uitiis sē nonuoluntariis. sperent dn̄m sibi reconciliari posse si uenia pcant. sperent posse corrigi sip̄cepta sequant celestiū testamentoꝝ. qb; aut informam adinnocentiam. aut reuocamur aculpa. hegit̄ intraior danen ciuitates sequentes sē. ut ppiciem nob dn̄. Sequam que iubet. uitem que phibet. Sit ergo ppriande diuinitatis ambicio. sequende p̄cep tionis oboeditio. interdicte p̄uaricationis cautio. Quib; ppiciatoriā dimisdam & nomotheticen ei puidentiā t instauratoꝝ obsequio. t intēdictoꝝ declinatio ueneremur. Quar tū supē. qddemorte sūmi sacerdotis aut. qusq; adillud tēp erit inciuitate refugii homicida ille. donec moriat sacdos magnus. Inquo scdm litterā hera intp̄tatio. Primū ipsa fuga sortemagis qequitate alicui examinis definita. Deincausis paribus impar euentus. Poterat enī fieri ut p homicidē illius refugiū sequentidie obiret magni sacdos. Que aut sub incerto sententia. Ergo q hera littera. queram spūalia. Quis est istemagni sacdos. nisi dis fili

Blu.

fol. 4r

Hand 1

intemperantiū incidamus consortia quisub specie iucunditatis ue
nenum infundunt bonis. Nisi assiduisint. & maxime conuiuio·
ludo ac ioco. eneruant grauitatē illā uirilem. Caueamus itaq;,
nedū relaxare animū uolumus. soluamus omnē armoniam quasi
concentum quendam bonoꝝ operū. Vsus enī cito flectit naturam:
undequod prudenter agitis. conuenire ecclāsticis & maxime mi
nistroꝝ officiis arbitror. Declinare extraneorum conuiuia. uelut
ipsihospitales sitis peregrinantib;. uelut ea cautione nullus sit ob
prius locus. Conuiuia quippe extraneorū occupationes habent.
tunc & iam epulandi ꝑ ducunt cupiditatē. subrepunt etiam fabulę
frequentes de sectis ac uoluptatib;. claudere aures non potes. ꝑhi
bere putat superbię. subrepunt etiā ꝑ ter uoluntatē pocula,
Melius ē tuę domui semel excusesi quia alienae frequentes. Etiā
ipse sobrius sis gas. tamen ex aliena insolentia condēpnari
non debet ꝓsentia tua. Viduarū ac uirginū domos nisi
uisitandi grā iuniores adire nonopusē. & hoc cum seniorib;. hoc
ē uel cum epō. uel sigrauiorē causa cum ꝓbis. Quidnecesse est
ut demus sectarib; obtrectandi locū. Quid opus ē uille quoq; uisi
tationes crebras accipiant auctoritatē. Quid si aliqua illarū forte
labat. Cur alterius lapsus subeas imitatiā. Quia multos etiam sor
tes illecebra decepit. quanti non de de-runt terrori locū. & de
der suspicionē. Cur non illa tempora quib; ab ecceta ua cas lectu
tionibus impendas. Cur non xp̄m reuisas. xp̄m alloq;ris. xp̄m audi
as. Illum alloquimur cū oramus. illum audim cum diuina le
gimus oracula. Quidnobis cum alienis domib;. Vnaē domus q;
omnes capti illę pocius ad nos conueniant. qui nos requirunt;
Quidnob cum fabulis. Ministerium altarib; xpi. nobsequiū
hominib; deferendum recepim; humiles decet ee. mites. man

Bln. Hs. 74. f. 20v

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hdschr. 74,
Bl. 20v

A - B

regnas intrinitate. in scta scorum. am.

EXPLICIT LIBER SCI AMBROSII DE DIVERSARUMQ; SENTENTIARUM EX LIBRO OFFICIORUM. ET SERMO DE LAPSU VIRGINIS CONSECRATE.

INCIPIT LIBER SCI AUGUSTINI DE TRINITATE TRINAQ; UNITATE.

Euangelica lectio ꝓposuit nobis unde loquam ad caritatē uram. quā dñi impe[rio] (loquolum) rio. et uere dñi imperio. Ab illo enī expectauit cor meū tanquā iussionē ꝓferendi sermonis. ut hinc eū intellegerē loquī uelle. qđ recitare ipse uoluisset. Audiat ergo studium et deuotio ura. et adiuuet apud ipsū dnm dm nrm laborē meum. Videm enī (unde dicam) et tanquā ꝓposita diuino spectaculo contuem. apud flumen iordanē cōmendare nob dnm dm nrm intrinitate. Cū enī ueniret ihs et baptizat eēt a iohanne. dns a seruo. qđ fecit ad humilitatis exemplum. in ipsa quippe humilitate ostendit impleri iustitiā. qn̄do dicente sibi iohanne ego ate debeo baptizari et tu uenis ad me. respondit. sine m. ut impleat omis iustitia. Cū g baptizat eēt aptis cęli. et descendit sup eū spūs sc̄s in specie columbę. deinde uox sup consecuta ē. hic ē filius ms dilectus in quo m bene sensi. Habem g distincta quo dam trinitatē. in uoce patrē. in homine filium. in colūba spm sem. Hoc quidē cōmemorare opus erat. nā uidere facillimū ē. Cui enī nec ullo dubitationis scrupulo cōmendat hec trinitas. Cū ipse dns xps in forma serui ueniens ad iohanne. (ostensus sit.) utiq; filius eē; Non enī dici potest qđ pat ē. aut dici potest qđ spūs sc̄s. De colūba quis dubitet. aut quis dicat quid ē colūba. cū ipsū testet aptissime. descendit sup eū spūs sc̄s in specie colūbę. De uoce aut illa simlit nulla dubitatio qđ patris sit. cū dicit. tu es filius ms. Habem distincta trinitatē. et si considerem loca. audeo dicere quā uis timide iddica. tam audeo qsi separabilē trinitatem.

Bln. Hs. 74, f. 45ᵛ

Ben.
Hs. 74
fol. 45r

Hand C

Exsoluim' quę pmisim' ꝓpositionesnras firmissimis ut arbitror testimoniis docuimus ꝓbauim' · tenete qđ audistis. Breuiter nę replico quantū existimo; & rę utilissimā mtibus uris collo candā cōmendo · Pat non ē natus deus de uirgine, natiuitatē tam ista et pat et filius ē operat' ex uirgine · Pat non ē passus in cruce passionē tam filius et pat & filius operatus ē · Non resurrexit pat a mortuis; resurrectionē tam filius & pat & filius operatus ē · Habetis psonarū distinctionē. & operationis inseparabilitatem · Non g dicam' aliquid patre operari sine filio aliquid filiū sine patre · An forte miracula ihūs quę fecit mouent uos? Et ubi ē? Pat aut in me manens ipse facit opera sua? Hęc quę dixim' plana erant tantū dicenda erant · n laborandū ut intellegerentur sed curandū ut cōmemorarentur · Aliquid adhuc uolo dicere · ubi uere & aciore intentionē uram requiro & deuotionē apud dnm · Et cm locis corporalib; ntinent nec occupant nisi corpora; Ultra locos corporales ē diuinitas · Nemo ea tanquā inspacio requirat · ubiq; inuisibilit & insēparabilit adē · ninparte maior inparte minor · sed ubiq; tota · nusquā diuisa · Quis uidet hoc? quis capit hoc? Cōpescam' nos' meminerim' qui unde loq'm' · Illud & illud quicquid ē qđ sē pie credat' scē cogitet' & q'ntū dat' q'ntū potest ineffabilit intellegat' Quiescant uerba · cesset lingua cor exeatur' cor illuc leuet' Non enim ē illud tale qđ in cor hominis ascendat · Attendam' creaturā · inuisibilia enim ei a creatura mundi ꝑ ea quę facta sunt intellecta conspiciunt' · Ne forte quę sēc ds in quibus habem' quandam familiaritatem consuetudi inuenia' aliqua similitudinem · unde probem' ee aliqua tria · quę tria separabiliter ꝑferant' · inseparabiliter operent';

Ber. Hs. 74, f. 48v

Ben. Hs. 74

fol. 48v

Hand D + E

scis habendus. quibus parem fide, et sctate, eum fuisse
non dubitamus. Sed et hoc dicendum. quia et si
miracula que ipse fecerat parum ignoramus.
at quia scōr exempla adspiritualis exercitii studia
imitanda secutus sit nouimus. Et quidem non du
bitamus eum multas dum adhuc ret fecisse uirtutes.
sed uel segnis scriptorum neglegentia non sunt lit
teris tradite. que res non minimum scōrum pre
conis per sepe intulit detrimentum. Vel certe
si qua operum eius scripta fuerunt. aut situ diutine
uetustatis consenuerunt. aut tempore infelicita
tis monasteriis et aecclesiis depopulatis. rebusq;
omnibus profligatis et peremptis. illa nihilominus
ad nihilum deuenerunt. quippe hominibus qua
qua uersum fugientibus. et sibi tantum suisq; uite
consulentibus, nullam q; de custodiendis archi uis
curam habentibus. Dicat itaq; quuolet nulla
inuita eius extitisse miracula. dum sciat eum
iam mortuum innumera fecisse. et facere cotidie
miraculorum signa. Dñs enī qui abēter no sua sapi
entia cuncta preordinat. eaq; exarchanis diuini
consilii locis. tēporibusq; prolata uisibiliter mani
festat. Acceptissimum sibi famulum eo potissi mum
tempore miraculis uoluit illustrare. quando supato
omniū tēptationū luctamine. fas ēet iustis exultare in
dño. & rectum securadecere laudatio. nec iā exinde
laudis sēp emula timeret elatio. Hec breuit dirimus
pmemoria scī gangulfi indignū arbitrātes tantū
actalem uirum silentii modio cōtegi. et non
ad profectum atq; utilitatem omniū prēuuentiū
publicari. ad laudem et gloriam summe lucis.
et uere ueritatis et uite. dī dñi nostri ihu xpi.

Bln. Hs. 74

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hdschr. 74,
M. 83 r

G

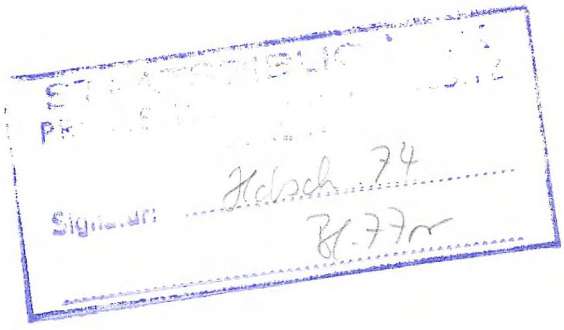
sed nonp tinet nisi adsolū xp̄m · Trinitas fec̄ de ecclo
colūbā · sed nptinet nisi adsolū spm̄ scm̄ · Trinitas fecit de ecclo
cē · sed nptinet uox · nisi adsolū patrē · Nemo ergo m̄dicat · nemo
calūnioſus me infirmū urguere conetur · Quid ergo inhiſtrib;
que inmente nr̄a utinanima cē · oſtendiſti · quid exhiſtrib;
pr̄inet adpatrē · ideq̄ quasi adſimilitudinē patris · Quid horū
ad filiū · Quid horū adſp̄s scī · Nonpoſſū dicere · nposſū explicare · Aliqd̄ ergo cogitantib; relinquamus · aliqd̄ et ſilentio largiamur · Redi adte · abomniſtrepitu tollete · intrate · ui
de ſi habes illic aliqd̄ ſecretarū dulce c̄scientię tuę ubi n̄
p̄ſtrepat · n̄ litiget · aut lite ſpare · ubi n̄ diſſenſione ſet pu
catā mediteris · Eſto manſuet̄ ad audiendū uerbū ut in
telligas; forte dicturus es · auditi tui meo dabis exultationē
et lęticiā · et exultabunt oſſa exaltata ſed humiliata · Suf
ficit ergo q̄ oſtendimus tria q̄ dā ſe parabilit̄ demonſtrari ·
inſeparabilit̄ operari · Si hoc inte inuenuſti · ſi hoc in homine · ſi
hoc in quadā p̄ſona intra ambulante · corpus fragile q̄dagra
uat animā portante · crede patrē & filiū et spm̄ scm̄ pſignaque
dā uiſibilia · p̄ſpecie ſua ſdā aſſūptę creaturę poſſe & ſe parabi
lit̄ demonſtrari · et inſeparabilit̄ operari · Sufficit hoc · Non
dico pat̄ memoria filius intellectus eſt · ſp̄s uoluntas eſt · n̄ dico ·
quomodo libet intellegatur · dicere non audeo · Seruemus maiora ca
pientibus · infirmis infirmi q̄d̄ poſſumus · Non ſta dico illuſtri
nitatu uelut ęquanda quasi analogian · id · ē · ad rationē quan
dam c̄oparationis dirigendam · non hoc dico · Sed quid dico ·
Cece inte inueni tria ſeparaliter demonſtrata inſeparabilit̄
operata · & ex tribū unum q̄d̄q; attribus factum · q̄d̄ tamen
non ad tria · ſed ad tribū hoc unum aliquid pertinere · Cre

Bln

Hs. 74

fol. 51r

repperire uale mus. Et quidē tanti uiri actus et
miracula, nondubitam fuisse scripta; cet quippe
inhumanissimū. immo impiū supprimi silentio.
qui ep famulū suum adpfectū multis dns operari
dignatus e. sed incandescente contra ecclam paganis
immanissima psecutione. adeo ut plurimis uel fugi
entib; uel innece occūbentib;. maxima rastras super
cet xpianos. ut noster poeta dicit uacabat tunc
tēporis potentib; opprimere. priorib; rapere.
priuatis pdere. miseris flere. Et hoc modo sicut
et alios multos seos. sic etiam uirū beatissimus
de quo loquimur Gangulfi perditū ipi contigit.
dum unus quisq; cogitabat magis qualit uitā morti
ullāq; imminenti eximere. quam in custodiendis
libris operā daret. Atq; ideo quę in prima ętate
gesserit. quas diaboli tēptationes ptulerit. haut
plenit scimus. Sed quędā ad nos p successentium
relationem fideli ratione contigit emanasse.
Dequib; omib; quasi qdam corpusculum colligentes
quę de seo nobis conpta sunt. ipsius ad unū pcibus
conabimur explicare. Vir itaque dnī gangulfus
alto parentū germine et supbi sanguinis nobilitate
burgundia exortus oriundus. & disciplina xpiani dog
matis aparentib; adprime eruditus est. Qui pue
rulus ad huc & pclarę indolis fama ornatus. assuesce
bat crebris uti esse proxs uentib;. & fauos diuini
eloquii ab eoz ore suscipiens catholicas ruminare
sententias. & in uentre memorię tra ucere non

G

qui cum dō patre et spiritu scō uiuit. regnat. et bene
dicitur in omni gente. loco. et tempore. nunc
et per infinita secula seculorum. AMEN.

EXPLICIT VITA SCI GARGOLEI MARTIRIS

ARGVMENTVM SCI AVGVSTINI. DE SACRAMENTIS DIVINIS.

Sub signo enim seruit. qui opatur aut uenerat aliquā rem significantē. nesciens
qd significet. Qui ū aut opatur aut uenerat inde signū. diuinū instituti. cui ui
significationi intelligat. non hoc uenerat qd uidet et transire. illud potius quo talia
cuncta referenda sunt. Talis aut homo spualis et liberē etiā tempore seruiuit.
quo carnalib; animis nōdū oportet signa illa reuelari. quoq; ingo edomandi sunt.
Tales aut spuales erant patriarchae ac pphetae oīs in populo israhel. pquos nobis
sese ipse ipsa scripturarū et auxilia et solatia ministrauit. Hoc ū tempore postquā
resurrectione dīni nri ihu xpi manifestissimū indicium nrae liberationis illuxit.
nec eox quidē signoq; quę iam intelligim operatione graui onerati sumus. quaedā
pauca p multis. eadēq; facta facillima. et intellectu angustissima. et obseruatione
suauissima. ipse dīns et apostolica tradidit disciplina. sicut baptismi sacramentum
et celebratio corporis et sanguinis dīni. quae unusquisq; cū pcepit. q referantur in
hunc agnoscit. ut ea nō carnali seruitute. sed spuali pocius libertate uenerēt. Vt aut
interim sequi. et signa p rebus quae his significant accipere seruulis infirmitatis
tēi inutilit signa interpretari. male uagantis erroris. Qui aut non intelligit qd sig
nificet signū. errat. nō signū cē intelligit. nec ipse premit seruitute. Melius ē aut
t premi incognitis sed utilib; signis. qua inutilit ea interpretando. a iugo seruitutis e
ducta. ceruicē laqueis erroris inserere. EIVSDEM DE EIS DEM.

Seruabitur ergo in loquutionib; figurata regula huiusmodi. ut tamdiu uerbum
diligenti cōsideratione qd tegit. donec ad regnū karitatis interpretatio pducat.
Si aut hoc ppe sonat. nulla putet figurata loquutio. Si preceptiua loquutio ē.
aut flagitiū aut facinus uetans. aut utilitate. aut beneficentiā iubens. nō ē figurata.
Si aut flagitiū aut facinus uidet iubere. utilitate aut et beneficentiam utare figurata;
Nisi manducaueritis inquit carnē filii hominis et biberitis sanguinē. nō habebitis
uitā in uob. Facinus t flagitiū uidet iubere. figura ergo ē precipiens passionem
dīni ee cōmunicandū. et suauiter atq; utiliter recondendū in memoria. qd pro nob caro
eius crucifixa et uulnerata sit. Aut scriptura. Si fuerint inimici tui cibа illum.

Bln. Hs. 74, f. 83v

Ben.

Hs. 74

fol. 83^{v}

= Turin Staatsarch. 137/50, fol. 189^{v}-191^{r}

emmā

Sit sunt. potū da illi. Hic nullo dubitante beneficiā p̄cepit. s; qđ sequit. hoc enim faciēs. carbones ignis congeres sup capē eius. maluolentiae facinus putes subesse. Nec dubita uerbis figurate dictū. et cū possit duplicat̄ int̄pretari. uno m̄ ad nocendū. altero ad prestandū. ad beneficientiā tr̄ponus karitas reuocet. ut intelligās carbones ignis ēe ardentes penitentiae gemitus. quib; superbia sanat̄ ei qui dolet se inimicū fuisse homi nis. aquo ei miseriae subuenit. SCI FVLGENTII DE EVCHRISTIA.

Firmissime inquit tene. et nullatenus dubites ipsum unigenitū dm uerbū carnē factū se p nob obtulisse sacrificiū et hostiā dō in odorem suauitatis. cui cū patre et spū scō a patriarchis et p phetis et sacerdotib; tēpore ueteris testamti animalia sacrifica bant. et cui nc. i. tempore nouitestamti cū patre et spū scō. cū quib; illi una ē duu nitas. sacrificiū et panis et unus in fide et karitate scā ecclā catholica p uniuersū orbem tērrē offerre n cessat. In illis enī carnalib; uictimis. significatio fuit carnis xpi. quā p peccatis nr̄is ipse sine peccato erat oblaturus. et sanguinis quem erat effusurus in remissionē peccatoz nr̄oz. in isto aut sacrificio. gratiarū actio. atq; cō memoratio ē carnis xpi quā p nob obtulit. et sanguinis quē p nob ide dē effudit. I HEIMONIS DE EODE SACRAMENTO.

Sicut caro xpi quā assumpsit in utero uirginali ueru corpus eius ē et p nr̄a salute ob .tum. ita panis quē xps tradidit discipulis suis omib; q; predestinatis adunitā de tnam. et quē quotidie celebrant sacerdotes in ecclā cū uirtute diuinitatis quae illū replet. ueru corp xpi ÷ Nec duo corpora illa caro quā assumpsit et iste panis. sed unū ueru corp faciunt xpi. intantū. ut dū ille frangit et comedit. xps im molat̄ et comedit. et tam unus manet. et sic illud corp qđ in cruce posuit. p nr̄a salute redemptione ē immolatū. ita quotidie ad nr̄am salutē redemptionem iste panis dō offert̄. Qui licet panis uideat. corp tam ÷ xpi. Dns enī et redemptor nr̄; consulens nr̄ae fragilitati. qua cognouit nos fragiles et ad peccandū. tradidit nobis hoc sacramtū. ut quia ipse iam n potest mori. et nos quotidie peccamus. h beam ueru sacrificiū quo possim expiari. Ideoq; quia unū corpus faciunt. et pro nr̄a redemptione offerunt. dicit. hoc ÷ corpus qđ p uobis tradet. et addidit. hoc facite. id hoc corp sci ficate in meam cō memorationē. In cō memorationē uidelicet passionis meę. ut ex eq; redemptionis. quia ergo nos redemit de sanguine meo.

Bln. Hs. 74

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hdsch. 74,
Bl. 84 r

4

EXPOSITIO SCI AVGVSTINI DE SECRETO GLORIOSE INCARNATIONIS DNI NRI IHV XPI. INT CETERA. ET AD LOCVM.

Lege cū timore. cautē et secrete. Veni ad me. et dicā tibi quē admodum urgo cepit. Et melius ē ut in sermone sit uerecundia. quā insi de periculū. Da ueniā xpe et parce ori meo. quia incarnationis tuae mysteriū temeratius narratore attingo. Et lucet tu clausū dimisericordiae tuae. nobis tam p̄misisti apertē increduli euangelium tuum. Dicā tam qđ in cubiculo naturae efficit. In uulua urginis. sanguis et semineus humor fuit. Huic sanguini t humori. uerbū se ue lut coagulū miscuit. et sanguinis t humoris substantia coagulata carnē fecit. Accessit spūs scs. et haec quae fuerāt uerbi gluten cō mas sata animando formauit. et formata distinxit. et facta ē forma hominis animata. in qua inclusus dīs. lumina mentis suae tenebatur. Ecce dixi tibi quē admodū urgo cepit. dicā tibi et quē admodū pepe rit. quē admodū ante cepit. Hoc ē tria omīa haereses cui timo re et secrete ē exponendū. DE SCA TRINITATE

QVIB; scripturarū testimoniis tuitas apparet. Multifariā etmul tis idquide significationib; p omīa fere sacra uoluumina declarāti ma nifestatiq; diffundit. si; nos breuit hoc i ipso statū diuinarū scripturarū demonstremē exordio. In principio iām fuit dīs. cētū et tram. et ipsa. spūs dī ferebat sup aqs. In principio hoc ē in filio. qa p filiū fec dīs. cētū et tram cui et illud a patre dr. faciam hominē ad imaginē et similitudinē nrām. omīa enī p ipsū filiū opat ē. qa omīa p ipsū facta sūt. et sine ipso factū est nihil. ferebat autē sup aqs spūs dī unq scs. Ecce habes dīm et patrē et filiū et spūm scm. Ite aliud. Verbo enī cēli firmati sūt. et spū oris ei omīs uirtus eor. Ecce dīm. et uerbū. et spūm ei scm. Ite in euangelio. ite baptizate gentes in nomine patris et filii et spūs scī. Si; pat ingenit. filius unigenit. spūs scs nec genit nec ingenit. nec ingenitū dixerim. duos patres dicere unde am. si genitū duos filios. si; potuit qui ex patre et filio p cedat. ut urgā da patris filiiq; c̄cessa. neq; uere aīt nos potest sine spū scō uiuificare c̄ cor dia. dō karitas dī dr. qa diffusa ē gr̄a. Ergo pat ex q omīa. filiū p quē omīa. si; spūs scs in quo omīa. sicut apls dic. qm ex ipso et p ipsū et in ipso sunt

Bln. Hs. 74, f. 84v

Bln. Hs. 74

fol. 84v

onia. ipse gla ẽ sctã · De fide · spe · et karitate ·

In fide spẽ et karitate hoc dist. fides ẽ diuinitus ẽfessio et religionis solidu fundamẽtu. spes ẽ bonor expectatio futor. karitas ẽ pfecta dilectio dei et pximi. Karitas prima ẽ credulitatẽ fouet pfectã, sedã primitus pfectu futor. etia amorẽ complectit aeternu. Que quidẽ tria inuicẽ tempore ita copulant. ut alterã sine altera ee nõ possit. Denq, ueracit ẽ credere nõ possumus in ea que promissa sperem. nec potem sustinere promissa si desit fides et credulitas firma. nec aderit fruitr spei stabilitas si fides nõ fuerit pfecta karitas. xpi que et fide ut credat admonet. et spe expectatione corroborat. cui speculare sedm aplm int hasuitatẽ mes traditr mercedẽ. he monstrant cultu. manet autẽ in ista mercedẽ. et fides cessabit du futa que credunt aduenerit. et spes finẽ habebit. du beatitudine quẽ qm quisq, bonã pfectã acceperit. sola karitas in aeternu pseuerabit. ipsa sola utrũq, producens ad xpm. ipsa sola possidens gaudiu sempiternu. Quid sit int amori. dilecti. et karitatẽ.

In amore dilectionẽ et karitatẽ hoc differt. qđ amor et dilectio medias. et aduersa quq, parat. modo i bonu. modo i malu uertitr. karitas autẽ nõ nisi in bonu. cui etia nomẽ eo usq, excellit. ut et ipse dr karitas appellet. Illa autẽ pfecta karitas. que inimicos et patiẽtes sustinet. et amicos benigne refouet. Quiu ita nõ agit. a karitate longe discedit. Quamor autẽ se diligenda dr scitet atq, pximũ. caro mea, anima. Prior ẽ autẽ amor dei. sequitr pximi. sic hic p amorẽ dei amor pximi. ita p amorẽ pximi amor ostenditr dei. Dilectio i deo et quẽ diligit in pximo. Dilectio i pximũ. cognitionẽ dilectionis in deo. Sed dilectio dei a timore incohat. si in subitimore pseuerat. Nã dilectio ex timore seruilis ẽ. in lucu. qa i. est ex amore dei. si ex timore seruilis incipit.

Incipit aurelii augustini

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hdsch. 74
Bl. 85 r

omniū montiū: & congregabunt ad eū inquit. omīs gentes: quis erat in hoc monte: qui frangit faciē offendendo illū: qui ignorat ciuitatem supra montē constitutā. Sed nolite mirari quia ignoratur a bistis qui oderunt fratres. quia in tenebris ambulant & nesciunt quo eant: quia tenebrę obcecauerunt oculos eorum. montē non uident miseri quia oculos non habent. Vnde oculos non habent: quia tenebrę excecauerunt eos. vnde p̄bamus quia fr̄s oderunt: quia cū offenduntur in fratres separant se a corpe terrarū: qui tolerant p̄ pace xp̄i quos infamant: & tolerant p̄ parte donati quos dāpnant; EXPLICIT TRACTATVS PRIMVS SCI AVGVSTINI DE DIE LVCIS QVEST DOMINICA. QVOD EST PRIMA feria pasche. delectione epistole. principiū iohannis apostoli & euangeliste ad parthos. a b eo quod est quod erat a b initio. usq; ad id quod est excecauerunt oculos eius; INCIPIT TRACTATVS SCVS eiusdem. scđa feria paschę. exepta supradicti apostoli & euangeliste. a b eo quod scriptū ē. scribo uobis quia remittuntur uobis peccata p̄p̄t nomen eius. usq; ad id quod est. & mundus transit & concupiscentia ei. & cętera;

Omnia quę legunt descripturis scis. ad instructionē & salutē nr̄am. intente oportet audire. maxime tamen memoriae commendanda sunt. quę aduersus hereticos ualent plurimum. quorū insidię. infirmiores quoq; & negentiores. circumuenire n̄ cessant; Memento te dn̄m nr̄m & saluatorē sm̄m xp̄m. & mortuū ee p̄ nobis & resurrexisse. mortuū scilicet p̄p̄t delicta nr̄a & resurrexisse p̄p̄t iustificationē nr̄am; sicut modo audistis quia discipulorum duorū. quos inuenit mutos. tenebantur oculi ne eū agnos

(602)

Bln. Hs. 74, f. 93v

Ber.
Hs. 74
fol. 93v

quid hoc · quare oportebat xpm pati & resurgere · Praeter illum psalmum quem uobis maxime commendauimus · quarta sabbatizatione prima nouissimę ebdomadis · quare oportebat xpm pati & resurgere · propter ea commę morabuntur & conuertentur ad dm uniuersi fines terrae · Et adorabunt in conspectu eius uniuersę patriae gentium · Nam ut nouerimus quia oportebat xpm pati & resurgere · & hic quid addidit · ut poscommendationę sponsi · commendare & sponsari · & praedicari in quit in nomine eius penitentiam & remissionę peccatorę per omnes gentes · Incipiens ab hierusalem · Audistis hesterne · Nemo dubitauit de ecclesia quę per omnes gentes est · Nemo dubitauit quia ab hierusalę cepta & omnes gentes implerit · Agnoscimus agrum ubi uites plantatae sunt · quas autem crudelitas non agnoscimus · quia totum occupauit · Unde cepit · ab hierusalem · quo peruenit · ad omnes gentes · Pauca remanserunt omnes tenebrae · & in terra cum omnes tenent · aliqua sarmenta inutilia uisa sunt agricolę praecidenda & fecerunt beneficia & scissmata · Non uos inducant praecisa · ut putida uinea · hortamini magis quae praecisa sunt · ut rursus inserantur · Manifestum est xpm passum resurrexisse ascendisse in caelum · manifesta est ecclesia · quia praedicatur in nomine eius poenitentia & remissio peccatorę per omnes gentes · Unde cepit · Incipiens ab hierusalem · Audistis tunc nos · & quid amplius dicturus sum quia caecus · qui tam magnum montem nouit deus · qui contra lucernam in candelabro positam oculos claudit · Cum ergo dicimus si xpianus catholicus estis · communi cathedrae · illi ecclesiae · unde euangelium toto orbe diffunditur · Illi hierusalem communi cathedrae · quando ergo dicimus · respondent nobis non

Bln. Hs. 74

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hdschr 74,
Bl. 95r

L

Vbi quia quibus pomis gentes. Incipiens ab ierusalem; securi sumus de
unitate hereditatis. Quisquis huic hereditati non cōmunicat. foras
exiit. Sed non contristemur; exierunt. sed non erant ex nobis. Nā
si fuissent ex nobis. permansissent utique nobiscū. Si ergo ex nobis exi
erunt. anti christi sunt. Si anti christi sunt. mendaces sunt. Si mendaces
sunt. negant ihm xpm. Iterū redimus ad difficultatē questionis.
Singulos interroga. si confitentur ihm xpm ee. Coartat nos angustus
intellectus. in hac epta. Videtis certe questionē. Haec questio & nos ip
sos perturbat. sin intelligatur. Aut nos sumus anti christi. aut ipsi sunt
anti christi. Illi nos anti christos uocant. & dicunt qd exiimus ab eis.
Nos illos similit. sed designa uit haec epta anti christos. Quicūque negat
qd ihs non sit xps. ipse ē anti christus. Nā ergo quęramus quis neget. &
non adtendamus ad linguā. sed ad factā. Si enī omnes interrogentur. omnes
uno ore confitentur ihm ee xpm; quescat paululū lingua. uitam in
terrogemus. Si inuenerimus hoc ipsa nobis scriptura dixerat. qua
negatio nō tantū fit lingua. sed & factis. Certissime inuenimus multos
anti christos. qui ore confitentur xpm. & moribus dissentiunt a xpo.
Vbi inuenimus hoc in scriptura. Paulū audi aptm. qui de talibus; dum
loqueretur aut. Confitentur se nosse dm. factis aut negant. Si ergo
inuenimus christos anti christos; quisquis factis negat xpm. anti christus ē.
Non audio qd sonat. sed uideo qd uult; Operimur. & uer
bis requirimus; quis enī malus. non bene uult loqui. sed quid dicit
talibus dns. Hypocrita. quo modo potest bona loqui. qui cū sit mala.
Voces suas ad aures meas profert. Ego cogitationes suas inspi
cio. uoluntatē malā ibi uideo. & falsos fructus ostendentes. Quid
quid unde colligā. Non colligo de tribulis. sicut nouistis. de
spinis uuas. Vna quęque; arbor de fructu cognoscitur. Quisquis
mendax est anti christus. qui confitetur ihm ee xpm [illegible]

Bln.
Hs. 74
fol. 104r

mo do timet mulier qua delectet nequicia · timeat rum ne dampnet auro · quomodo tibi displicet illa mulier · displiceat & etiam tibi · Sed forte habes uxorem · num quid uis ut sicut displiceat uxor tua · ut dampnet abstine · ut delectet illam nequicia · sed pondere timoris tui rem primat · non dampnacione inquietus · Castam ergo uis uxorem tuam · non ut timeat · Exibere tale debet qualem uis habere uxorem · & si non dum habes · & habere uis · tale uis habere · & quid dicimus · Illa mulier que ideo timet ut rem ne dampnet auro · forte non facit adulterium · ne aliquo modo perueniat ad uirum · & tollat ei lucem istam temporale · Potest autem uir ille & falli · homo est enim · sicut & illa que potest fallere · Timet illa eum extra cuius oculos potest esse · tu non times sed faciem uiri tui · Vult autem dum superfaciem tes mala · Captat illa absentiam uiri sui · & mentatur forte delectatione adulterii · & dicit sibi tamen non faciam · Absens est quidem ille · sed difficile est ut non ad illum quoquo modo perueniat · Repente ne perueniat ad hominem qui potest & fallit qui potest & bona suspicari & malam · qui potest & casta suspicari que adultera est · Tu non times oculos eius que fallere nemo potest · Tu non times eius presentia · qui non uerti potest · Rogadum ut intueatur te · & auertat faciem a peccatis tuis · & auertat faciem tua a peccatis meis · Sic unde meretur ille faciem suam auertat a peccatis tuis · sed tu non unde auertas faciem a peccatis tuis · ipsa enim uox dicit in psalmo · Quiniquitatem meam ego agnosco · & peccatum meum coram me semper · Tu agnosce · ce ille ignoscet ·

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Hdschr. 74,
Bl. 142 r

N

Libri Johis Sloane Cantionum Sacularium ritus
Druidensis ac pastoris in Snaefellsnes
Olim Himrico Gudbrandi pertinuit Anno 1736

Carmina quiquonda studio florente pegi
Flebilis heu mestos cogor inire modos.
Nec mihi lacrymis dictanti scribenda camenis
Veris elegi fletibus ora rigant
Ast ubi tam multos pestis crudelis in annos
Nostrum comites persequerentur iter
Intempestivum funduntur vertice cani
Et tremit effoeto corpore laxa cutis

Felix nimium prior aetas
Contenta fidelibus arvis
Nec inerti perdita luxu. Felix nimium.
Felix nimium prior aetas
Facili quae sera solebat
Ramia solvere glande. Felix nimium.
Non bachica munera norant
Liquido confundere melle. Fel.
Nec lucida vellera succis
Vario miscere veneno. Fel.
Omnes dabat herba salubres
Totum quoque lubricus amnis. Fel.
Undum maris alta secubant
Nec mercibus undique lecta. Fel.
Quae littora viderat hospes
Nunc ducibus saeva tacebant. Fel.
Adhuc neque fusus acervis
Cruor horrida tinxerat arva. Fel.

Heu quae miseros tramite devios.
Abducit ignorantia. Heu quae miseros.
Non aurum inutridi quaerentis arbore
Nec inutre gemmae carpentis. Heu quae miseros.
Non altas laqueos montibus abdentis
Et piscem rete dapes. Heu quae miseros.
Nec vobis capreas silibere sequi
Arrena captatus vada. Heu quae miseros.

Bln. StB. theol. lat. fol. 58. f. 1v

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline: **Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, Handschriftenabteilung**

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 58

Blatt: 1v

ORATIO ANTE CRUCEM DICENDA

REDEMPTOR MUNDI. ET inluminator uenientium IN hunc mundum. dñe ihū xpe respiceme prostratum coram te. & exaudime IN uocantem te. Tu igitur me licet inpec catis conceptum umido inspiresti uitae spiraculo. tume inhuius defecabilis praesentiam lucis eductum p sacri bap tismatis laticem diabolicis pompis ab renuntiare fecisti. & originalia pec cata p aquam inme misericorditer deleuisti. sed fragilis & miserabilis corporis mei status inomnium pecca minum genera post baptisma teme raniter corruit. Inguluam salicet & concupiscentiam. Luxuriam atq: superbiam. & mandata tua praeua ricando. & delectationes meas sequen do. omnigenis uitiorum contagiis pol lutus sum & uulneratus. quapropter te summo medico remediabilem cor poris & animae exposco medicinam. Tu enim uenisti non iustos sed peccatores uocare adpenitentiam. dicens non sanos indigere medico. sed male habentes.

Bln. StB. Theol lat. fol. 58, f. 119r

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline: **Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, Handschriftenabteilung**

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 58

Blatt: 119r

Sana medñe. & sanabor. Aspge me
rsopo & mundabor. lauame & sup
pluem dealbabor. Reuoca medñe
per salutiferum crucis tue lignum.
adpercipiendam gretiam tuam.
qua criminib; per lignum uetitum
adam preuaricante primum cõmis
sis negligenter prouocaui indigna
tionem tuam. Recrea inmecrea
turam tuam proqua pretiosissi
mum sanguinis tui pretium tra
didisti incrucis pendens patibulo.
Lignum crucis tuce fixit mihi famu
lotuo lorica fortis incorpore.
sit totum medicamen incorde.
& sit galea salutaris incapite.
sit mihi scutum & arma inuicti
sima contra omnes uisibilium
& inuisibilium inimicorum insi
dias. Hoc signum insigne dñeihu
xpe sit refugium meum inproduis.
sit fortitudo mea temporib; pacis.
Sit praeuius meus per diem. sit inlu
minatio mea per noctem. sit mi
hi comes interris. sit mihi portus
salutis in acquis. facdñe sacratissi
mam crucis tuce potentiam. mecum
esse stando. mecum esse sedendo.
mecum esse intuentibus. mecum esse
inpericulis omnibus. mecum esse
comedendo & bibendo. mecum esse...
uigilando & dormiendo.
Crux scã scificet cogitationes meas.
crux benedicta benedicat sermones
meos. Crux uenerabilis. uenerabi
les faciat actus meos. Nociua
omnia ame repellat. prosicua &
prospera omnia mihi succedere fa
ciat. Omnia uitiorum monstra
ame declinare faciat. & deuir
tutibus insublimes uirtutum gra
dus efficaciter me perducat.
Antecedat medñe benedictio scãecru
cis. & subsequatur. ut per hoc
clarissimum tuum uexillum
inpresenti sui tuae uarietatibus me
rear ubiq; fieri tutus. & ab om
nibus semper aduersitatibus se
curus. quod tu dñe ihu xpe prae
stare digneris. qui cum do patre
in unitate spũs scã uiuis & regnas
dñs per immortalia saeculorum
saecula. Amen.

Berl. Stb theol. lat. fol. 58. f. 119v

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline: **Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, Handschriftenabteilung**

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 58

Blatt: 119v

INCIPIT CALCULATIO QVOMODO POTEST REPERIRI. VNDE VENIT PRIMVS CONCVRRENS.

Siuis scire unde iste lectiones t etiam terminationes cõpoti primitus acceperint exordium ueü magna cura & minutissima argumentatione debes inuestigare. Primitus in quirendũ est decẽ currentib; septimanæ dieb; unde acceperi nt exordiũ. sine dubio ab ipsis. vii. dieb; p quos uoluitur mundus. q ultra septẽ ñ ascendit numerus ẽcurrentium. nec numerus septimanç dierũ. Primꝰ ẽcurrens acapitꝫ. Siuis scire unde uenit. tene dies anni solaris. ccc lxv. Ipsũ numerum partire p vii. quinquagies vii. fiunt ccci. remanent xcv. Absq; quatuordeciꝫ id' bis vii. remanẽ. j. ltꝫ' primꝰ con currens acapitꝫ. Postea adde. j. adunũ. hoc tantũ caue. ut quarto anno duos adicias semp. adu nũ reuertaris. & sic p xxx viij lineas currens adtende diligenter & ñ fallit

id' ẽ bis sex tũ. & puide diligẽtẽ ut ultra vii. ñ transeas. q sẽp

B	i	ii	iii	iiii
B	vi	vii	i	ii
B	iiij	v	vi	vii
B	ij.	iii	iiij	v
B	vii	i	ii	iii
B	v	vi	vii	i
B	iij	iiij	v.	vi.

ltꝫ' ãlia regula. quota fuerit feria viij kt aprt. tot ẽcurrentes erunt in eodẽ anno. QVOMODO INVENIANTVR REGVLARES SCDM LVNAM.

Siuis cognoscere unde pcedant regulares scdm lunã. id' septẽber v. tene dies anni solaris ccclxv. Inude p xxx. Duc ergo duodecies. xxx. fiunt ccclx. remanent v. hos accipe septẽb. Septẽb habẽ dies xxx regulares. v. mitte simul. fiunt xxxv. Absq; luna xxix^na remanent v. hos accipe octob

Bln. StA. Rep. 94 IX A 3. fol. 16v

GEHEIMES STAATSARCHIV
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Archivstraße 12/14 D-14195 Berlin
Fernruf (030) 839 01-00

· ℏ to ů anno q̊ in mensĕ marť · xviii luna incurrit.

lunge v· adrigima· & sume pro regularib; misis aprilis eo anno quo xiiij luna inmisem aprilĕ incurrit. unde martio regulares xxxvi· Et epactis utriq; facillime agnoscens utrũ in martio aut in aprili xiiij luna eueniat· quia si plus xv· aut minus v· epactis habueris aprili xiiij luna deputatur· Si uero minus xv· aut plus v· habes· tum martio tene regulares in aprili xxxv· sub trahe epactas semp eiusdĕ anni· Quod uero remanserit· ipsa÷ dies xiiij lunæ· Et pima tĕrio anno circuli decennouennalis xxij erunt epactæ· Tolle xxij· de xxxv· remanent· xiij· Tercia decima die misis aprił· id÷ idus aprił· xiiij· occurrit luna· Si igitur feriam quaeris xiiij lunæ· adde ĕcurrentes anni illius numero· Qui relictus÷ ut pima ibis xiij· qui in præsenti sunt· In aprili quoq; vij regulares minores· Haec omnia colligĕ· et post diuide p septenarium numerũ· et qd̃ remanserit· ipsa÷ feria lunæ xiiij·ma· & sic facillime ad diem dominicũ perueniĕs· Mense etiam martio tene regulares xxxvi· sub trahe epactas illius anni· Verbi gr̃ã· Sexto anno circuli decennouennalis xi· remanent xxv· uicesima quinta die mensis eidem xiiij·a· luna aderit· id÷ viij kł aprił· Si uero feriã eidem diei requiris· adde numero præscripto· id÷ xxv· concurrentes anni illius· et regulares in martio minores iiij·or· His q̃ inunũ collectis· partitoq; p septenarium· & qd̃ remanserit· ipsa÷ dies lunæ xiiij· Si nichil remanserit· septima feria est· Igitur si detractis epactis· xxx remanserint· tam̃ qd̃ eiũq; sup÷ ipse est dies misis in quo xiiij·am· lunã reperies· ut eo anno quo iij·or· epactæ fiunt· assume iij·or· de xxx·ta· v· & remanent xxxvi· Tolle xxx·ta· & remanebit· Prima die misis xiiij luna erit· id÷ kł aprił· Si uero deductis epactis· xxx· tantũ remanent· tricesima die misis xiiij·a· luna euenit· qd̃ semel intra decem & nouem annos accidit· quando sex epactæ adscribuntur· & in kł aprił· xiiij luna÷· Et ita & exemplis adinuenies· Ideam instruam feriã qua xiiij luna occurrat· in pima anno p̃

GEHEIMES STAATSARCHIV
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Archivstraße 12/14 D-14195 Berlin
Fernruf (030) 839 01-00

Linea ebi quã tenuerit ostendet. Verbi gra si p̃ma feria fuerint kt maĩ. in p̃ma feria quã posuim⁹ ipsũ duĕ paschę cũ luna sua.

paschalĕ reperies. Inde quoq; p̃cedĕ p̃cedens lineam. puenies in qua ad feriam p̃fata m̃sis habuisti kt. ubi duĕ paschę cũ luna sua in uenies. Sic̃ facta. inter simi lĕ ut in prima dierũ diem & lunã paschalĕ reperies annotatã. Quæ in q̃stione usq; ad septimã feriã simili m̃ p̃cedens. nulla umquã falsitate notãr. quinhuus argu m̃ti ratio p. cc. xxx. ũs annos qd̃ anni magni pars quarta firma stabilitate pro grediat̃. Quæ ad finĕ usq; deducta. rursũ in sese rediens explicat̃. atq; explicita in se sẽp reuertit̃. Porro hĕc cyclũ ita ordinã sunt ut in capite decẽno uennalis quĕ posuim⁹ in prima feria reddat. kt maĩ. Concurrens ĕeus q̃m ponit̃ in anno primo p̃ partionis bis sexti. Sol q̃ solaris cyclus. xxviii. luna ris. xviiii. pagit̃ annis. ñ aute ad eundĕ locũ ĕcurrens. quĕ dierũ reuertit̃. quã d̃ cccxvii annos expleat. Id ĕ hĕc cyclũ quã circuens. quã sũmã utq; circu lus patrum effecit multiplicat̃.

LVN kt rum.

Maĩ	Termini		fer primã		Luñ	fer ii		Luna
viii.	noñ	apt.	uidus	apt	xxi.	iii	id apt.	xx.
xx.	viikt	apt.	iiik	apt.	xviii.	a	k apt.	xvii.
i.	idus	apt.	xiiik	apt.	xx.	xiiik	apt.	xviii.
xii.	iii noñ	apt.	noñ	apt.	xvii.	ii	noñ apt.	xvi.
xxiii.	xikt	apt.	iiik	apt.	xxi.	v	kt apt.	xx.
iii.	iii idus	apt.	ii id	apt.	xvi.	iii	id apt.	xv.
xv.	iikt	apt.	noñ	apt.	xx.	ii	noñ mai.	xviii.
xxvi.	xiiik	mai.	xiiik	mai.	xv.	vi	k apt.	xxi.
vii.	vi id	apt.	ii id	apt.	xviii.	iii	id apt.	xviii.
xviii.	vikt	apt.	iiik	apt.	xvi.	v	kt mai.	xv.
xxviii.	xviik	mai.	xiiik	mai.	xviii.	xiiik	apt.	xvii.
x.	ii noñ	apt.	noñ	apt.	xv.	iii	id apt.	xxi.
xxi.	viiik	apt.	iiik	apt.	xviii.	v	id mai.	xviii.
ii.	ii id	apt.	xiiik	mai.	xxi.	xiiik	apt.	xx.
xii.	kt	apt.	noñ	apt.	xviii.	ii	noñ apt.	xvii.
xxiii.	xiik	apt.	xiik	apt.	xv.	v	kt apt.	xxi.
v.	vid	apt.	ii id	apt.	xvii.	iii	id apt.	xvi.
xvi.	iiik	apt.	noñ	apt.	xxi.	ii	noñ apt.	xx.
xxvii.	xvik	mai.	xiiik	mai.	xvi.	xiiik	mai.	xv.

Bln. StA, Rep. 94 IX A 3, fol. 30r

GEHEIMES STAATSARCHIV
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Archivstraße 12/14 D-14195 Berlin
Fernruf (030) 839 01-00

Bln. lat. fol. 226, fol. 235r (1159 auf Veranlassung d. Abts Wilh. v. Verden geschrieben)
Rest. Übersetzung der Werke des Josephus Flavius.

Chronik Ser. 2, Lief 23, Taf 6

legionib⁹ simul. q̄ cq̄. ū. legioni rēp̄su stadiū cō cast mu-
nitri nūb⁹. Labore nanq; noctiū tanūs arcūs multē pg-
dii utsū. ē. ut sine formidine murū extruerēt. Opor aū
cepto ędificio. decima q̄q; legio p hiericonta aderat. a
Vespasiano p̄occupata. ubi q̄dā pars armatoꝝ in plidi-
o fuerat collocata. hi aū p̄ceptū erat. sero ab ierosoli-
mis stadio cast ponēr. q. parte mōt⁹ q. appellat elaeon
ēt ciuitatē ab oriente sitā. ē. altaq; intiacente ualle
dicernit. cui nom. ē. chedron. int ciuitatē. ū. sine re-
q̄e cfugientiū dissensionē tē p̄mū impet⁹ subito bellū
fori intuenien⁹ retinauit. q cū stupore seditiosi romanoꝝ
cast inspectante. tfariq; distributa mala int se uere cō
cordia. Ratione q̄q; inuice requirebat⁹. q̄d nā expectaret⁹.
q̄due ppessi. tres muro. ēt uitā suā patent opponi bellō:
tanta se fundente licentia. tang spectatore bonoꝝ opū.
s. q; utiliū residēt mgnūb⁹ clausi. remissiq; arm⁹ ac
manib⁹. In nō metipsō pfecto exclamat aliq; tantūm.
forte⁹ sum⁹. romanoꝝ aū luc ex nra sedītione sine lang-
ne oppidū cedet. His alio⁹ atq; alio⁹ cgregante⁹ exhorta-
bant. rapiq; arm⁹ subito in legione. x. ma tuunt. pq; ual-
lē facto ipetu. cū ingenti clamore murū ędificante⁹.
Romano⁹ aggdiunt. Illi aū in opa distributi arm⁹ ob eā
causā pleriq; dēpositi. nec enī exciti Judeo⁹ ausuro⁹ ēt cōe-

D I O C I V I T A S

Subita iudeorū in romanos congressio.

oppositis. reliquū agmen ad murū in sūmo montis ędi-
ficandū remisit. Judeis aū fuga hoc ēt uidebat. C umq;
speculator⁹ quē in muro posuerant amictu agitato signū
dedisset. frequentissima multitudo tanto impetu psiluit.
ut eox curs⁹ immanissimus bestiis ēt assimilis. Venq; in
aduersa acie stantiū nemo impetū sustinuit. s; tanq; machi-
na pcussū agmen tanuo dissipatū ē. pulsiq; in monte
refugiunt. Ascensu aū medio. tit cū pauc⁹ reluct⁹ ē.
Multūq; amicis monentib⁹ q̄ pmptatore⁹ reuerentia cō
tēpto piculo pduraueret ut mortē apperentib⁹ uideis
cederet. neq; p his in discrimen uenirēt. q̄s ante ipsū
saluos ēt n̄ oporteret. s; pot⁹ fortunā suā reputaret qđ
n̄ multis officio fungeret. uerū et bellū et orbē terre
dīs ēt. ne in fugā uertā uideret⁹ inq̄ omia ruerent⁹.
hęc ne audire quidē simulans. et ad se recurrentib⁹ ob-
stabat. eosq; in ora feriens cū iu obtuerent occidebat.
et in galeā repente incūbens multitudinē repellebat.
Illi aū et uitib⁹ ei⁹ et obstinatione pterriti. ne tē quidē
in ciuitatē fugerunt. s; in utrūq; lat⁹ ab eo declinantes.
rursū fugientes insequebant. Il⁹ tam aggress⁹ a latere.
ipsoq; q; impetū prepediebat. Dum hęc agunt. et il-
los q̄ supiora castra munuebant ubi fugere inferiores
uiderunt met⁹ ac turba occupat. totūq; agm̄ dispgit.

Iterarius uide orū imperus.

Virt⁹ tui pharia.

causã plerq; ꝺpositꝰ. nec enũ ꝯcliũ Judeoꝝ auſtro ee cedebant: ⁊ ſi maxime uellent animoꝝ eoꝝ ſeditione deſtituũ
uri arbitrabant. ꝑt opinionẽ ꝓbati ſt. atq; opẽ qſq; dare
lucro. cheſti alíũ recedẽ. multi aũ ad arma ꝓpantes ꝓq;
ſe in hoſtes corrigent. ferebant. Pluresq; aũ Judeoꝝ ſẽp adueniebant. eoꝝ freta uictoria. q. ꝑceſſerant. ⁊ qd cũ pauci eſſent. multiplex numer⁹ ⁊ ſ. ⁊ hoſtiũ uidebant. qa
ſcda fortuna utent. Romani aũ maxime ordinati
cliuei. ⁊ cũ decore atq; ꝑcepti bellũ gerere ſcientes.
ex ꝓbatione ꝓuidebant. Vnde tũ qq; puenta. aggreſſione cedebant. Siqñdo tam ſeſe cuertent. ab inſeqnti-
b⁹ occupati. ⁊ á curſu reqrebaꝝ Judeoꝝ. ⁊ ob iperũ munitꝰ
cautꝰ ſaucabaꝝ. Sẽp. u. ecclione gliſcente. magi magiq; tbati. ꝑtremo caſti ſt. Torati legio tũ in pauliũ uenta fuiſſe uidebat. n. hoc. ſ. nuntiato matuꝝe
tyr ei tuliſſi auxiliũ. multiq; incpan. ignauiã. ⁊ ſuos
a fuga reuocaſſi. Judeiq; á latere ipſe cũ bꝰ irruen. qſ.
circa ſe habebat lectoꝰ. multos q. dẽ occidiſſi. pluresq; u.
ſauciaſſi. omeſ aũ in fugã uertiſſi. atq; in uallẽ ꝑcipites copuluſſi. Illi aũ in ꝓno loco multa mala ꝓpeſſi. ꝓtq; in
adúſã partẽ ꝙuaſert. flectiſſe uertũ. ⁊ uallẽ intcedente. cũ Romani dimicabaꝝ. Igit ad meduũ diẽ ita bellatũ. ẽ. Paulo aũ ꝑt meridiẽ tyr bꝰ qui ſecũ erant in
ſubſidio collocati. aliſq; de cohortib⁹ aduſ⁹ occurrentes
uderunt met ac turba occupat. totiq; agm diſpgit.
ſuſpicantiũ excurſũ quidẽ udeoꝝ ſuſtinere ñ poſſe. tmẽ ũ
in fugã uerſũ. nec enũ unquã illo manente. illos fugituros
fuiſſe. et tanq; laruali terrore circũdari alí alio ferebant.
donec qdã cũ in medio bello úſari imperatorẽ uidiſſent.
plurimũ metuentes unũiſo agnum ſuoꝝ ꝑiculũ ei cũ
clamore nunciauerũt. Itaq; pudore reuocati. et fuga mai
aliqd ſ exprobrantes qd ceſarẽ deſeruiſſent. tot⁹ uiribꝰ in
udeos utebant. et ſemel ad deſcenſũ tranſitũ urgebant
eos in decliuia. Illi aũ in pedẽ recedentes pugnabant.
Cũq; romani plꝰ poſſent eo qd ſuperiores erant. ñ uallem
oñs coacti ſt. Tir aũ cont se poſitus munitebat. et legionẽ quidẽ ad muri fabricã redire uibet. ipſe ũ cũ eis
dẽ qbꝰ antea reſiſtendo hoſtes arcebat. Itaq; ſi nihil adiumentẽ obſeqo. neq; in uidia detrahentẽ uerũ dicere opertet. ipſe ceſar bis totã legionẽ ꝑiculo liberauit. atq; ipſe
caſtra munendi copiã militib⁹ ꝑbuit. Remiſſo aũ pau-

Tir ſuus auxiliatur.

Aliſq; bello externo. uerũ intestinũ ſeditio ſuſcitauit.
Zimoꝝ deniq; inſtante die. q. ẽ. ꝗplus mẽſis quart decim.
hoc enũ ſe ꝑmũ tẽpore opinant udei ab egyptiis ee liberatos. eleazarus quidẽ cũ ſocíſ portã ſub apiens. intrare
cupiebat ex pplo q. tẽplũ ad orare cupient. Johannes aũ
die feſto ad pregendas inſidias auſiꝰ ẽ. et ſuoꝝ qſdã ig
notiores armis ſubueſte latentib⁹ inſtructos. qrũ plerq;

Iterata intestina ſeditio hierarie.

Ben. lat. fol. 226. f. 235^

B. Sunquis subtilior discerneres carmina dicens hominem
hoc tum in crasso aere natum, id carmina poetarum in quae
putantur subtilia, inuenires grosso stilo & inhonesta quae scripto

Ac dignos habeat belli spectata domuq.
Virtus, indigno non committenda poetae;
Gratus Alexandro regi magno fuit ille
Choerilus, incultis qui uersibus & male natis
Rettulit acceptos regale nomisma Philippos;
Sed ueluti tractata notam labemq. remittunt
Atramenta, fere scriptorem carmine foedo
Splendida facta linunt, idem rex ille poema
Quum ridiculum tam care prodigus emit.
Et decet hoc uetitum non posse impune poetis
Plus ingenio ualuisse. Animum quem laudis auarum
Fortis Alexandri uultum simulantia, quod si
Iudicium subtile uidendis artibus illud
Ad libros & ad haec Musarum dona uocarit.
Boetes
Natum inerasso rupisset aere, natum;
Nec sine dedecore tua de se iudicia atque
Munera quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Virgilius Variusque poetae;
Nec magis expressi uultus per aenea signa,
Quam uatis opus mores animique uirorum
Clarorum apparent; nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quam res componere gestas
Terrarumque situs & flumina dicere & arces
Montibus impositas & barbara regna tuisque

A. Alexandrum notat. quisne iudicio poetam dilexere.

Accepros philippos nimmos. qui philippi uultu signati

Hos: q cum moribus impo sitis eent tamen accepti

Alius lysippus quem lysippum

Boetes habebat quasi bouem

TEXTUS.

ORDO. Ac dilectus

Bln. lat. qu. 333, f. 2v

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. ~~Hamilton~~ lat. qu. 333,
fol. 2v

rum circulo cum summo honore et diligentia illis
ministrauit. et quos carnalibus fouit deliciis. ab
ipsis cotidie pastus est dapibus scripturarum;
Inter sacre igitur edificationis colloquia colū
banus abbā prbm interrogauit. si sciret aliquē
insolitudine locum inquo cellula fieri potuis
set. custodis aliquantulum regularib; oportu
num;. hospes seōrum huic inquisitioni respondit;
In hac solitudine locus quidam est antiquę structū
rę seruans inter ruinas uestigia. ubi terra pin
guis et fructuaris p uenerib; aptā montes p gi
rum et celsi. Weremus uasta. et imminens oppi
do planities copiosa. fructum quęrentibus fruc
tum laboris non negat, Et eū loci ipsius situ per
multa laudasset. indicauit nomen eius brigantiū,
illius gri illuc loc cupientibus
IBIS IGITVR ILLVC IBI EVRIENTIBVS. parauit prbr
nauiculam. et imposuit remiges; Venerabilis
autē abbas cōmitibus Gallo et quodam diacono
nauim conscendens. inuocato nomine dni ad
locum desideratum una recta peruenit;

Berlin lat. qu. 505, fol. 10r

ti imponenda breuior ceteris mensura palmo
rum quatuor appareret. Quam dum eusdē
operis artifices uellent abicere. beatus gallus
uirtutis quam in dño habebat sibi conscius
iussit eos ab opere disiungere. et domum ad
capiendam secum refectionem quam dns
p̄parauit intrare. Quibus secundum iussionē
eius facientibus. benedictum panem manu
sua porrexit. frandum ait cum oms parti
opus repeterent impfectum. inuenerunt
tabulā quā ppter sui breuitatem pridē ab
icere uolūerunt ceteris omnibus longiorē
mensura dimidii pedis. Et ad miratione de
eo quod euenerat habita. lignum quod
mirabili creuerat modo. in loco suo parieti
aptauerunt. Quod ipsum longo deinceps
tempore a fidelibus expectum. dño faci
ente dentium doloribus efficaciter mede
batur. preter antiqui commemoratione
miraculi nouis semp effectibus honorandi.

Berlin lat. qu. 505, fol. 34r

rerū trepidantes corripuerit · et modice fi
dei pusillanimitatem confortarit. Ec
clesię eius custos · dum quodam tempr
olei copiam ad luminaria instruenda
ñ haberet · lumen quod in cripta oīb,
ardere noctib, solebat · quadam nocte
extinxit · quia lumen quod ante supe
rius altare et tumbā ardebat · per quan
dam fenestram · radios suos ad altare in
fra criptā positū dirigebat · et sufficere
utriq; loco credebatur. In eādem autem
lampade utrea · quam extinctam a custo
de retulimus · aqua infertur · et olei pin
guedo desup erat. Mirabilem rem dic
turus sum · ita totū oleū pertrīmam in
fundo repertam · guttatim ad terrā
defluxit · ut nil aquę de eē uideretur.
Idemq; liquor per terram usq; ad altare
decurrens · pallam eius lineam ascen
dendo occupauit · et ita usq; ad medie

Berlin lat. qu. 505, fol. 65r

LÆ. IGITVR OTMARVS GE
NERE ALAMANNORVM ORIVNDVS
in ętate puerili a fratre suo rectiá curien
sē ꝓductusē. et inseruitio uictoris eorundē
partiū comitis multo tēpore ēstitutus. et
literarū scientia sublimatꝰ. uirtutū sectator.
morūqꝫ laudabiliū possessor. sacerdotii gra
dū ēscē dit. et a supra dicto comite benigne
retentꝰ cuidā titulo sci florini confessoris
ꝑlatꝰ est. Cūqꝫ morū eī ꝑbitas. et scę uitę
mundiciá. longe lateqꝫ aures (plurimorū) rumore dul
ci respergeret. Vualthrammꝰ quidā qui
sibi uastitatē heremi in qua sēs gallus cellulā
construxerat. uelut a parentibus hereditā
rio ad se iure transmissā uendicauit. eundē
otmarū a uictore supra dicto ꝓficiendū
eidē cellulę impetrauit. et uoti compos
effectꝫ cellulā cū oībus quę ad eā ꝑti
nebant illi solemnit cōmendauit.
Ætqꝫ ut sui melius desiderii conualesceret

Beu. lat. 9c. 505

fol. 79v

satis aude comedit., Quibus usq. apud nos constitutus consueto hominū more panē sine tedio manducat. atq. hoc miraculum diuina pietate inse ēt pactum. una uoce proclamat.,

QVIDAM IAVIER CVLVS ex gallorum puincia genitus. qui sinistrū genu cūpede flaccido et in sinistram partē detorto. contractū atq. a terra subleuatū a nati uitatis sue exordio. ponderi potius quam subsidio deportabat. duob. sustenta culis intē ascellas suffultus. domos fideliū ele mosynā quęritando circuire solebat.

Hic itaq. eodem anno transactis natiuita tis dominicę solemnus. in pago qui uoca tur Linx geuue constitutus. uirū quen dā uenerabilē sacerdotali stola indutum et uultus honestate prēclarū. sibi in somnis assistere. hisq. se uocibus affari asseru it., Si meam o paupcule mansionem ad

Berlin lat. qc. 505, fol. 103r

uleris. uolueris. malo uinceris quia ei qui tibi malum fecit simlis efficeris. Quandocūq; enī diabolo tuicio aliquo obedimus uincimur a illo. Dum malū p malo reddimus. a illo uincimur. qui nob iniuriā fecit. & cui uicē reddimus quia nos similes sibi fecit. Si aut cōmotiū animū refrenamus. ut uindictam p̄ximo non inferamus. tunc uictores existimus. & de peccato ad salutem ad quirendo frēm triumphamus. Vince in bono malum. Vince in bono malum ideſt indō diabolum. Vince in bono malum in patientia summa inimicū & aduersariū tuum. p̄bendo ei cibum & potū uestimentū & calciamentum. Dum enī tuis beneficiis. p̄uocas illum ad hoc ut te incipiat diligere eo modo quo superius diximus. q̄d āmodo superas illum. Vel uince in bono malum. ideſt in uiſ turibus uince. & supera uicia & peccata. accipiendo ex eis palmā uictorię.

Omīs anima potestatibus sublimioribus subdita sit. In ex cordio sc̄ę ecclę ex omnibus condicionib; ueniebant ad fidem. & ne seruit ancillę seu quilibet subiecti dicerent. q̄d ipsi qui conse cuti erant libertatē omnium peccatorū & filii dī effecti. indignū eet ut seruirent seli potestatibus. dixit aplūs. Omīs anima id ē omīs homo. liber. & seruus. fidelis. & infidelis. potestatibus sublimioribus subditus sit. Omīs anima dicit. p eo q̄d est omīs homo. In ſa cra scriptura frequent sola anima. totū hominē significat. sicut & hic in geneſi. ubi dr. q̄d ingressus est iacob in egyptum in animabus septuaginta. & in duodecim tribus aplorū. ramus inquit in manu animę. ccl xxv. Potestatibus sublimioribus dicit regibus. prin cipibus. tribunis. centurionibus. dominis. omnibus q̄ plātis. hoc & petr̄ p̄cipit. Subditi inquiens estote omī humanę creaturę. ideſt omnibus hominibus uob p̄positis. & hoc ppt dm. siue ppt amorē dī. In quantū quippe homo non offendit dm. obsequi. & obedire debet celsioribus. Nā homo constat anima & corpore. & in anima quidē debet ser uare inuiolabilit fidē dō. In corpore uō debet seruire dominantibus. secdm seruitutē p̄sen tis uitę. Verū si contra fidei p̄positum uiderit sibi imperari a principibus hui seli. siue potestatibus. t dominis. tunc p fide usq; ad mortē satagat laborare. ne q̄d malius est animę uidelicet p dat. Qm licet illa potestas interficiat corpus gladio. anima aut n̄ potest occidere. Omīs potestas. siue maior. siue minor. quę hominibus p̄est. aut ex uoluntate dī. aut ex p̄missione constituta est. sicut dicit p̄sa lomonē. Per me reges regnant. & principes decernunt iusticiā. Si aut quęrim quare hae potestates ordinate sint. illud dicendū. q̄d gen humanū bestiale effectū. beluino more contra se cepit seuire. in tantū ut primi parentis filius in fratrē consurgeret

Ben.

lat. q. c. 678 , fol. 56r

Primo querendū ē in exordio huius eptę. unde sint galathę appellatę.
Reges bithinię quę ē puntia grętię. habens bellū ētra hostes suos. misit
ad gallos habitantes citra mare; p mittens ut siuenirent in auxiliū eius. p acto
bello. & potita victoria. regnū diuidere cū eis. Quicū uenissent. & victoria po
titi essent. regnū diuisit cū eis ut p miserat. Appellatiq; sē primū gallo grecu
hoc ē galli mixti grecis. Parsq; regni quā ipsi tenuerant appellata ē gallo grecia.
id galli cōmorantes in grecia. Postea autē ut sapientioribus; unde. appellati sē
galathę. a candore corporis. Nā grece lac. galathon dicit. unde & candida
zona cęli. quę latine lacteus circulus d appellat. grece galaxias nuncupat.
ut martianus asserit. Sunt ergo strenuissimi bellatores. sed stulti & facile
appositō mitis recedentes. Unde cū accepissent uerbū p dicationis ab apto. & apti
ab eis ad alios transire. seducti sē a falsis aptis & audęs q uolebant cōsectari circū
cisionē & legalia sacrificia. dicentes. Nisi baptizati fuitis. & mixtim credatis. tam
aliter nō potestis saluari p passionē xpi. n circū cidamini. & legalia sacrificia
offeratis. Quod audiens apts. scripsit eis ab epheso hanc eptam.

Paulus Quod nomen suū in omib; eptis p ponit antitulo.
auctoritatis causa id fit. sic reges & principes huius seti
solent agere. Apts dignitatis nom & grecū ē. Nisi quā dicant
hebreū illud esse. Aptoz autē genera. iiii. sē. Primū ē. qd neq;
abhominib; ē. neq; p hominē. sed a dō tantūmodo. De quoz numero fuer.
moyses. ysaias. hieremias. aliq; pphetę quā plurimi. licet non oms. & apti etiam
qui quā uis abhomine xpō ecclie missi. tam ipse homo erat. & uerus ds. Scdm. qd
a dō quidē ē. sed p hominē. de quoz numero fuit iosue. q dō uolente per
moysen missus ē. & alii multi qui electione popli p uitę meritis dō uolente
eligunt. quia uoluntas di. uoluntas popli ē. Tertiū. qd abhomine tantūmo
do & a dō. cui fauore hominū aliquis eligit. n p bona cuersatione. t qui p tio
sub rogat in sacerdotiū. De qb; die beat ambrosius. O epe. certe nisi centū solidos
dedisset. hodie epūs nō fuisset. De quib; dr etiā in libro regū ut e poribus; hieroboā.
q cūq; implebat manū suā muneribus; fiebat sacerdos idoloz. Ideoq; isti tales. nō
essē reputandi. de qb; dns p pphetā die. Ipsi uenebant. & nō mittebā eos.
oms quotquot uenerē. fures sē & latrones. Quartū genus ē. qd neq; a dō.

Bln. lat. qu. 678, fol. 130r

BERLIN theol. Cat. 2° 322 | fol 127

habereturadgratesasserat. nonsolumhuncatelongius expellere uerum & iam excessus ipsius sacerdotalite zelo modisomnibus conuenit resecari. Alios uero quipraui ee memorantur. paternaadhortatione asua prauitate compesce. etaduiam studerectitudinis reuocare. Quodsiquodabsit salubri monitione eosuideris innullo proficere. ethosquoq. curabis ate procul abicere. ne prauitatis eorum exeo quodrecipiuntur displicereminime uideantur. Et nonsolum ipsi inemendati remaneant. sedetiam eorumreceptione alii corrumpantur. Et consideraquam & hominesexecrabile. Et periculosum antedi sit oculos. si pereum aquo plectendasunt crimina. nutriri utia uideantur. Haecigitur dilectissime frater aure diligenter attende. et ita agere fade ut et praios salubriter corrigas. et scandalum demalorum societate filiorum tuorum animis noninducas.

EXPLICIUNT PRIA MONITA RIPARII.

A B C D E F G H I K L M N O P

A	ndulfus	abb. i. S Bardo	abb xviii	ob. a° 1051 hic Bardo fuit electus in Epus Maguntinens: Successores Archiepi.
H	embil	abb. ii. Geroldus	abb xviii	
A	thaldagus	abb. iii. Gero	abb xx.	
O	do	abb. iiii. Giselbertus	abb xxi	
H	ogerus	abb v. Adaluuig?	abb xxii.	
H	ildibrandus	abb vi. Otto	abb xxiii	
A	dalbrandus	abb vii. Rötholfus	abb xxiiii	Nomina Abbatū Cœnobij S. Liud: geri apud Werdenam.
V	uerus	abb viii. Rötholfus	abb xxv	
V	uiggerus	abb viiii. Liudbertus	abb xxvi	Collecta sunt a scriptore huius codicis:
V	uigo	abb x. Beringozus	abb xxvii	monachō sū huius Monasterij-
R	emherus	abb xi. Bernhardus	abb xxviii.	usq ad Heribertū abbatem sub-
E	ngilbertus	abb xii. Lab'tus abb	xxviii.	quo vixit. Qui abb obiit circa
F	olcmarus	abb xiii. Willehelm? abb	xxx.	annū dñi 1197
L	udolfus	abb xiiii. Adolfus abb	xxxi.	
V	erinbertus	abb xv. Volfrām	xxxii	obiit circiter annū dñi 1184
R	arbaldus	abb xvi. Herfridus	xxxiii	– Obiit circa annū dñi 1197
H	eithanricus	abb xvii.	xxxiiii	

libe
mul
gue
Abb
forte adjec

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

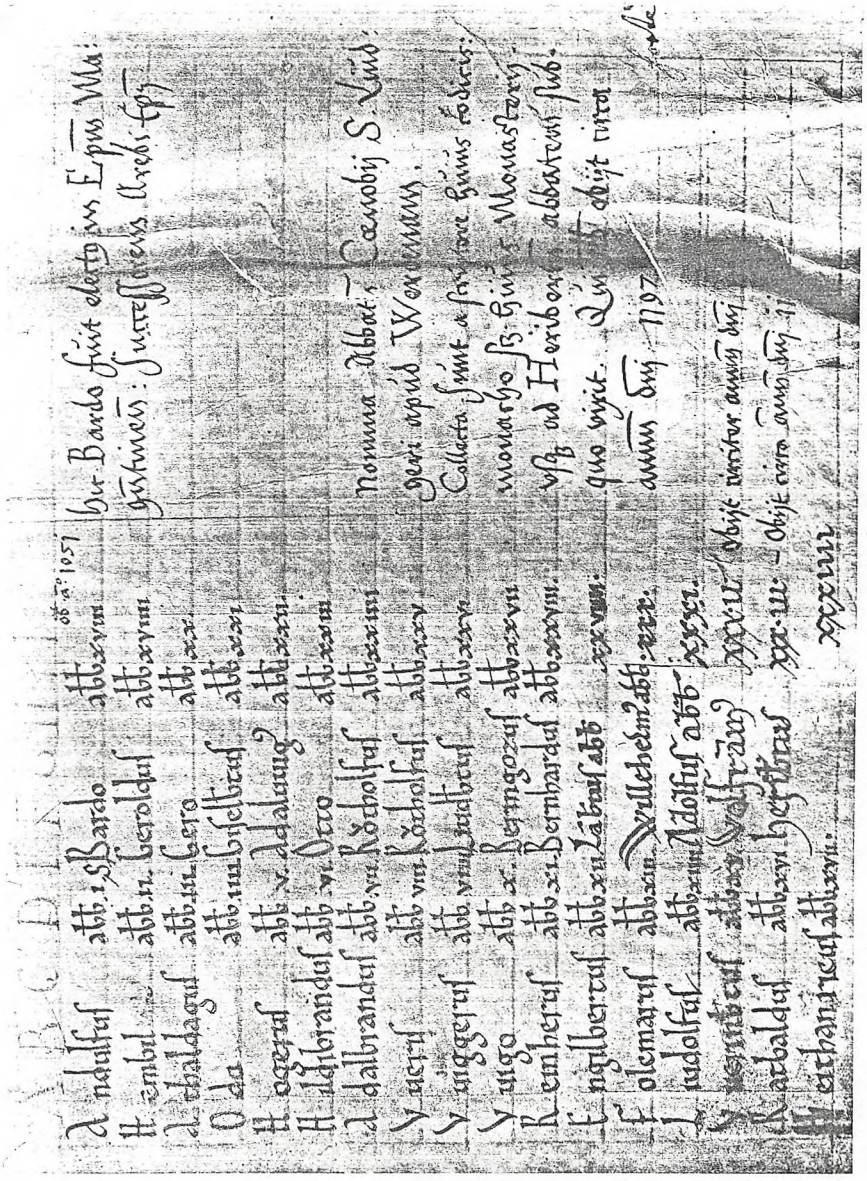
ARCHIVNUMMER: 250258

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

en Namen ist jedoch leer geblieben.
Nachlassen der Klosterzucht zu Be-
n, dass man dem Kataloge, und viel-
upt, damals keine Beachtung mehr
ausführlichere Kataloge angelegt,
Begebenheiten während der Regie-
vermerkten, weshalb man auf die
Verzeichnisses keinen Wert mehr

Beitr. z. Gesch. des Stiftes Werden 11 (1905)

I. Bendel, Der älteste hsl. erhaltene Abtkatalog [von Werden]

Berlin theol. lat. 322, f. 127v

Abt Bernhard 1125 - 1141

NOMINA EPISCOPORUM COLONIENSIS AECCLESIAE

Sigewuin epc̄s.	Maternus prim'	epc̄	
Hermann epc̄s.	Sc̄sseuerinus ii	epc̄	
frithericus epc.	Euergisilus iii	epc̄	
sub eod̄e henrico im	Solarius iiii	epc̄	
peratore. & Lothario.			
runo epc sub Lothario.	Sunnoueus v	epc̄	
lugo epc. sub Lothario.	Remedius vi	epc̄	
rnoldus epc.	Kunberhtus vii	epc̄	Sub Sigiberhto rege
Rideric' epc̄.	Boradus viii	epc̄	
ub	Strephanus viiii	epc̄	Sub theoderico
eyold. epc	Alduuinus x	epc̄	Sub theoderico
	Giso xi	epc̄	Sub clodoueo & hildiberhto
hpp' epc	Anno xii	epc̄	Sub dagaberhto
	Faramundus xiii	epc̄	
no III.	Agilolfus xiiii	epc̄	Sub hilderico
phus I	Reginfridus xv	epc̄	Sub theaderico
no IV.	Hildiger xvi	epc̄	Sub pippino
lericus I.	Berehthelmus xvii	epc̄	Sub pippino et karolo
bertus I	Ricolfus xviii	epc̄	Sub karolo magno imper̄
cus I. Conra=	Hildibaldus xviiii	epc̄	Sub karolo & hludouuico
gelbertus II.	Hadebaldus xx	epc̄	Sub hluduuuicō filio karoli
us. Wicboldus	Gunthariusxxi	epc̄	Sub hlothario filio hluduuuici
s II. Walram	Vuilliberhtus xxii	epc̄	Sub hluduuuico altero eius filio
. Engelbertus III.	Eufratas hereticus xxiii	epc̄	Sub Arnolfo Sleuo
III. Theoderic III	Herimannus xxiiii	epc̄	Sub arnolfo & Luduuuico filio. postea
Hermann IV	Vuigfridus xxv	epc̄	Sub heinrico & filio ottone
~~s II vel III~~.	Bruno xxvi	epc̄	Sub ottone augusto. suo germano
s II. Hermann V.	Folcmarus xxvii	epc̄	Sub. ottone eodem.
s II vel III. An=	Gero xxviii	epc̄	Sub uñ ottone
oes gebhardus	Vuerinus xxviiii	epc̄	Sub eod̄e ottone & filio ottone
us de Weda. Salen	Euurgerus xxx	epc̄	Sub ottono uñ
Isenburg. geb:	Heriberhtus xxxi	epc̄	Sub Heinriko
Truchses. Ernestus	Pilgrimus xxxii	epc̄	Sub Heinriko. & Kuonrado
varia. Ferdinan=	hermannus xxxiii	epc̄	Sub Chonrado 1 Heinriko filio eī.
Bavariæ. Max:	Anno xxxiiii	epc̄	Sub Heinriko imperatore. 1 Heinriko filio eī.
lenr Bavario.	hildulfus xxxv	epc̄	Sub Heinricho iuniore.
clemens D. Bavario			
uguss D. Bavariæ			
Ferd. Comes de			
seaa. Maximil.	Franc. archidux austriæ		

Bibl. Mon. Lat. fol. 322. fol. 127v

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 250259

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

Bln. theol. lat fol. 322,

fol. 127v

(Negativ 1:1)

lare poterat. ita tunc se post dimissis in uerbis
& moribus designabat. cum inutilia queq; despi
cere. uanus non delectare. lusu infantulus
non curare. Alio illi amore indito ex patre
spuum omnis carnis. libros ita diligere. arbo
rum cortices quib' ad luminaria uti solemus colli
gere. illos ad similitudinem librorum esuere. cum
festuca & nigro quolibet liquore imitari ce
pit scribentes.

PETIIT posthec parentes ut litteris seeru
duri facerent. At illi eius acceleratentes peti
tionem. de cuius pio desiderio letabantur. com

Berlin ms. theol. lat. 2° 323 | fol. 4v

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 250.940

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

Berlin ms. theol. lat. 2° 323 | fol. 6v

quod hec deserta rectificas. Corpus meū
quod quesisti. sub australi pariete huma
tū repperies. Quod dū mane LIVDGE
RVS iuxta reuelationē inuenisset: trans
uecto in austrū edificio. unita aecclām
honorabilē scō dī posuit sepultura. VIII

Igit dū illic bene cuncta disponeret.
atq; multū xp̄ianus illuc sua solaciaret
industria. prexit frisiā cū alus seruus

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 250.942

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

fiduciam.

Accidit inter hec ut ex seductione quorundā xxxv
malignorū hominū frisia ex fide deficeret.
Tunc Liudgerus cū nec sibi neq;
suis ibi locus eēt. de periturīs animabus sol
licitus. maximeq; parvulos timens interi
re. si ante sedatam cōmotionē non baptiza
ti morerentur. iussit eundem ure p domos
duc
tal
psi

Berlin. ms. theol. lat. 2°323 | fol. 12

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 250.946

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

fiduciam.

Accidit inter hec ut ex sectatione quorundã xxvij
malignorũ hominũ frisia ex fide defecerit.
Tunc LIVDGERVS cũ nec sibi neq;
suis ibi locũs eet. de periculis animabus fol
licitus. maximeq; parvulos timens interi
re. si ante sedatam cõmotionẽ non baptiza
ti morerentur. iussit eundem iterũ p domos
dis
tal
psi

Berlin ms. theol lat. 2°525 | fol. 12

quod hec deserta rectificas. Corpus mev
quod quesisti. sub australi pariete huma
tũ repperies. Quod dũ mane LIVDGE
RVS iuxta revelationẽ invenisset. trans
lecto in austrũ edificio. infra aeccl'am
honorabilẽ sco dĩ posuit sepultura.

Igit dũ illic bene cuncta disponeret.
atq; multũ apianus illius sua solaciaret
industria. pavit frisiã eã alius seruus

Berlin ms. theol lat. 2°525 | fol. 6v

Liudger war Missionar mit Leib und Seele. Seine Vorfahren waren vom angelsächsischen Missionsbischof Willibrord zum Christentum bekehrt worden. Die Begegnung mit Bonifatius und dessen Märtyrertod in Dokkum prägten Liudgers weiteres Leben. Der Verkündigung des Evangeliums und der Errichtung von Klöstern galt sein ganzes Streben. Dabei sah er sich in der Nachfolge des Apostels Paulus, dessen Briefe er auf seinen Reisen stets bei sich trug. Drei Lebensbeschreibungen aus dem 9. Jahrhundert belegen, welch große Bedeutung Liudger schon bald nach seinem Tod zuerkannt wurde.

Die VITA SECUNDA – in ihrer Urfassung um 850 entstanden – wurde Ende des 11. Jahrhunderts von Werdener Mönchen zu einer Prachthandschrift ausgestattet. Sie ist die einzige bebilderte Lebensbeschreibung des heiligen Liudger und eine der ältesten erhaltenen Heiligenviten überhaupt.

Als überaus bedeutendes Dokument mittelalterlicher Geschichte, Kultur und Religion schildert sie eindrucksvoll das beispielhafte Leben und die Wunder Liudgers. Die aus christologischen, hagiographischen und alttestamentlichen Vorlagen neu zusammengestellten, eng dem Text folgenden Kompositionen zeichnen sich durch ihre Erzählfreude aus. Bildaufbau, Statik und Pathos der Figuren, Farbgebung und zahlreiche Details weisen die Handschrift in die Tradition der spätottonischen Buchmalerei.

Das Faksimile dieses Codex, der wie eine Reliquie verehrt und – nach den Gebrauchsspuren zu schließen – auch häufig verwendet wurde, bietet allen an Religion, Kultur und Geschichte Interessierten ein ergiebig-wertvolles und zugleich zeitlos schönes Buch. Es erfüllt in dieser Form gleich mehrere kulturgeschichtlich wichtige Aufgaben: die Verbreitung eines Kunstwerks, die Bewahrung und Schonung des mehr als 900 Jahre alten Originals sowie die wissenschaftliche Erforschung der Handschrift.

fol 17r Holzarbeiten beim Bau des Klosters in Werden.

fol. 27v Feuervision eines Mönches vor dem Sarkophag Liudgers.

DIE HANDSCHRIFT

Vita Sancti Liudgeri (vita secunda); Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, Ms. theol. lat. fol. 323.

Heiligenvita mit 68 Seiten (33 + 1 Blatt) im Format 300 x 125 mm. Die Handschrift enthält 23 Miniaturen auf Gold- und Silbergrund mit Szenen aus dem Leben des heiligen Liudger.
Entstehungszeit: um 1100. Entstehungsort: Werden.

DAS FAKSIMILE

Die vollständige Faksimile-Ausgabe gibt die Handschrift im Originalformat und bis ins kleinste Detail getreu wieder. Der Druck erfolgt auf einem säurefreien Papier, das eine praktisch unbegrenzte Haltbarkeit garantiert. Alle Blätter sind dem Original entsprechend randbeschnitten. Die manuell fadengehefteten Lagen sind in eine handgefertigte Lederdecke gebunden.
Die Faksimile-Ausgabe der VITA SANCTI LIUDGERI erscheint in einer einmaligen, limitierten Auflage von 450 handnumerierten Exemplaren.

DER KOMMENTARBAND

Der Kommentar zum Faksimile stellt ein nützliches Hilfsmittel zur Erschließung der Handschrift dar. Die von Historikern, Philologen und Theologen verfaßten Beiträge geben anhand des erstmals vollständig ins Deutsche übersetzten lateinischen Textes Hilfen zum Verstehen. Wissenschaftlich fundierte und präzise geschriebene Aufsätze führen zur Handschrift hin und vermitteln einen anschaulichen Eindruck des Umfeldes, in dem Text und Bild entstanden sind.

Zu beziehen durch:

Verlag für Regionalgeschichte
Friedrichstraße 25
D-4800 Bielefeld
PF 102926
Tel.: 05209 / 67 14
Fax: 05209 / 65 19

CODICES SELECTI VOL. XCV

VITA SANCTI LIUDGERI

fol. 8v Karl der Große überträgt Liudger das Kloster Lothusa in Brabant.

Akademische
Druck- u. Verlagsanstalt
Graz/Austria

Verlag für Regionalgeschichte
Bielefeld

DAS LEBEN DES HEILIGEN LIUDGER (742–809)

in einer Handschrift aus dem 11. Jahrhundert

Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz
Ms. theol. lat. fol. 323

Das Leben und Wirken des heiligen Liudger fällt in eine ruhe- und rastlose Zeit, eine Zeit der Umwälzungen, der Bildung eines großen Reiches, aber auch der grausamen Kriege Karls des Großen und der Sachsenmission, die durch Liudgers Wunderheilungen bei den einfachen Menschen oft mehr Erfolg hatte als alle wissenschaftlich fundierte Theologie.

Der heilige Liudger – der Name ist ein Kompositum aus ahd. „liuti“ für Volk, Leute und „ger“ für germanischer Wurfspieß – wurde um 742 als Sohn einer bereits christlichen, friesischen Adelsfamilie in der Nähe von Utrecht geboren. Seine theologische Ausbildung erhielt er beim Bonifatiusschüler Gregor von Utrecht und – in der Domschule in York – bei Alkuin, dem späteren Ratgeber Karls des Großen.

Erste Missionsaufträge führten Liudger nach Deventer und Dokkum in Friesland. Durch Widukinds Sachsenaufstand zur Flucht gezwungen, zog er um 784 nach Rom und Montecassino, wo er bis 787 im Stammkloster der Benediktiner lebte.

Nach der Rückkehr in seine Heimat wurde Liudger zum Leiter der Mission in Ostfriesland ernannt und segelte 791 nach Helgoland, mußte jedoch bereits 792 bei einem neuen Aufstand abermals fliehen. Im selben Jahr betraute ihn Karl der Große mit der westsächsischen Mission. 793 gründete Liudger in der Siedlung Mimigernaford ein Kloster (lat. monasterium), das den Ursprung der heutigen Stadt Münster bildete. Nach ihrer Erhebung zum Bischofssitz wurde Liudger hier 805 zum ersten Bischof geweiht. Um 799 gründete Liudger auf Familienbesitz das Benediktinerkloster in Werden, das ihm und seinen Nachfolgern zur Absicherung der Missionstätigkeit dienen sollte.

Der heilige Liudger starb 809 in Billerbeck. Von dort wurde er wieder nach Werden verbracht, wo er, seinem Wunsch gemäß, auch begraben liegt.

fol. 2v/3r Titelminiatur und Textbeginn der Vita Liudgeri.

Ms. theol. lat. fol. 323

Liber sancti Liudgeri Epi m de vita

IVDGERI MIRACVLA

Prologus

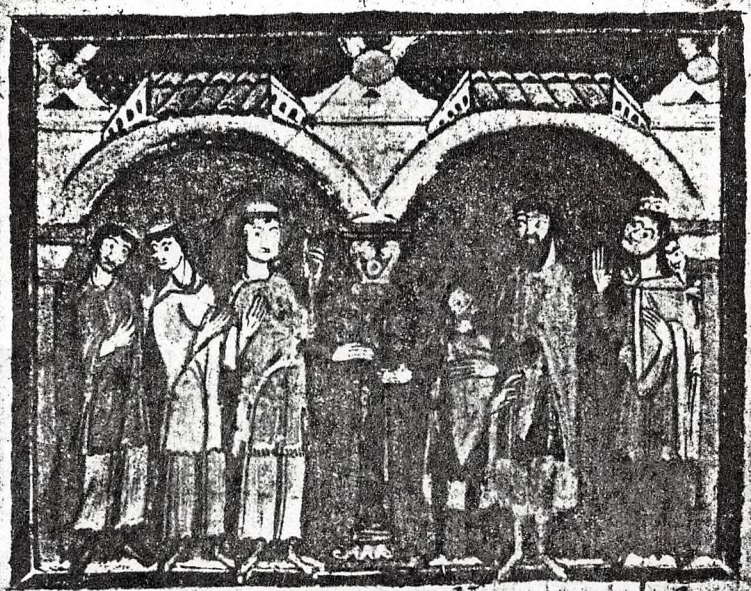
& glorię. et honoris quo cũ do fruitur pluriua ex signis salutaribus indicia constant. Tot enũ salutes ad eius sacri corporis locũ infirmi sepe resipse runt. necnon & absentes in suis necessitatib; eius opem ita frequenter expti sẽ ut hęc enumerari impossibile sit. et scribendi excedant modũ. Verũ ex plurimis pauca si quis ea nosse uoluerit in paruo collecta hab& opusculo. quod huic codici subiunximus. in quo. quis. uel unde fuerit. necnon uitę & actuũ eius aliquantulam exegimus memoriã.

TEMPORIB; ergo karoli magni freso nũ & saxonũ primus fuit epc. harum ipse nationũ maximã partẽ. id; frisię v. pagos & occidentales saxones a paganismo reuocans. xpi imbuit fide. Venerunt & prius de terra anglorũ plures homines dei. spontanea p dei amore peregrinatione delectati. qui exeuntes de terra & cognatione sua. ut as patria. agnitione xpi inluminare laborauerẽt. Ex quib; fuit eximius doctor Vuillibrordus & socius ei. necnon & Vuynfrid cognomento bonifacius. Hu auum benedicti huius nomine Vurisingũ amicũ & familiarẽ ualde habuerẽt. a quo & filius ei ac pprinquis int paganos pplos

Ex Bibliotheca Regia Berolinensi

Chron. Ser. 2, Lief. 23, Taf. 5

Ber. theol. lat. fol. 323 f. 3r

VENIT interea uir quidã uenerandus de terra anglorũ nomine Alubert. cupiens ruchi partiũ illarũ plebi in doctrina ꝓdesse. Quẽ dũ abbas GREGORIVS libenter suscipere. cõpta ei cũ pia uoluntate sapientia. eũ sibi coepm fieri postulauit. Quod cũ ille eo modo recusare ut a ppio ordinaret epõ. remisit eũ ad terrã suã ab eo quẽ dixerat epõ ordinandũ. & cũ eo LIVDGERV. ut ibi diaconu ꝑciperẽ gradũ. Nam ipse ut dictũ est pbr episcopalẽ tenuerat sedẽ.

EOdem tẽpore in eboraica ciuitate famosus merito magister scolã Alchuinus tenebat. undecũq, ad se ẽfluentib; de magna sua scientia cõmunicans. Huiꝰ mor ut illuc puenerit LIVDGERꝰ familiarẽ amicitiã adeptꝰ. spacio quo uubi demorabant ad eũ sedulo descripturus mitrogare accessit. Verũ cũ sacri ordinib; ꝑceptus ad eũ qui eos miserat redeuntes uenirent. Alubertꝰ cũ Gregorio pu laborẽ operis assumebat.

Chorist Ser. 2, Lief 23 Taf. 5

Bler. theol. lat. fol 323, fol. 5^

H. Schrade, Die Vita d. hl. Liudger + ihre Bilder, Westfalen 17. Sonderheft (1960)

20. Liudger erscheint dem Mönch Adelward und schlägt den Teufel in die Flucht

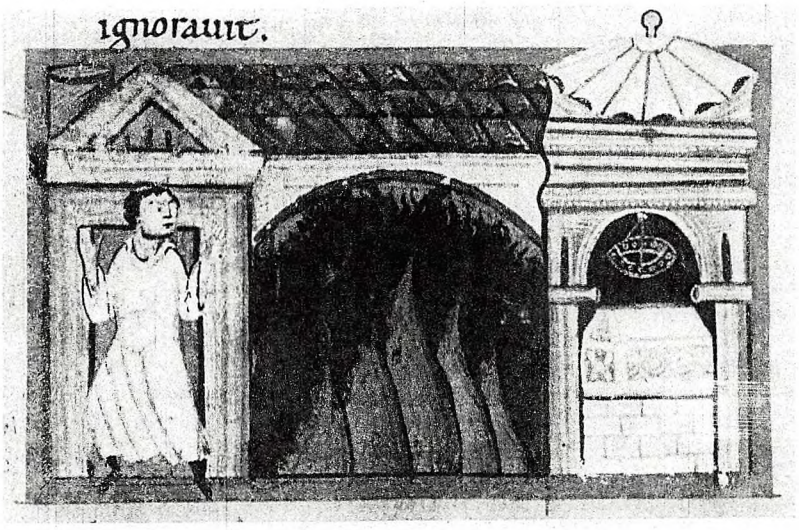
Berl. theol. lat. fol. 323

Der Maler der Liudger-Vita hätte gut getan, mit dem Bilde der Gottesvision vor dem Reliquienschreinaltar zu schließen. Denn die Miniatur, die er auf Grund einer Erzählung der Vita III (II, 32) noch hinzufügt und die der Heilung einer Gichtbrüchigen gilt (f28v, *Abb. 22*), hat nichts Bemerkenswertes, außer der Tatsache, daß der Reliquienaltar hier abermals anders wiedergegeben ist, womit sich denn bestätigt, daß alle Architekturdarstellungen der Miniaturen archäologisch unauswertbar sind. Diekamp hatte gemeint oder wenigstens gefragt, ob die Darstellungen, die den Reliquienschrein auf dem Altare zeigen, nicht mit der Erhebung der Gebeine des Heiligen in Verbindung zu bringen seien, die Abt Adalwig (1066–81?) kurz vor der Herstellung der Bilderhandschrift vorgenommen hatte[34]. Das dürfte kaum möglich sein.

Auch sonst kehrt der Maler sich nicht an archäologische Erwartungen. Wenn er schon am Ende auch auf die Vita III zurückgriff, hätte er sich, meinen wir, nicht an das 32., sondern an das 31. Kapitel des 2. Buches halten sollen. Da wird von einem erblindeten Mädchen erzählt, das nachts in die Kirche zum hl. Liudger kam. Mit dem aufsteigenden Tag begann sie allmählich wieder ihre Sehkraft zurückzuerhalten. „Zuerst rief sie voll Freude aus, daß sie die brennenden Kerzen erkennen könne, danach, als mit der Morgenröte das Licht durch die Fenster leuchtete, begann sie mit den Fingern auf die in ihnen gemalten Bilder zu zeigen".

[34] Diekamp, Miniaturen 176.

H. Schrade, Die Vita d. hl. Liudger + ihre Bilder, Westfalen 14. Sonderheft (1960)

21. Der Mönch Thiathard hat eine Feuervision

Ben. Kod. lat. fol. 323

Gnesener Zyklus, das die Weihe Adalberts an Maria darstellt, sich eng an die „Darbringung Christi im Tempel" anschließt[39].

Wohl sind am Mailänder Altar Christus- und Heiligenzyklus eng miteinander verbunden. Die Szenen des Christuslebens schmücken die Vorder-, die des Ambrosiuslebens die Rückseite des Altars. Hätte es da, wenn wirklich der gemeinte „typologische Bezug" gesehen worden wäre und bildlich hätte zum Ausdruck gebracht werden sollen, nicht nahegelegen, die Szenen der Vorder- und der Rückseite, wo es nur anging, einander kompositionell anzugleichen? Nicht in einem einzigen Falle ist es geschehen. Wie vielmehr in dem Ambrosiuszyklus die Geburt fehlt, die im Christuszyklus dargestellt ist, so fehlt im Christuszyklus die Taufe, die der Heiligenzyklus hat. Annäherungen im Einzelnen lassen sich überhaupt nicht entdecken[40].

Über das Verhältnis zwischen den Benedikt- und den Christusszenen an dem goldenen Antependium, das Desiderius von Montecassino in Konstantinopel arbeiten ließ, können wir, da das Antependium untergegangen ist, nicht wohl urteilen. Wie aber Leo von Ostia darüber berichtet, ist die Vermutung berechtigt, daß es auch hier zwischen den *smaltis nonnullis ex evangelio* und den *fere omnibus b. Benedicti miraculorum historiis* zu keinem „typologischen Bezug" gekommen sein dürfte[41]. Die Miniaturen der Benedikt-Vita des Vatikan (Vatican. lat. 1202) deuten ebenfalls nicht darauf hin.

[39] Goldschmidt, Die frühmittelalterlichen Bronzetüren II, Taf. 74.

[40] Es spricht, wie ich meine, ganz entscheidend gegen die These von Elbern, daß er bei seinen Aufstellungen keine der Christusszenen des Altars heranzieht – dies allerdings mit vollem Recht.

[41] J. von Schlosser, Quellenbuch zur Kunstgeschichte des abendländischen Mittelalters, 1896, 207.

Bln. theol. lat. fol. 323

uthore anonymo Werdinensi Mona
cho. vide d'Acherij.

, liber sancti Ludgeri Epi m werdena

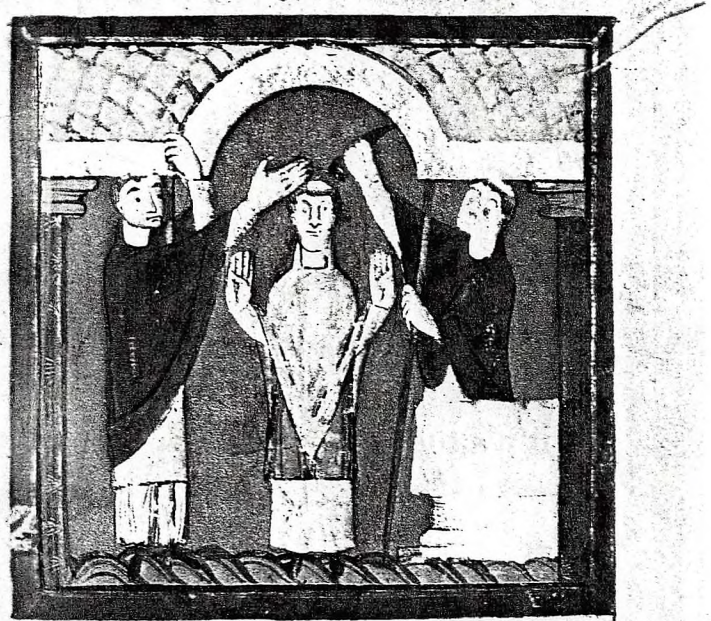
IVDGERI MIRI
ta mirabilia sue clari
pontificis testimonia.

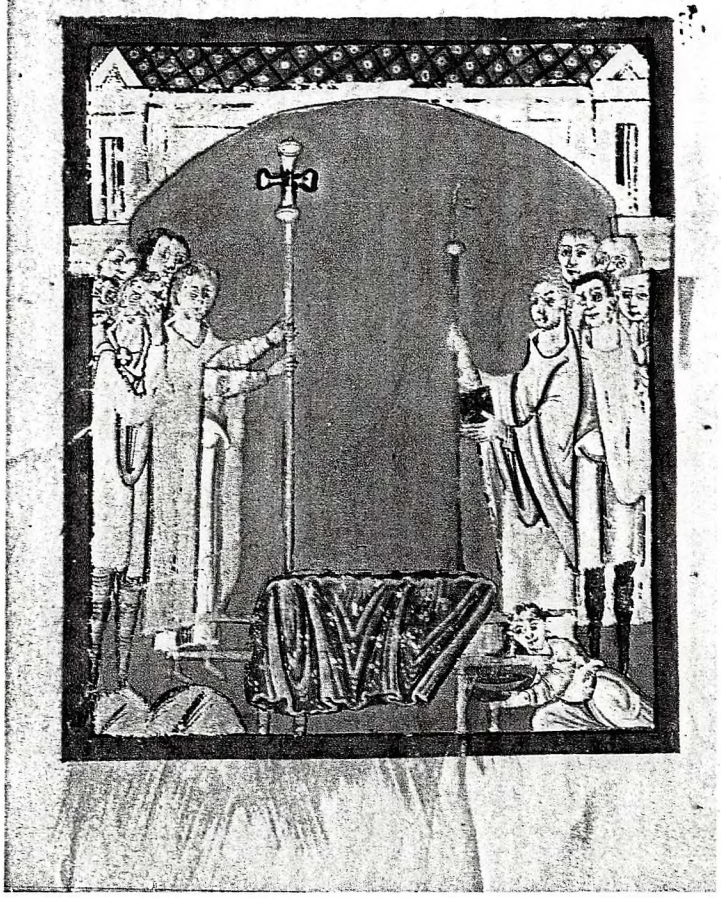
& glorię. et honoris quo cū dō fruitur
plurima et signis salutaribus indicia
constant. Tot enī salutes ad eius sa
ri corporis locū infirmi sepe resūpse
runt. necnon & absentes in suis necessi
tatib; eius opem ita frequenter expta sē
ut hęc enumerari impossibile sit. et
scribendi excedant modū. Verū ex
plurimis pauca si quis ea nosse uoluerit
in paruo collecta hab& opusculo. quod
huic codici subiunximus. in quo quis.
uel unde fuerit. necnon uitę & actuū
eius aliquantulam exegimus memoriā.

TEMPORIB; ergo karoli magni freso
nū & saxonū primus fuit epc. harum
ipse nationū maximā partē. id; frisię
v. pagos & occidentales saxones a paga
nismo reuocans. xpi imbuit fide. Vene
runt & prius de terra anglorū plures
homines dī. spontanea p dī amore pere
grinatione delectati. qui exeuntes de
terra & cognatione sua. nras patrias
agnitione xpi inluminare laborauerūt.
Ex quib; fuit eximius doctor Vuilli
brordus & socius ei. necnon & Vuynfrid
cognomento bonifacius. Hu auum be
nedicti huius nomine Vurisingū ami
cū & familiarē ualde habuerūt. a quo &
filius ei ac ppinquus inter paganos ppłos

W. Kohl, Hg. (Bild u. Text P. Veddeler), Westf.
Gesch. ~~Bd. 43~~ (1983)

Bln. Kupf. Lat. fol. 323

14 794 erhält der Friese Liudger den Auftrag, das nordwestliche Westfalen in der Nachfolge des Abtes Bernrad zu missionieren. Ausgangspunkt wird für ihn die an einer wichtigen Furt durch die Aa gelegene fränkische Siedlung Mimigernaford, wo er ein „monasterium", ein Kloster, gründet, von dem der Ort schließlich den Namen Münster bekommt. Über das Leben Liudgers gibt die von seinem Neffen Altfried in der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts verfaßte Vita ausführlich Auskunft, deren Anfangsseite im Bild wiedergegeben ist.

15 804 vermutlich wird Liudger zum Bischof geweiht. Münster ist somit neben Minden, Osnabrück und Paderborn der vierte westfälische Bischofssitz geworden. Miniatur aus der Vita Ludgeri mit der Darstellung der Bischofsweihe.

16 Am 26. März 809 stirbt Bischof Liudger, der 796 die Abtei Werden begründet hat, auf einer Visitationsreise in Billerbeck. Sein Leichnam wird nach Münster überführt und aufgebahrt. Aber auch die Mönche von Werden wollen den heiligen Mann in ihren Mauern haben. Schließlich erfolgt die Überführung nach Werden, da Liudger dieses als seine letzte Ruhestätte bestimmt hatte. Darstellung aus der Vita Ludgeri.

W. Kohl, Westpol. Gesch. (1983)

si genuerit quispiam centū filios. si uixerit mul
tos annos et plures dies etatis habuerit. et ani
ma illius non utatur bonis substantiae suę se
pultura q; careat. de hoc ego pnuntio qđ meli
or sit illo abortiuus; Frustra enī uenit et pgit
ad tenebras. et obliuione delebitur nom eius;
ñ uidit solē neq; cognouit distantiā boni et ma
li; etiā si duob; milib; annis uixerit et ñ fuerit
pfruī bonis. nonne ad unū locū pperant omā
omnis labor hominis in ore eī. s; anima illius
ñ implet; Qđ habet ampliꝰ sapiens ab stulto.
qđ paup nisi ut pgat illuc ubi ē uita. melius ē
uidere qđ cupias quā desiderare qđ nescias; Sed
et hoc uanitas ē. et pterea spūs; qui futurus ē iā
uocatū ē nomen eī. et scitur qđ homo sit. et ñ pos
sit contra fortiorē se in iudicio contendere; uer
ba sunt plurima multā in disputando habentia
uanitatem; XIIII. Quid necesse ē homini ma
iora se sequi. cū ignorē quid conueniat sibi in uita
sua. numero dierū pegrinationis suę. et tempore
qđ uelud umbra pteriit. Aut quis ei poterit
indicare qđ post eū futurū sit sub sole. Melius
ē nom bonū quā unguenta pciosa. et dies mortis
die natiuitatis. Melius ire ad domū luctus quā
ad domum conuiuii. In illa enim finis cunc
torum hominum admonetur. et uiuens

Bln. Hist. lat. fol. 336, fol. 103v

N.A.C.f. 336 1030

Bln.
theol. lat. fol. 336

B + C

Suscipe romuleos pastor uenerande triumphos
Gregori sci. suscipe gesta tui
Quinitur factis. uerbis. scriptisq; beatis
Ut iubar auricomi. solis in orbe duit.
Forma decus speculum tibi sit mauorta per æquum.
Sic tibi sit aeternum. ferre sacerdotium.
Nam qui non huius. sequitur uestigia praesul.
Ante dm̃ p̃sul nomen it immo pecus.
Hinc psalmista canit. hominem similare caballis.
Ignauum stultis qui sub honore petit
Nocturnum dedimus sco. cantum q; diurnum
Carminibus clarum. concinimusq; uirum.
Redde uicem scriptor. seruans cola. commata puncta tori.
Ne uia mendosum. pagina seruet opus. Gredo
Udere me libuit. uariabilis ordine campi.
Postquam pegasa fugit. musa iocosa redit.
Haec mihi tutribus doctor p̃tiosa gregori.
Qui bona das famulis. sed mala nulla tuis.
Festinus coepi. nudus tua munia dixi.
Indueme factis. uestimentisq; tuis.
Et quia mortalis. desunt commercia carnis.
Da mihi subpedibus posse iacere tuis.

Bln. theol. lat. fol. 338, f. 123-v

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 338,
fol. 123v

XXXVIIII·Ubi gregorius nolens eligitur adpontificatum·
XL· Ubi pontificium subter fugere quęrens· imperatori litteras Lacenter emittit·
XLI· Ubi p correctione poenitentiam predicat·
XLII· Ubi septi formem Laetaniam localiter ordinat·
XLIII· Ubi octo ginta homines pestilentia prosternuntur· ſ consecrat·
XLIIII· Ubi a burbe diffugiens indicio cęlesti monstrat· et reduc· primę sedis pontifex
XLV· Ubi no luisse summum sacerdotium· ueracter demonstratur·
XLVI· Ubi discretionis eius perfecta qualitas indicatur·

INNOMINE DN̄I· INC̄IPIT TEXTUS VITAE
BEATI GREGORII ROMANI PONTIFICIS·

GREGORIVS GENERE ROMA
NVS· ARTE PHILOSOPHVS· GORDIANI VIRI
clarissimi et baeatae siluae filius· pressit annis tredecim· mensibus
sex· diebus decem· temporibus d̄ni benī· mauricii et phocae augustorū; Iste
senatoria stirpe pgenitus tam nobilissimam quam etiam religiosissimam
genealogiam duxit· Ita itq; r hius felix sedis apostolicę pontifex urbmag
nae inxp̄i ecclesia reuerentiae quibasilicam sc̄ōr cosmae et damiani
martirum uia sacra uicta templum romuli sicut hactenus cernitur
uenustissime fabricauit cuius atauus fuerit· Et beata uirgo tharsilla· quae
mortalia p̄missionis caelestis audiuit armoniam· et exp̄m adse recipiendā
uidere meruit amica nihil hominus eius extitit;

QVam gregorius gemine nobilitatis lineam pius moribus exultt·
pbis actibus exornauit· adeo ut presagio quodā gregorius

Ben. theol. lat. fol. 338, f. 126r

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 338 1
fol. 126r

quod Latine uigilantius resonat uocaretur; Nam recta que docturus
erat dum uitus operibus adimpleuit sibimet ipsi utq; se uigilasse per
docuit. Dum uero recta quae faciebat docendo quoq; disserit uigilasse
dinoscitur nonsolum sui sed etsuturi temporis xpianis.

·III· Siquidem ineunte ei intenera aetate matura iã studia et audituris incog
nita religiosis senibus indagator sollertissimus adherebat. Sumptaq;
doctrinae semina tenaci memoriae ruminanda. quae post in populos
mellito declamaret gutture congerebat; Demiq; docibilis adolescens
cum trans missio communiter stilo surgentis infantiae adhuc uum phra
gorice literis peruenisset. incunctanter sinistrum ramum cum saecli
uoluptate relinquere. & dextrum coepit cum caelesti desiderio tota
uiribus anhelare.

·IIII· Sed dum conuersionis suae gratiam longius prabens potius se tu
famulaturum putaret. si sub pontis urbani habitu mundo specie tenus
deseruiret. caeperunt multae contra eum eiusdem saeculi curae succres
cere. et autnoniam sicut ppositum erat specie sed nec reuereri & mente.

·V· Tandem patre defuncto ubi liberam disponendarum rerum suarum
natus est facultatem sex monasteria in sicilia fabricans sufficientibus
fratribus cumulauit. Quibus tantum predioruin contulit. quantu
posset aduictum co tidianum dõ illic militantium sine indigentia
Septimum intra romanae urbis moenia sub honore scī & suffragan
andreae apti iuxta basilicam scõrum iohannis & pauli adeliuum scauri
monasterium in proprio domate fabricauit; In quo relictis sericis

Bln. Theol. lat. fol. 338, f. 126v

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 338,
fol. 126 v

defluxit. & cor ad qđ ꝓpositi ñ custodit, Quã curabãt blanda coniux redargutione
corripere. atq; aleuitate mox ad grauitatẽ sui habitus reformare. Quęquide resu
mebat uultũ subito grauitatis. nt uerba correptionis. Sed cũ eidẽ correctionis
hora transisset. transiebat primus & sup ducta grauitas honestatis; Mox ñaq;
ad leuia uerba redibat. puellax gaudebat societatẽ lucax. eiq; ꝑsona ualde
onerosa erat. quęcũq; huic mundo dedita nonerat, Quadã ũ nocte huic thar
sille amicę mee quem in sorore ssua uirtute orationis continuę afflictionis
studiosę. abstinentię singularis. grauitate uitę uenerabilis. in honore & cul
mine sctitatis excreuerat. ꝑ uisionẽ atq; nis felix huius romane eccle
antistes apparuit eiq; mansionẽ ꝑpetuę claritatis ostendit dicens; Veni qa in hac te
lucis mansione suscipio, Quę sub sequenti mox febre correpta. addie ꝑ uenit
ex quẽ. Et sicut nobilib; feminis uirisq; morientib; multi conueniunt. qui ex
ꝑximos consolent. eadẽ hora dei extra ꝑstolantes uiri ac femine lectulũ circũ
steter; Cũ subito rursũ illa respiciens. in hũ uenientẽ uid. & cũ magna ani
adiutate cępit circũstantib; clamare dicęs; Recedite. recedite. in sueni;
Cũq; ineũ intenderet quiescebat. sca illa anima carn e solutae. Tantaq;
subito fraglancia mirodoris aspsae. ut ipsa quoq; cunctis ostenderet illic
auctorẽ sua uirtutis uenisse; Cuiq; cor pei ex more mortuo ad lauandum
et nudatũ. longę oracionis usu incubitus ei & genib; camelox more in
uentae obdurata cutis excreuisse. & qđ uiuens ei ips sępe egerit. mortua
caro testabat. hec ad gestas ante dnici natalis die; Quo transacto. mox
emiliane sororis sue. salute sollicita respt; Et si sola uenio. sororẽ nram
gordianã a me dimitto. cur tristi multu tecũ dix; Veni. Gordiana &

h ꝑ uisitationẽ nocturne uisionis apparuit dicens; Veni. ut quia natale dominicũ
sine te feci. scam theophaniã tecũ faciã. Cui illa primus de gordiane sororis sue

Bln. theol. lat. fol. 338, f. 189a

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. theol. lat. fol. 338,
fol. 189r

annu aliter reparauit. Quas rediab; luminarib; officiis atq; donariis cumulans. in
basilica beati petri apti fastigiū de argento purissimo qđ a leone tertio ponti
fice in basilica sixtiana scē marię nomini dedicata translatū ē fabricauit. Et
in basilica beati pauli apti supaltare nihilominus aliud fastigiū procurauit.
Huius pterea uenerabile corpus in extrema porticu basilicę beati petri apti an
te secretariū tunc antiquissimū. quo uidelicet leo. simplicius. gelasius. atq;
simmachus aplicę sedis epi cū nullis aliis tumulatu suis accensis epitaphi
is predicantur. sepultū chrō talibus laudibus decoratur.

SUSCIPE TERRA TUO CORPUS DECORE PORE SUPTUM
REDDERE QUOD VALEAS VIVIFICANTE DEO.
SPIRITUS ASTRA PETIT LAETINIL IURA NOCEBUNT
CUIUS ITE ALTERIUS MORS MAGIS IPSA VITA EST.
PONTIFICIS SUMMI HOC CLAUDUNTUR MEMBRA SEPULCRO
QUI IN NUMERIS SEMPER VIVIT UBIQ; BONIS.
ESURIĒ DAPIB; SUPERAVIT FRIGORA VESTE.
ATQ; ANIMAS MONITIS TEXIT AB HOSTE SACRIS.
IMPLEAT QUAE ACTU QUICQUID SERMONE DOCEBAT.
ESSET UT EXEMPLUM MISTICA VERBA LOQUENS.
AD XPM ANGLOS CONVERTIT PIETATE MAGISTRA.
ADQUIRENS FIDEI AGMINA GENTE NOVA.
HIC LABOR. HOC STUDIUM. HAEC TIBI CURA. HOC PASTORA CEBAS
UT DNO OFFERRES PLURIMA LUCRA GREGIS.
HIS Q; DI CONSULE FACTUS. LAETARE TRIUMPHIS.

Bln. theol. lat. fol. 338, f. 238v

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 338,
fol. 238v

arator; Ferrea quidmirum sicedunt ostia p&ro; quemdr ętherię custodem
deputat aulę; desięque sue faciens retinere cacumen; Infernum superare iubet
VI ET PETRUS adrem reuersus dixit; de at contemplationis culmine adhoc
regressus quodintellectu communi &priusfuit; NUNC scio uere quia misit
dñs angelum suum &eripuit me demanu herodis &c; Quodunus quisquenostrū
habeat angelos &in libro pastoris &in multis scę scripturę locis inueni tur;
Nam &dñs deparuulis angeli inquit eorū semp uident faciem patris mei; &iacob
de se loquitur; Angelus quierut me decunctis malis; &hic discipuli angelum
apostoli p&ri uenire credebant; SCD SCI EGO AN SECUNDA theorica
15 VENIT IHS IN PARTES cesarię philippi; Philippus iste est frater
herodis de quo supradiximus tetrarcha iturę & trachonitidis regionū qui
in honorem tiberii cesaris cesaream quę nunc panear dicit apellauit &ei
impuncta phenicis; GTIN terrogauit discipulos suos dicens; quē dicunt
homines ee filium hominis Ipse dixit quem medicunt ee homines sed filium
hominis; nec aliter de se querebat uideret; &nota quod ubicumque scripturę
inuenerit testamento filius hominis; in hebręo positus sit filius adam illud quod
quod in psalmo legimus; filii hominū usquequo gravi corde; In hebręo dicitur
filii adam; Pulcre autem interrogat quem dicunt ee homines filiū hominis
quia qui de filio hominis locunt homines sunt Quuero diuinitatem eius
intelligunt n homines sed dii apellant; ALII dixerunt alii iohannem
11 baptistam alii heliam alii uero hieremiā aut unū exp pheta; Timor
quosdam int pretes causas errorū inquirere singulorū &disputationē
longissimā cępere; Quare dnm nr̄m ih̄m xp̄m alii iohannē putauerunt
h In illo tempore; Venit ihs in partes cesarię philippi; et inter-
rogauit discipulos suos dicens; Quem dicunt homines filium
hominis; &ret. Omelia lectionis eiusdem.

Bln. Theol. Lat. fol. 344, f. 159v

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. theol. lat. fol. 344
Bl. 159 v (untere Hälfte)

mentis oluere ubi saluator lazarū suscitauit · Bene p̄cursor dn̄i n̄ri in bethania
dicit baptizasse · Nam bethania domus obedientię int̄ p̄etat · ut demonstraret
per obedientiam fidei omnes ad xp̄i baptisma debere peruenire;

AGTCNUS DOMINICORUM CUNCTORŪ
FESTIUITATESQUE MULTORUM EX
POSITIONES CONGRUARŪ LECTIONŪ
ORDINATIM CURRENTES IUUANTE XPO
EXPLEUERUNT FELICITER ANNUM ·
DEHINC SCORUM MARTIRUM UIRGINUM ET CONFESSORŪ
CELEBRITATES PONIMUS LECTIONUM IN NT A POSTOLORUM
LEC EPIST BEATI PAULI AP AD ROM

CIMUS QUOD DILIGEN
tibus dm · omnia cooperantur in bonum; Intantum enim omnia cooperantur
in bonum · ac conlaudant his qui diligunt dm · ut ipse spūs adhuc · nec dedigne
tur humana natura · duce · uti ne ris ad bonum; his
qui secundū ppositū uocati sūt;
Idē secundum quod ppositum · nō ex operibus legis · nec legalibus sacrificiis ·
sed sola fide · & sanguinis sui effusione saluare · quos spūs sancti credituros; atque
quos uocauit ad salutem · multo magis glorificabit operantes; Nam quos spūs sancti
apud se nouit; Predestinauit; Predestinare nihil est quod prescire · quia prescientia predestina
tionem · ratione precedit; Nam quos spūs sancti bonos sua predestinatione reddit beatos ·
Ergo quos prescit conformes xp̄i futuros inuitauerunt atque ppositum fecerunt

Bln. theol. lat. fol. 344. f. 216ᵛ

STAATSBIBLIOTHEK ...
PREUSSISCHER ... BESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. theol. lat. fol. 344,
Bl. 216r (untere Hälfte)

Blu. theol. lat. fol. 346, f. 283v (column H.)

crederent homines quod intellegere nondum ualent: exosecarunt uerbo
nuerunt. & abierunt transuolantes; sonuerunt repuerunt. p̄ ac̄ finem ulr tempo
rū suorum: sed & ipse quarum signa sunt soni. traiectae quodammodo mea
rum memoriam, qui audierunt. & iam ad nos p̄ litteras quę uisibilia signa
sunt p̄uenerunt; non sic locutus est uerbum. intellegentibus mentibus; loquitur
intus: sine sono instruit. intelligibili luce per fundit; qui ergo potest intel
ligere natiuitatis eius aeternitatē: ipse illā sicut dixit loquentē. sicut ei dix
patet q̄t loquerētur; exercitauit nos ad magnum desiderium interioris
dulcedinis suae: sed esurientes capimus. ambulando crescimus. proficiendo
endo ambulamus: ut p̄uenire possimus; EXPLICIT SERMO. L.

Tractans secū prudenter dominus abbas aliquā fratrū refocillationem
amplificare. decreuit in conuentu frm̄ speciale sui annonam
dari p̄bro ebdomodario. idē illi qui publicā missā cantat. seu alteri
penes decanū & benedicat. Si q̄n festiuitas supuenerit quando
frib; duo dant pulmenta. in p̄cedente uespera emuā unum p̄r
simul & in subsequente die duas. unde decanus cū uno pul
mento accipiat. Cum aū de uno simul & medone p̄pinatur
meliorē partē p̄r hoc est unū recipiat. & in eligendo quid
deteriꝰ sumere uelit semp̄ prior existat. Ista donatio siue con
stitutio p omnes sanctas sollēpnitates cū pia ēseruetur caritate.
Ad aeternę ullius mercedis p̄mia conquirenda.

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. theol. lat. fol. 346
(untere Hälfte von 31. 283v)

ritas. ꝙ ꝓmmonfuit quafiũ
necerit quafin duſit ſed
mino. fine fine ſep̃ clari
qđ̃ gorat. patuemthora
ſica filiũ tuũ. ſiamtellegen
tãquã dixerit uenit hora
mande humiliatus fruc
ũ differas claritatis. ſed qd
ult qđ̃ ſequit̃ ut filiũ tuũ
rificẽt. nũquid & nã ds pat
ſtratẽ paſſus carnis ſue
ionis. & qua illũ clarificari
ret. quo modo igitur eũ
rificaturus erat filius cuius
ꝙs ſepit eterna. nec ſ forma
mana potuit. uidẽ minor.
ndiuina poſſe ee amplior.
ſtaque ſtionẽ in hunc ſermo
hom tare. aut hnc eum face
gioré. ꝙ ſcpſi ſermo
cl ſuſcepit quã hn
pudore.

Loripi cãũ apatre ſi

minuata fuerit informa humana. nec augeri po tuerit. in ſua perfectione diuina ſed in ſe ipſa claritas patris neminũ. nec augeri poteſt. Apud homines aũtẽ pro cui dubio minor erat quando mundea tantũmodo ds notus erat. ꝙ ſonduas ot horas usq; ad occasũ laudabam puerum dñm dñi. hoc aũt qđ̃ euangelium xpi factum. ut pſi lius pater inno teſcer & gentib. pfec to patrẽ clarificauit & filius. ſi aũ tantũmodo mortuus fuiſſet & filius nec reſurreciſſet & pcui dubio nec a patre clarificatus eſſet nec patrem clarificaſſet. ꝙ nunc aũtẽ reſurrec tione clarificatus à patre. reſurrec tionis ſue pdicatione clarificat pa trẽ. hoc quippe apertor do ipſe uer bo clarifica inquit filiũ tuum. ut filius tuus clarificẽt te. tãquã diceret reſuſcitando te unnotes cas toto or be pme. Dende magis magisq; pan dens quomodo clarificet pater filius. ſic dedit ſum quid eſſet eſſe

Bln. theol. lat. fol. 346, hinten Spiegel R. (ohne Hälfte)

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. theol. lat. fol. 346

(obere Hälfte d. Rectoseite d. linken Spiegels)

Bk. Mss. Acc. No. 351. Muslim Belief: ...

Berlin St.B. 356 2

cupiens imfundere uitae ;
lector prudens ne reducas abyssis ;
omnia ista uolant regnantum inutilia ;
olia conscripsi haec pauperum uiribus apta
simplosque esse bonis perpetua opto ;
lumina perpetuae iamiam effundere lucis ; adalhard
quibus uersutis fallentia fugere dicant ;
arcaque fumifugo remuncant incendia flamma ;
angelicosque angelis choros perque aethera possint ;
audibus aeternum gaudentes scandere limen ;
dulcia praestiti portum rumpentes munera vaeculum ;

Gaudens gaudebo. Gregorius magni sublima d
Gregorius magni sublima dicta prophetę
discerpsit ethereas doctus adire uias dialogi
captiuosq; feris reuocat babilonis abundis
Quo patriae solima carmen marce sonem.

ALIUERSUS. beatissimus
Gregorius celsi celestia ausa prophetę
Explanat callens gnarus adire poli
Et per alta mingrediens sion mea collibus urbem
Aurea multifidos pandit adastra gradus

VER

fol.
Bln. theol. lat. 356.

cf. MGH. Poetae 4, S. 1057

12115

Foto: Rheinisches Bildarchiv
Unter Sachsenhausen 37
D - 5000 Köln 1

Veröffentlichung nur
mit Genehmigung des Archives
Mappen-Nummer

12115

Berlin Theol. Lat. 2° 357 | fol. 63 v

& facti sunt uelud mortui. Respondens aut angls dixit mulieribꝰ. Nolite timere uos. Scio enī qđ ihm qui crucifixus est queri tis non est hic. Surrexit enī sicut dixit. Ve nite & uidete locū ubi positus erat dns. Et cito euntes dicite discipulis eius. quia surrexit & ecce p̄cedet uos in galileā. Ibi eum uidebitis sicut p̄dixit uobis.

et maria ia cobi. & salo me. emerūt aromata ut uenientes ungerent ihm. Et ualde mane una sabbatoꝝ. ueniunt ad monumtū. orto iam sole. Et dice bant adinuicē. Quis reuoluet nobis lapidē ab ostio monumti. Et respicien tes uiderūt reuolutū lapidē. Erat quip pe magnus ualde. Et introeuntes in

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 251720

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

Berlin. theol. lat. 2° 357 | fol. 74

Adhuc modicū. & mundꝰ me iã ñ uidet.
uos aũt uidetis me. quia ego uiuo. & uos
uiuetis. In illo die uos cognoscetis. quia
ego sũ in patre meo. & uos in me. & ego
in uobis. Qui habet mandata mea et
seruat ea. ille ẽ qui diligit me. Qui aũt
diligit me. diligẽt a patre meo. Et ego
diligã eũ. & manifestabo ei me ipsũ.

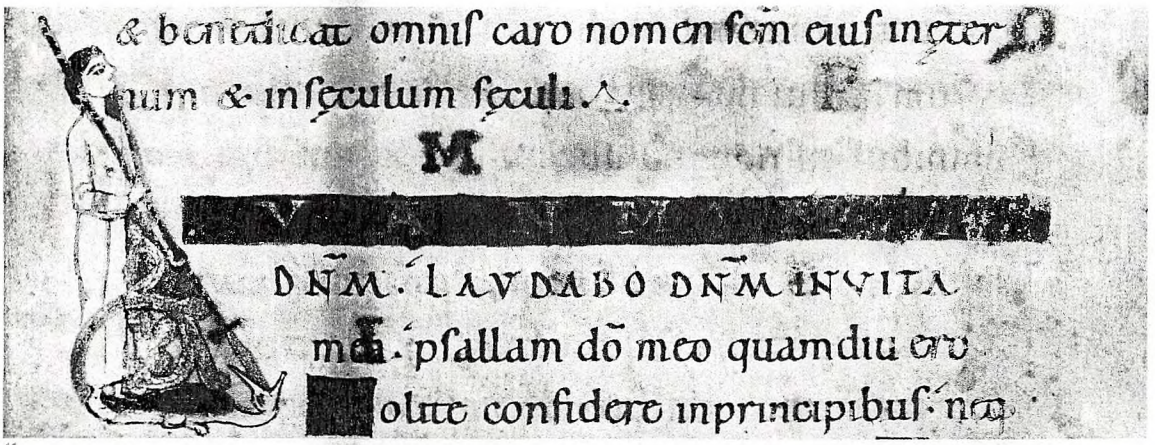

IN IOHANNEM
IOVIS. DI
LIGIT ME.
SERMO
N
meũ seruabit.
Et patꝛ mꝰ dili
get eũ. & ad eũ
uenemꝰ. & mansionẽ apud eũ faciemꝰ.
Qui ñ diligit me. sermones meos non
seruat. Et sermonẽ quẽ audistis ñ ẽ mꝰ.
sed eiꝰ qui misit me patris. Hęc loquutꝰ
sũ uobis. apud uos manens. Paraclytus
aũt spꝰ scꝰ quẽ mittet patꝛ in nomine meo.
ille uos docebit oĩa. & suggeret uob oĩa
q̃cuq; dixero uob. Pacẽ relinquo uob. pacem
meã do uobis. Non quomodo mundus
dat. ego do uobis. Non turbetur

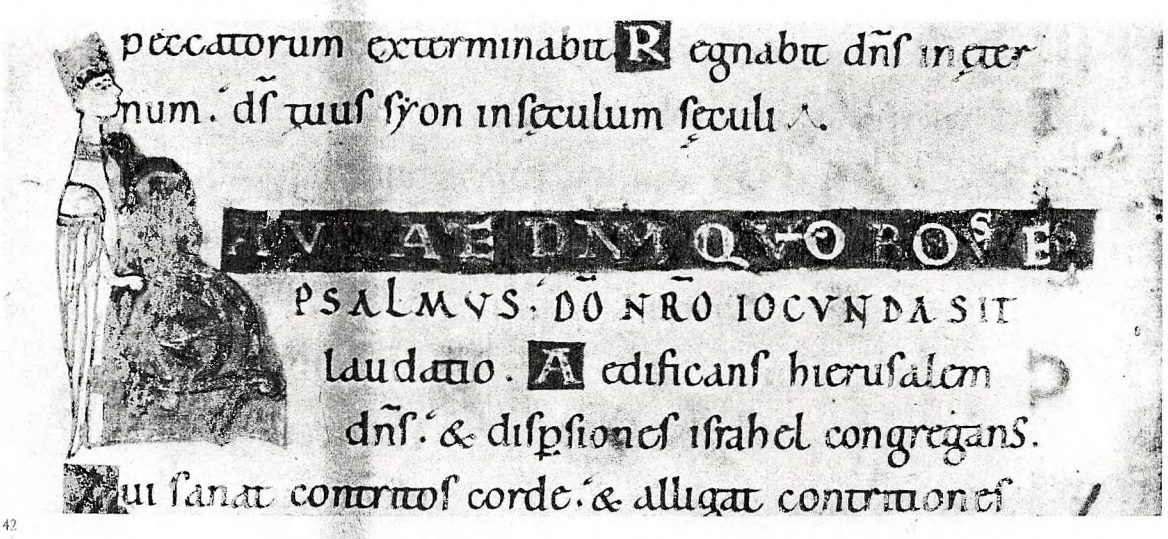
BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 251721

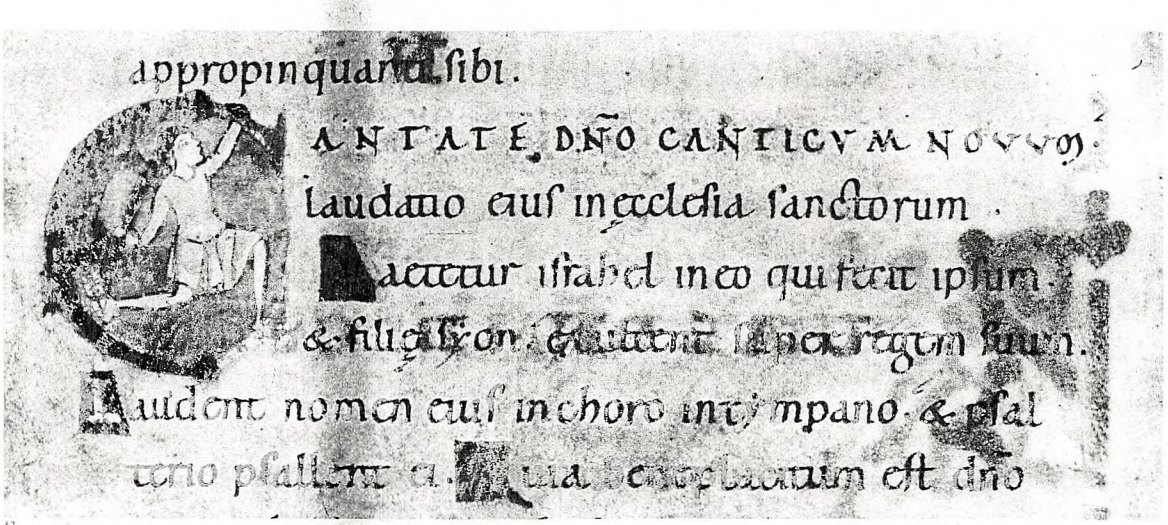
REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

41

42

43

41–43 Werdener Psalter, fol. 95r, 95v u. 96v: Ps. 145, 146 u. 149

Bln. theol. lat. fol. 358

Blu. theol. lat. fol. 361, f. 1r

ms theol. lat. fol 361.

Pñte liben he mgr Petrus gymnich aquensis canonic ecclie dni Martini m monasterio a Conventu Werdinen ordinada : sub confidena restituendi qđ oritig potuerit.
A° 1512 · pg artes pasche
septembres

In nomine patris et filii et spiritus sancti ꝙdo ē H
Pax dñi sit semp cũ omibus nobis dilectis

S. non barioni

pax ba

Ecce

placi Ecce nomen dñi

Pro Probatio

Herodē

Apocrisiarius

Ecce nomen dñi venit de longinquo habendo

Caue inimicus regnat habendo dñm din

Dicit dns Simon pet.

Quod cũq; ligaueris super terram erit ligatum & in celo

Quodcũq; ligaueris sup terra

Terra tremuit et quievit dum resurgeret

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 361,
fol. 1r

magis breuitas. quam disputatio plixa memorie sole
infigi. Opto in xpo ualeas dilectissime frater. bedeq. tui
semp memor ee digneris. VERSICULI BEDE.

Exul ab humano dum pellitur orbe iohannes
Et uectus choici est querere regna soli
Intrat ouans celi dno dilectus in aulam.
Regis & altithroni gaudet adesse choris;
hinc ubi subiectum sacra lumina uergit in orbem
Currere fluctiuagas cernit ubiq. rotas.
Et babel ac solimam mixtis confligere castris.
hineq; atq. hinc uicibus tela fugamq. capi.
Sed mitem sequitur miles quicandidus agnum
Cum duce percipiet regna beata polo;
Squameus & anguis. per tartara cęca maniplos
Submergit flammis pestes fameq; suos
huius quę facies. stadium ue ordo ue duelli
Ars quae queue phalanx palma uel arma forent;
Pandere dum cuperem ueterum fata lata pagrans.
Excepsi campis germina pauca sacris
Copia ne potior generet fastidia mensis
Conuiuam aut tenuem tanta parare uetet.
Nostra tuis ergo sapiant si fercula labris
Donanti: laudes da super astra deo.
Sin dliās. animos tamen amplexatus amicos.
Quę cano corripiens. purnice frange fero. INCIPIT
TRACTATUS IN APOCALYPSIN.

APOCALYPSIS IHV xpi quam dedit illi
ds palam facere seruis suis. fundata p aptos ecclia
quali uel cursu dilatā uel fine pficienda esset
ad roborandos contra mundi aduersa fidei pdicatores

Bln. theol. lat. fol. 361 . f. 4 r

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 361,
fol. 4r

cf. Baum, Staatsbibl. Patr. 72

merentur. p.

Lætare. lætatus sum. ℟. lætatus sum. ℣. Fiat pax. ℟. Qui confidunt. ℣. Laudate dnm.

Concede qs ompotens ds. ut qui ex meritis nrarum actionum affligimur. tua gratia consolatione respiremus. Ac ficius presentibus dnis qs intende placatus. ut deuotioni nrae proficiant et saluti.

PRAEFATIO.

Qui aeterne ds. Et te creatorem omnium de preteritis frugibus glorificare. & de uenturis supplicater exorare. Ut dum de perceptis non inuenimur ingrati. de perciendis non iudicemur indigni. Sed exhibita totiens sollempni deuotione ieiunii. cum subsidiis corporalibus profectum quoq; capiamus animarum. p. xpm.

AD COMPLENDA.

Da nobis misericors ds. ut sca tua quibus incessanter explemur. sinceris tractemus obsequiis. et fideli semper mente sumamus.

SUPER POPULUM.

Ds qui in deserti regione multitudinem populi tua uirtute satiasti. inhumanitatis quoq; sæculi transeuntis excursu. uictum nobis spiritalem ne deficiamus impende.

Bibl. theol. Lat. fol. 362, Spiegel historiale

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 362

(Rectoverso d. hinteren Spiegels)

BENEDICTIONES DE Ieiunio.

Ompſ dſ deuocionem urām intendat. & ſuae uobiſ benedictionis dona concedat. AMEN.

Indulgeat uobiſ mala omia quae geſſiſtis: et tribuat ueniam quam ab eo deposcitis: AMEN.

Sicq; ieiunii urī & precum uota ſuſcipiat. ut a uobiſ aduerſa omnia quae peccatorū retributione mereminī auertat. & donum in uos ſpſ paracliti infundat. AMEN.

Quod ipſe preſtare dignetur:

BENEDō IN Aſcenſione DNI.

Benedicat uobiſ ompſ dſ. cuius unigenitus hodierna die caelorū alta penetrauit. et uobiſ ubi ille eſt aſcendendi aditū patefecit. Amī.

Concedat ppitius. ut ſicut poſt reſurrectionem ſuam diſcipulis uiſus eſt manifeſtus. ita uobiſ

Bln. theol. lat. fol. 363

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Ms. theol. lat. fol. 363,
fol. 14v

Blu.

mss. theol. lat. Fol. 367.

Ex Johãne trithemio abbate spanheymẽsi haymoris hui
Haymo tric epũs halberstadẽsis in saxonia ex abbate hirsfeldẽsi cenobij ordinis
scĩ bñdicti natione teutonicꝰ alcuini mõchi quondã auditor ad quẽ rabanꝰ
fuldẽsis tũc abbas xxij libros de bñiũso cõposuit uir certe bndecũq; doctis
simꝰ duũq; scripturarũ sagacissimꝰ itpres in declamãdis omelijs ad
ppl'm excellentis ingenij fuit hic prio mõchus fuldẽsis postea abbas hirs
feldẽsis hinc epũs halberstadẽsis tricꝰ quã ecclias strẽnue uerbo et exẽplo
ãnis xiij gubernauit. Scripta multa ꝛ data opuscula i nouũ ꝛ uetus
testamentũ. tandẽ sub ludouico pio karoli magni filio mortꝰ ãno dñi

Nomina xpicolis quẽqũ gentilia nobis.
Sic sẽ sex fris dicti sex atq; sorores.
Vffing saxonibus merkbold tyzo lobbo quirinchus.
Cxque namoch frethubild thietburg kanka dzila spothild.
Vffing duxerat exquenamoth saxonich frethubildã.
Merkbold thietburgã pulcher pulchrã tyzo kankã.
Bobbo dzilã gnarus spothildã scriba ꝗrinchus.
Bis ẽni fris senas duxere sorores.
Xores moxꝫ et natis ex his generatis.
Quisq; unũ natũ natã generauit et unã
Dant nati patres dant natabus sua matres.
Nomina multiplicẽ recolunt cõsanguinitatẽ.
Et docuere patres sua scribere nomina natos.
Sic matres q; suas quãque omã scribere natas.
Sic omis sẽ scribendi facti bene gnari.
Hec ꝗ scribere scit ꝗcꝗd uult scribere nouit
Hic abecedarũ ꝗa scribit omẽ latinũ
Scribere qđ discat cõpte ꝗ cũq; cupiscat.

[illegible] arsmentis saciati pou[illegible]dere uentris.
Sandit homo regnũ cal cata [illegible] morte sup nũ.

[illegible] mestum [illegible] lacia sic petra uocat alãba
Vnde hon[illegible] loschi pelles faciunt rubricatas.
Hal duces populis mittit babylonia nris.

Ex Biblioth. Reg. Berol.

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. theol. lat. fol. 367,
fol. 1r

audate eū in cimbalis bene sonantibus. Laudate eū in cimbalis
iubilationis. omnis spūs Laudet dnm. alleluia. Gloria patri &
filio. & spiritui scō. alleluia alleluia. Sicut erat in principio
& nunc & semp & in sēcla sēclorum amen. alleluia alleluia alleluia.
Omnium cantate nobis alleluia de canticis sion alleluia.
Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena alleluia.
Septuaginta annos sup flumina babilonis sedimus & flevimus
dum recordaremur sion. ibi suspendimus organa nostra
alleluia.

Simile est enim regnum celorum homini patri familias
qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suā
dixit dominus. Conuentione autem facta ex denario
diurno misit eos dominus in vineam suam. Ite & vos in
vineam meam & quod iustum fuerit dabo vobis. Quid
hic statis tota die ociosi responderunt & dixerunt nemo
nos conduxit. Dixit pater familias operario suis qd
hic statis tota die ociosi. illi respondentes dixerunt quia

272 gm Lll

Bln. theol. lat. qu. 47, Spiegel hinten

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN

Signatur: Mss. theol. lat. qu. 47

(hinterer Spiegel)

In uigilia sci iohannis baptiste. sdm luc cp i. Fuit in diebus rodis regis usque parare dno plebem perfectam.

In nti sci iohis bap. sdm luc cp iii. Elizabet hymplet um e tempus pariendi usque et fecit redempcionem plebis sue

sdm luc cp cxliiij. Dixit ihs discipulis suis Attendite a fermento pharisęorum usque confitebitur illu coram angelis dei quie in celis. Dom c vi. post pent. sdm luc cp xxviiij. Cum turbe in ruerent in ihm ut audirent uerbum dei usque sequutis eum.

sdm math cp lxxiiij. Dixit ihs discipulis suis parabo lam hanc homo quida peregre proficiscens usque in tra ngaudium dni tui.

In uigilia sci petri apostoli.

sdm ioh cp ccxxvij. Dix ihs petro simon ioh usque qui amorte clarificatur us eet. dm In natale sci petri apli sdm math kcclxvj. Uenit ihs in parte cesar ephilippi usque erit solutum et in celis. In nat sci pauli apli. sdm math kcxcv. Dix simon petrus ad ihm. usque uita eterna possi debit ebd. vi. post pent sdm math cp xxxv. Dixit ihs discipulis suis Nisi abunda uerit iustitia ura usque et tunc ueniet offer munus tuum die ii. in ut nat sci processi et martirii ani. sdm math cp ccxliii. Sedente hu sup montem oliueti usque in finem hic saluus erit.

Bln. StB. theol. lat. qo. 139, f. 137r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. theol. lat. 139 quart.
1375

Bolin theol. lat. 40139 | fol. 145

...ma mortuorum
...ndum iohannem capitu
...iii. Inillotempore dixerunt
...ulierem. Omnequodcumq
...pater usque innouissimo die.

Alium

Secundum iohannem capitula
...ccim. Inillotempre dixitergo
...martha adihm dne si fuisset hic
...ster meus nonfuisset mortuor
...sque in hunc mundum uenisa

Item alium

Secundum iohannem capitul
...xxviii. Inillotempore dixer
...unt discipuli sui. Siautem nm
...pater suscitat mortuos usque
...demorte adultam.

Alium

Secundum iohannem capitula
...xxii. Inillotempore dixerunt
...discipulinam. Ego sum panis
...uitus quidecelo discendi usq;
...innouissimo die.

Secundum matheum capitul
...xxvii. Inillotem. ... appropiau
...discipulum. Turbe ... congregate

et paruuli usque ad ... redeo.

Secundum iohannem capxxxiii. 145
Inillotempore. uenerunt quidam
uirum samaritanus. quidicitur
fichar. usque nonstuet in aeter
num.

EXPLICIT BREUI

ALIUS LECTIONUM

AEUANGELII XPI

Rctg. Sce felicitatis.
Decapuce dñi. Deuotq; quatuorq;
Desepulcro dñi. [illegible] maria.
Delaco dñi. orituc dns.
Ret Sci loh bapte.
Ret Sci loh euangt
Ret Sci Stephani.
Ret Sci pauli. } Ret Scorum ...
Ret Sci alexandri
Retg. Scor. ... Apostor.
Deossib. Scī blasii. Scē Tecle
Retg. Scē Cecilie
Ret Sci saluatoris.
Deauctmpo Scē mar...
Decruce dñi. Ret Sci Sulpitii

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: L7 2320/24

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

Berlin theol. lat. 4° 139 | fol. 145v

Ex Bibliotheca Regia

BILDARCHIV FOTO MARBURG
IM KUNSTGESCHICHTLICHEN INSTITUT DER
PHILIPPS-UNIVERSITÄT D-3550 MARBURG
ERNST-VON-HÜLSEN-HAUS · POSTFACH 14 60
TEL. 0 64 21 / 28 36 00 · TELEX 48 23 72 UMRD

ARCHIVNUMMER: 117 2320/26

REPRODUKTION UND VERÖFFENTLICHUNG NUR MIT
GENEHMIGUNG UND URHEBERVERMERK DES ARCHIVS
BELEGEXEMPLAR AN: BILDARCHIV FOTO MARBURG

ms. theol. lat. quart. 162.

Incipit Proemiū in uitā scī Liudgeri.

OMNIBVS VBIQ IN XPO FIDELIBVS, dī scōrum q; eius non ficus amatorib;, frīs in coenobio scī saluatoris & scī confessoris Liudgeri. eam quę in xpō ē saluatore omiūm sati. Quia attestante scriptura opera dī reuelare magnificum est. opere p̄cium nobis uidetur. fide uiuentiū; scī ac beatissimi patris nr̄i Liudgeri. & de ęlesta eius interris uita eon scribamus. Dignum est enī ut mortalib; uita eius declaretur. cuius nomen in libro uitę assc̄riptum teneatur. Sic quippe illud psalmistę im plebatur. in memoria ęterna erit iustus. dum ei merita & uiuentes nobis sine litteris p transitoria & p succedentia sibi tempora scriptura repre sentat. Ad quod opus quāuis nos qui propriu ei alumni sumus. & debitum trahat & uoluntas. sciemę; tamen tenuitas. & suspecta quorundā denarran dis uiuentiū; fidem repellit. More namq; humani ingenii. quo filii fide formiores parentibus pulchris. & parentes minus forte laudabiles. filii laudabiliores uidentur. plerosq; efficaciores putamus. scī huius patris nr̄i & specialiter patroni actus. uel supra meritū nobis placituros. uel supra modū fore laudandos. Qua in rē quāuis libere fatemur. nos eū omnino n̄ posse quanti uolumus laudāre. huic tamen uel cogitationi uel obiecti oni. quadrifarie uidemus posse occurri. Nā qualecumq; sit qđ scribimus. hoc aut sapientiores lecturi sunt aut insipientiores. Si sapientiores. dū modo uera dicam̄. iuxta apostolicū dictū. libenter sufferrent insipi entes. cum sint ipsi sapientes. si insipientiores sui consideratione. et alios n̄ iniure minorē sapientiam tolerabunt. Et certe siquib; aliqua de his quę dicturi sumus dubietas interueneritt. fidē illius aut noua quę ad eius modo tūbam miracula fiunt p suadere. aut certissimę eius

Ex Bibliotheca Regia Berolinensis

Berlin, Kgl. Bibl. lat. q. 162, fol. 1r

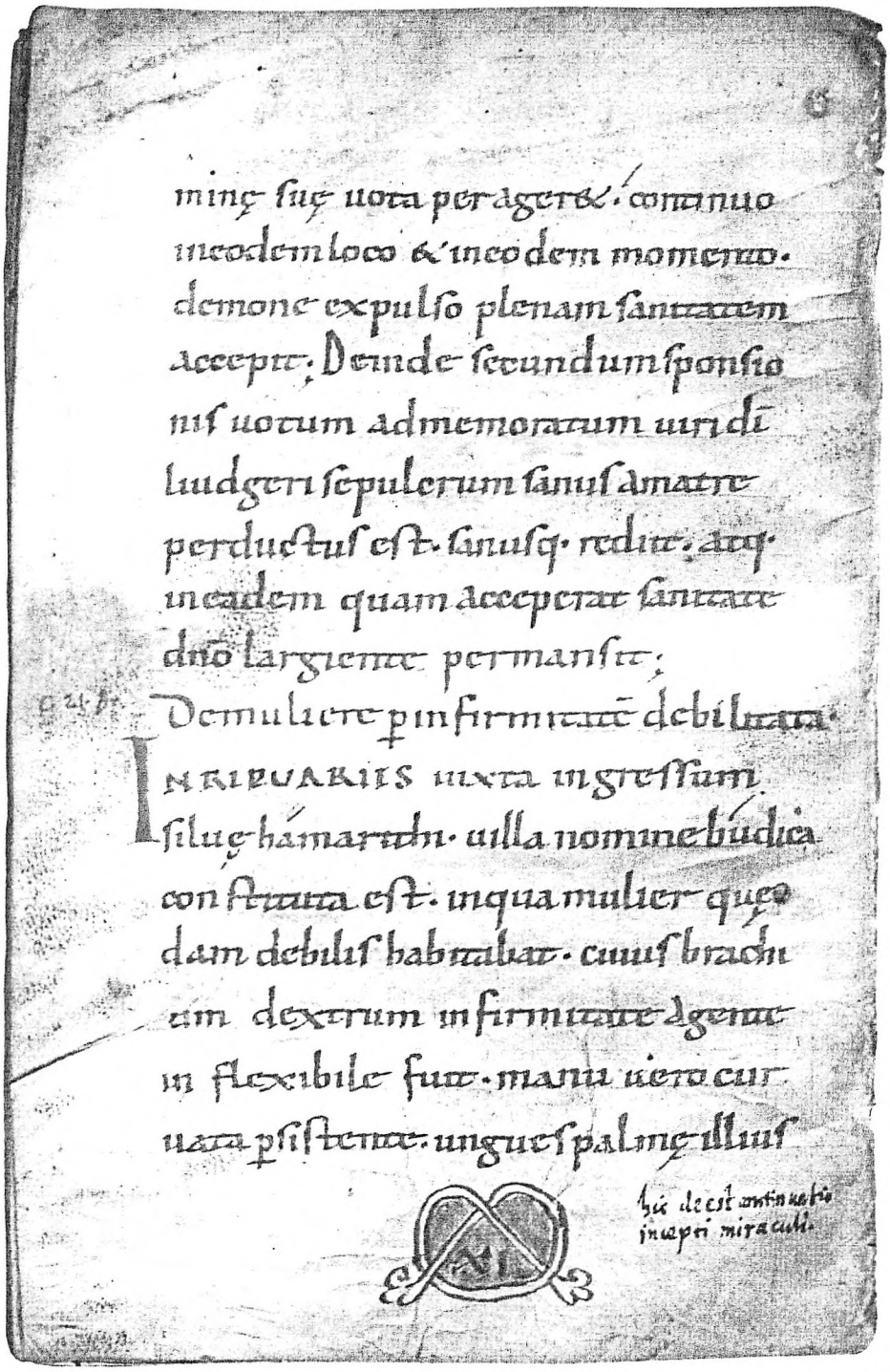
Ber. theol. lat. qu. 162, fol. 1r

GITVR LIVDGERVS ex frisia oriundus fuit. parentes ei nō solū ad sēm nobiles. sed et in fide catholica xp̄ianissimi erant. Avus eius nomine uurisingus. ex illa primū familia xp̄ianitatē p̄cepit. Is ado cognōmto. arege radbodo qui tunc frisię imperitabat. ob nimiā eius defensionem apatria effugatus. & in franciam ē pulsus. Sed eo cū post mortem radbodi. karolo regnante. frisia francorum accessit sed imperio. ab ipso demum ad patriam causa fidei roborandę remissus ē. unus filius iunior uocabulo thiadgrimus sā uiri pater erat. mater liafburga dicebatur. Haec animam ex paterno genere habebat gentilem. Quę cum doleret filio tantū filias nasci. furore femineo succensa. matrem sā uiri eadem qua nata fuerat hora. aquis necari precepit. Vnde cū iuxta crudele eius mandatum. simule aqua plene amancipio cui hoc erat iniunctū immergeretur. puellula brachiolis extensis. utraq, manu marginem simulę apprehendit. & quib, potuit uirib, remis nemer gerentur coepit. Mirandum prorsus spectaculū. natā sub ea hora parvulam. aetati pfecto reluctari. Itaq, in hac eorū colluctatione prorsus mirabili. iuxta misericordissimā misericordis dī dispensationē. humana mulier supuenit. & misericordia mota. infantulā de manu mergentis eripuit. & qi iuxta superstitionē gentilium semel aliquid gustantes illicitum erat necari infantes. cum puellula festina domum regressa. ori eius de melle aliquantulū immisit. Quod cum statim ipsa sorbuisset. ab imminentis mortis periculo liberata est. Nam cū ipsi quib, adpimendū parvula fuerat cōmissa. neq, eam contra suę religionis sectā pimere presumerent. neq, suae tarditatis moras domine quae in tota filii domo dominabatur profiteri auderent. ipsi eam quę eripuerat mulierculę. furtim nutrien dam p̄miserunt. & ita demum occulte in domo eius p nutricem

Bln. theol. lat. qu. 162, fol. 2r

Bln. theol. lat. qu. 162
fol. 2r

Jan Gerchow, Mittelalter vor Ort: Exkursionen in 800 Jahre Geschichte zw. Lippe und Ruhr (1994) S. 18

minę ſuę uota peragere. comanuo
meodem loco & ineodem momento.
demone expulſo plenam ſanitatem
accepit. Deinde ſecundum ſponſio
nis uotum admemoratum uiri di
ludgeri ſepulcrum ſanus amatre
perductus eſt. ſanusq. redit. atq.
ineadem quam acceperat ſanitate
dño largiente permanſit.
Demuliere pin firmitate debilitata.
INRIBUARIIS uicta ingreſſum
ſiluę hámarithn. uilla nomine búdica
conſtituta eſt. inqua mulier quę
dam debilis habitabat. cuius brachi
um dextrum in firmitate ágens
in flexibile fuit. manu uero cur
uata ppſtente. unguesq palmę illius

hic deest continuatio
inaperi miraculi.

[1] Vita tertia Sancti Liudgeri (3. Lebensbeschreibung des hl. Liudger), Werden, spätes 10./frühes 11. Jh. (Bibliothek der Erzabtei St. Martin, Beuron, ms. 29 8°).

auf 1500 vgl. setzen

heroicis talia mandas. Versus Ioseph.

Frater amore dī cognato dulcior omni
Et consanguineis merito preciosior ipsis
Iudger amate mihi xpī te gratia saluet
Tua tuę gemas fresonum clara columna
Per bri occidui laudabilis orbis in horis
Doctus in eloquio prudens et mente profundus
Ipse gradū meritis ornas et moribus almis.
Ut puer ensembus humili de corde ministras
Ut germanus agis cunctis ęqualibus ęuo
Atq; parens pueris utę documenta rependis
In melius crescendo mei memor esto sacerdos
In pębusq; tuis cōmendes quę so tonanti
His breuibus uatē qui te laudauit modis
Cui tertias baculi prali carmine donum
Unum ficus tribuas. fors hęc mercedula uatis
Concordat modico. felix sine fine ualeto.

Berna Hs. 29

dī dilectus pergere cogitauit; Quod
quidem iam olim uotum habebat. sed
non prius ei occasio & locus puenit; Itaq.
assumpto secum fratre hildigrimo. qui
natu iunior. doctrina & exemplis eius
instruebatur. romam ut disposuerat
contendit; Quo cum xpō uiē comite
prospere pueniss&. ibi cum papa leone
qui tunc apostolicam sedem gubnabat
locutus. honorifice & benigne satis há
bitus est; Nam siue presentis eius sci
entis uirtutē. siue insita diuinitus sum
mis sacerdotibus gratia. tantum eum
ecclesiē doctorem futurum p̄noscens.
amicissimum & familiarissimū habuit;
Sane cognito. quod inhereditate pa
terna monasteriū construere

Berlin Hs. 29

ipsum liudgerum uocari. & tunc inbe
neuento monasterio scī benedicti
consistere. talem uirum regi sutili
tatibus & rei puplicę maxime pro
futurum. quem & prudentia & mo
probitas cōmendaret. Quem cū missis
nuntius ad se rex karolus uenire man
dat &. Ille quā uis omnem animam
potestatibus sublimioribus subdendā
iuxta apti pœptum nosset. tamen ad
eum prima euocatione uenire distu
lit. Semel quippe pregustata mo
nasticę conuersationis dulcedo. aliud
eū desiderare non p mittebat. Unde
intellegens imperator. hoc eū modo
non facile monasterio auelli posse.
literis eū magistri quondā sui alchuum

Beüron Hs. 29

seuerauit est. quare huius mentis
fuerit. ut sacris ymnis dimissis. se
potius incruauerit ad construen
dum focum. & penitentiam aliquot
dierum illi indixerit. docuit. dum
ad opus diuinum assistitur. omnes
occurrentes cogitationes amouen
das. & quantum humani cordis fuga
citas patitur. & primitus diuina
clementia suppetit. nihil aliud
cogitandum. nihil agendum;
Quomodo uuerdinam adierit. per
eius orationem orta tempestas
siluā intra sarculum euerit;
Eo adhuc tempore locus quem
sēm Iudgerum inuuerthina cō
parasse diximus. inultus & inhabita

Berner Hs. 29

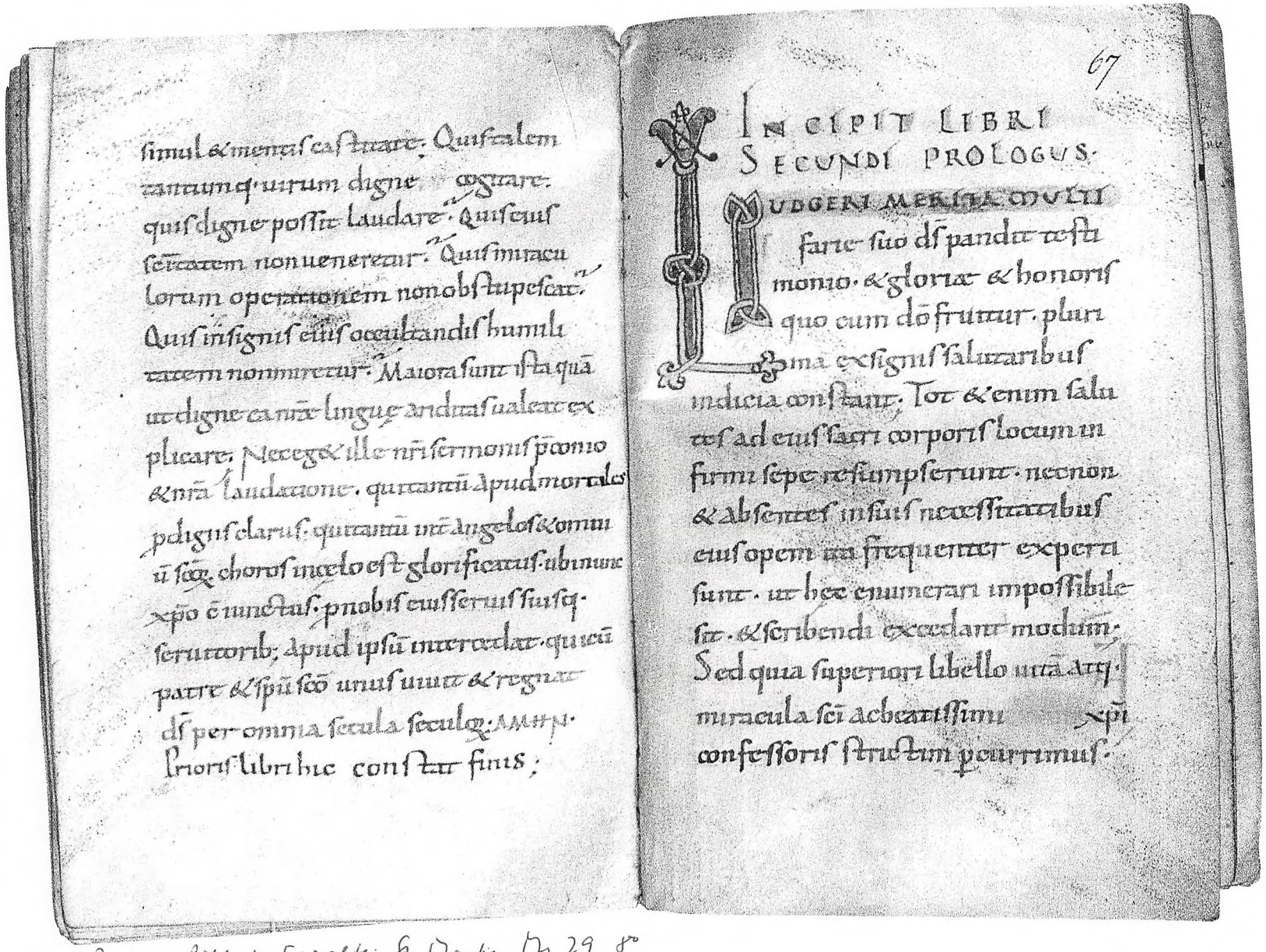
INCIPIT LIBRI SECUNDI PROLOGUS.

IUDGENI MERITA MULTI
fariē suo dispandit testi
monio. & gloriæ & honoris
quo eum dō frutur. pluri
ma exsignis salutarib⁹
indicia constant. Tot enim salu
tes ad eius sacri corporis locum in
firmi sepe resumpserunt. necnon
& absentes in suis necessitatibus
eius opem ita frequenter experti
sunt. ut hæc enumerari impossibile
sit. & scribendi excedant modum.
Sed qua superiori libello ita arq.
miracula sci ac beatissimi xpi
confessoris strictim pourrimus.

Beinecke Ms. 29

Gabriele Isenberg - Barbara Rommé, 805: Liudger wird Bisch. Spurenelemente Ausst. 795. York, Rom, Münster (2005)

ene, damit
Messer des
uchzentren
ein Sakra-
us „Gelasia-
Mitte des 8.
mplar der
Anglorum
;) des Beda
s, Fragment
rum, S. 87).
:ischer Über-
ats Liudgers,
ophilie dazu
ichern sogar
hreibers) zu
genhändiger
r Foliant der
nischen Glos-
Anfang an im
Liudgers Tä-
an in Werden
geglaubt und
latt vermerkt.
xtes ein zwei-
von der anle-
nur noch die
at dieses Buch
llt sich heraus,
adiert worden
wter (Priester

simul & mentis castitate. Quis talem
tantumq; uirum digne ... agitare.
quis digne possit laudare. Quis eius
sanctam non ueneretur. Quis miracu
lorum operationem non obstupescat.
Quis insignis eius occubandis humili
tatem non miretur. Maiora sunt ista quã
ut digne ea mea lingua andeat ualeat ex
plicare. Nec ego & ille nri sermonis proomio
& mea laudatione. quantum apud mortales
pdignus clarus. quantum uero angelos & omnu
ũ scor chorus merito est glorificatus. ubinunc
xpo c̃municat. pnobis eius seruus sit. q.
seruatorib; apud ipsũ intercedat. qui ecũ
patre & spũ scõ unus unus & regnat
ds per omnia secula seculoꝝ. Amen.
Prioris libri hic constat finis;

67

INCIPIT LIBRI
SECUNDI PROLOGUS.

LUDGERI MERITA MULTI
fario suo dispandit testi
monio. & gloriae & honoris
quo eum dõ fruitur. pluri
ma exigius saluatoribus
indicia constant. Tot & enim salu
tes ad eius sacri corporis locum in
firmi sepe resumpserunt. necnon
& absentes in suis necessitatibus
eius opem tam frequenter experti
sunt. ut haec enumerari impossibile
sit. & scribendi excedant modum.
Sed quia superiori libello utã atq;
miracula sci acbeartissimi xpi
confessoris strictim pourrimus.

Berlin, Bibl. d. Erzabtei St. Martin, Ms. 29 8°
90 Bll., 20 × 13,5 cm

Vita tertia s. Liudgeri

Vita prima unterscheiden. Altfrids Lebensbeschreibung
sei von der Utrechter Schule beeinflusst. Liudger sei für

hic lumen oculorū amisit. qui decem
annis comanuit in cecitate pmansit. Sed
tanti uiri seruitorem diuina pietas diu
ussine luce noluit esse. Quadā siquidem
nocte beatus Iudgerus pusionem
et apparuit. & cum pprio nomine uocas.
interrogauit singulariter. Quod se faceret
cum dixisset. Vade inquit. die domino
tuo dindoni. ut te ad ecclesiā faciat
pduci. quā in uerdina dnō fabricam.
ubi corpus meū sepultum est. Quocū
pueneris. & coram tumulo meo dī mi
sericordiam imploraueris. pristinū ibi
oculorū recipies lumen. Deinde manu
sua ut sibi uidebatur faciem eius tange.
Ne inquit dubites me uere tibi apparu
isse. cognosces in loco quo te nunc teneo

Berlin Hs. 29

Ex
Biblioth. Regia
Berolinensi.

Ber. Lat. q. 310, Rectoratz.

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Ms. lat. 4° 310
r - Seite

Persii Satyra 5.

Hinc trahe quę dicas · mensasq; relinque Mycenis
Cū capite & pedibus · plebeiaq; prandia noris ·
Non eadē hoc studeo pullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat · dare pondus idonea fumo ·
Secreta loquimur · tibi nunc hortante camena ·
Excipienda damus precordia · quamaq; nrę
Pars tua sit cornute animę · tibi dulcis amicę
Ostendisse iuuat · pulsa dinoscere cautus ·
Quid solidum crepet & picte tectoria linguę ·
Hic ego centenas ausim deposcere uoces ·
Vt quantum mihi te sinuoso in prętore fixi ·
Voce traham pura · totumq; hoc uerba resignent
Quod late archana non enarrabile fibra ·
Cum primum pauido custos mihi purpura cessit
Bullaq; succinctis Lari donata pependit ·
Cum blandi comites · totaq; impune subura ·
Permisit surripuisse oculos iam candidus umbo ·

v. 17 v. 20. v. 25 v. 30 v. 34

errorem.

Bibl. Reg. Berol.

Ber. Lat. qu. 310, Vercelli

STAATSBIBLIOTHEK
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
BERLIN
Signatur: Um. lat. 4° 310,
v - Suite

1 : 1

& sciendum hoc nos inde admonendos quia bonu malumue non ignorasse pbamur. siue consciencie & cogitationes nre erunt ante oculos nros tanquā quedam historie cognascende. aut ipse nos accusabunt aut ēā excusabunt. sic scriptū ē. Arguā te & stabo ante faciē tuā.

Hic quę prendū ē. de quibi cogitationibus dicat apls. Utrū de illis quę nunc sūt aut de his quę futura sūt. Et breuiter debis quę nunc loquitur. quoniā non solum quę agimus sed etiā quę cogitamus. sic notę et caracteres sūt inceris. Et cum tabulis cordis nri. scribunt̄ et manent aut occulta usq; ad diem iudicii. Tunc enim omnia iudicabunt̄ et manifesta erunt;

nominetenus sine fide xpi

Requirentes habere incarnali ob seruantia. Requirebant in lege iudei qā lege meditando aut̄ perscrutabant; quid uelit & fieri nolit.

Nonnulli scis bona a malis discernere si eis quę sint utilia cognoscis.

Hic notandū qā nō agit utilia sed utiliora. Ut ostendat̄ per qā certum lege nature multa utilia continentur. quā uis infirma. qā sine grā euangelii impleri nō possunt. In lege uō scripta utiora sunt sp̄ per euangelia;

Si quidnor insipientiū cur aut quomodi recedis q uxta pheā in tenebris est sapientia;

Desidueret Cur doctrinā tuā et pdicationē operibus destruis.

Furabant̄ iudei qā in lege et pphetis xpi nomā audiebant et hoc furto nullā manus eor̄ ponebat. In violatis templi corporis xpi. et eum a cordibus fidelium conatus auferre

sic illis peccantib. et captiuatis. permissio dr̄ reputata. idolorū victoriā. sic ista plurimos aut̄ a fide. docentes legis custodiā carnalē cultū. et ipsi dm blasphemabant. dū filium eius respuer

Sacrilegium dr̄. sacre legis transgressio. sine sacre legis. et ei furtū Sacrilegus dr̄. sacre legis fur. sine transgressor. Iudei igit̄ sacrilegi erant qā in lege corrumpebant et furtū incaute quasi gentiles effecerūt. non habentes dignitatem ex carnali obseruantia

Sed queredum ē quomodo tunc per iudeos pollutum & blasphematum ē nom̄ dī inter gentes. Utq; modo tempore apli. Sciendū est aut̄ qā iudei multis utiq; iniuriis et uariis plagis affecti. traditi sunt in captiuitatē. Inquā decreti. dabiant gentibus cessionē diendi. Cece gens sca. populus olim dō peculiaris. multis signis ab egyptiacis furtiue liberatē. incaptiuitate uenerāt. et inscripturis redactus ē. Verū dei iudicia sūpq; cuncta dm̄ corrumpere. iudei tradi sunt in manus nras. plasphemarent et nom̄ dī p eos etiam apostoli tempore. qua plenitudo erat iudeor̄ sēp aptior̄ persistebant docentes.

legis. scriptum in cordib; suis. Testimonium reddente illis conscientia ipsor̄ & inter se mutuum cogitationum accusantium aut etiam defendentium. in die cum iudicabit dūs occulta hominum. secm euangelium meū. p ihm xpm.

Ostendit qā nō nomen iudeus sed cognomen. Si autem iudeus cognominaris & requiescis in lege. & gloriaris in dō. & nosti uoluntatem ei. & pbas utiliora instructus p legē. confidis te ipsum ducem cecorū. lumen eor̄ qui sunt in tenebris. eruditorē insipientiū. magistrū infantium. habentē formā scientie & ueritatis in lege.

Confidentis. Hec yronice dicit. Et si aduersus confundendos. quales se docebant

ignorantiā uerum. Siluan ese eos q sint in tenebris sunt. cur tenebras infidelitatis sequeris. Imagister es infantiū eruditor. parulus es insensatorum. speculum nuetatis.

Quę ergo alii docens te ipsum nō doces. Qui predicas furandum furaris. Qui dicis non mechandum mecharis. Qui abominaris idola sacrilegium facis. Qui in lege gloriaris. per prauaricationē legis dm inhonorans. Nomen enim dī per uos blasphematur inter gentes. sicut scriptum est. Circumcisio quidem prodest. si legē custodias. Si autem prauaricator legis sis. circumcisio tua p̄putium facta est. Iustitias p̄putium. gentilis fidē xpi

tenens legis custodiat. nonne p̄putium illius. dignitatē seminis abrahe. cui fidē imputat. in circumcisionem reputabitur. & iudicabit qui est naturā p̄putium legem consummans. te qui per littera & circumcisionem prauaricator legis es.

Nonne iudeus. qui in manifesto iudeus est. neque

Iudicii qd pat̄ filio tradidit. ostendit ueritatē. ubi accusans. et defendens. et testis inducit̄. ratio enī scientie singulor̄ testis. utrū qd norant secum sint. Cogitatio bona a mala accusat aut excusat. ueritatem. et malā bonam. aut quod sensit non fecerit

Solleuat igit̄ discretū est. quomodo cogitationes accusabunt aut defendent in die iudicii. Et sciendū quia q̄ēq; diuina inspiratione aut sua cogitatione. sine alicuius p̄dicatione. sollicitauit̄ nō credidit. cogitationes sue a cusabunt eu. et condēpnabunt. nuel ut ingrati fuit rebelle. Si uero sollicitat̄ fuerit. et credidit. cogitationes sue non defendent. et dēpnabunt qa p̄ceptum debuit agnoscere creatorē. Alio quin q̄ credidit. et fidē suā operib. implere uoluit saluus erit. q̄ cogitationes eor̄ defendent eum.

Et semet ipsis salutis ebant. iudei indo patre gloriabant̄. qa sui semetipsis saluatores. et legem accepisse putabant. Et credē se sui uiris. adimplere credebant;

Desidueret. si duxe esse cecos. et falso iactasse. eum se ipse rectū uiet non ambulasse.

Et qa habere sibi falso adē iactabant. nidebant̄ habere formā scientie et ueritatis in lege.

scripture ueritatē intuens puer cere

Mechabant̄ iudei. qui male in p̄ peruertendo legē. uerbū dī. corrumpebant qa non sincere. sic ex cleo cōpā dō in xpō loquebant. ut

n credens meū quē ipse p̄dixerat. Si legis p̄cepta custodias. et circumcisio p̄desset. qua facta remanere subiugate lege.

n qd alter lex n̄ posset seruari. sq̄ ipsa n̄ pstet. nisi lex spiritalē conseruetur

Gloriabant̄ iudei in lege qua se cōsuis meritis accepisse credebant. et suis uiris. implere posse putabant. sine eiusdem legis p̄uaricationem dm̄ inhonorabant. qa illū dm̄ esse credere nolebant cui pat̄ phibet testimonium dicens. Tuus filius meus dilectus;

i. incōparationē illi fidei. tua infidelitas odēmnabit. qā lege carnalē obseruans. p̄uaricator es et circumcisio

Si p̄cepta legis sp̄lr̄ aliter intellegas et xpi nouā ines agnoscas. teq; preuissidem saluari posse confidas. p̄dē tibi qd sōm es habitae. i. qd iudeus es. Alioquin nihil tibi pdē. qa de gentilib. ad obdurationem semini habitae. et transitu ad fidelitatē gentilis;

Bibl. SB. Phill. 1650. f. 45r

Hic quęrendū ē. de quibꝰ cogitationibꝰ dicat apls. Vtrū de illis quę nunc ē. aut de his quę futurę sūt. Et reuera de his quę nunc ē. loquitur. quoniā nō solum quę agimus sed etiā quę cogitamus. sic nouit et capacitatē ē. incertis. Et in tabulis cordis nr̄i scribunt ē. manent ē. aut ocultā usq; ad diem iudicii. Tunc enim omnia iudicabunt ē. et manifesta erunt;

nominetenꝰ. sine fide xp̄i

Ideo reputat̄ habere incarnali ob seruantiā. Et. reiiciebant in lege iudeꝰ dū legē meditando ad remissionē peccatoꝝ. risuacabant;

quid uelit & fieri nolit

Nostrum ē. scire bona a malis discernere. et ea quę sunt utiliora cognoscere.

Hic notandū ē. dā ē. agere utilia sed utiliora. Et ostendit̄ hic. dā ē. in lege nature multa utilia continentur. quā uis infirma. dā sine gratia euangelii implere nō possunt. In lege uō scripta utiora sunt sp̄ per eam ingrā euangelii;

Si quidnon insipientiā cur animo redi. recidisti. q̄ uxta pheā in tuū ē. est sapientiae;

Residuerat Cur doctrinā suā et̄ dimisionē operibus destruis.

Furabant̄ iudeꝰ dā in lege et̄ pphe. de xp̄o notiā occultabant et hoc furto nullū manifestū̄ poterat. molans templū corporis xp̄i. et eum a cordibus fidelium conatus auferre

sic illis peccantibus et captiuatis. permissio dī reputata. in idoloꝝ victoriā. sic ista plurimos aiter a fide. docentes legis custodiā carnalē. cū euāgelio. et ipsi dm̄ blasphemabant. dū filium eius respuer

Sacrilegium. dr̄. sacre legis transgressio. siue sacre legis. Et rei furtū Sacrilegus dr̄. sacre legis fur. siue transgressor. Iudeꝰ igit̄ sacrilegi erant. dā. et legē corrūpebant et furtū in ea. quasi gentiles effecti. non habentes dignitatem ex carnali obseruantia

Sed queritur hic quomodo tunc per iudeos pollutum & blasphematum ē. nom̄ dī inter gentes. Aut quomodo tempore apli. Sciendū est aut dā iudei multis uicibus ipsi. et uarijs plagis sepulti. tradi sunt in captiuitatē. Inqua decreuit dabant gentibus occasionē dicendi. Ecce gens sca. populus olim dō peculiaris. multis signis ab egypto eductus. et in terram repromissionis introductus. et in scripturis predicatus ē. Ve quod tribus super quem dm̄ eorum tradi sunt in manus nr̄as;

Lectio. legis. scriptum in cordibus suis. Testimonium reddente illis conscientia ipsoꝝ & inter se inuicem cogitationum accusantium. aut etiam defendentium. In die cum iudicabit dr̄ occulta hominum. secm euangelium meū. p ihm xp̄m.

Ostendit dā ē. nomen iudeus sit cognomen.

Si tu iudeus cognominaris & requiescis in lege. & gloriaris in deo. & nosti uoluntatem ei. & probas utiliora instructus p legē.

Confidis te ipsum ducem cęcorū. lumen eoꝝ qui in tenebris sunt. eruditorē insipientiū. magistrū infantium habentē formā scientie & ueritatis in lege.

Quid ergo alium doces te ipsum non doces. Qui predicas non furandum furaris. Qui dicis non mechandum mecharis. Qui abominaris idola sacrilegium facis. Qui in lege gloriaris. p̄ preuaricationem legis dm̄ inhonorias. Nomen enim dī per uos blasphematur inter gentes. sicut scriptum est. Circumcisio quidem prodest. si legē custodias. Si uero preuaricator legis sis. circumcisio tua p̄putium facta est. Si ergo p̄putium iustificationes legis custodiat. nōne p̄putium illius. in circumcisionem reputabitur. & iudicabit q̄ ex natura est p̄putium legē consummans. Per quid te & circumcisionem preuaricator legis es. Non enim qui in manifesto iudeus est. neque

plasphematur et nom dī p eos etiam apostoli tempore. quia plenitudo eorum iudeꝰ sēp aptiꝰ resistebant doctrinę.

S.
Iudicii q̄d pat̄ filio tradidit. ostendit ueritatē. ubi accusatis. defendentes. testis inducit̄. mutuo eni scientiæ sin gulos testat̄. utrū q̄d norant secum sint. Et cogitatio bona malā accusat aut re stringit ueritatis. et mala bonam. aut quod sensit non fecerit

Colligitur igit̄ discretiū est. quo modo cogitationes accusabunt aut defendent in die iudicii. Et sciendū quia q̄libꝫ q. diuina inspiratione aut sua cogitatione. sine alicuius p̄dicatione. sollicitatus nō credidit. cogitationes sue accusabunt eum. et eo in dē hunt q̄ p̄ceptum debuit agnoscere et creatorē. Alioquin q̄ credidit. et fidē suā operibus implere uoluit saluus erit. Quę cogitationes ei defendent eum;

Et semet ipsis scripturis fidebant. Et iudei indo patre gloriabant. q̄ sui semetipsi saluatores et legem accepisse putabant. Et eandē se suis uiribus adimplere credebant;

Et seducebat; si dux esse cęcoꝝ et falso uocat̄ cum ipse non ueritatem et recte non ambulas.

Et q̄ hinc sibi falso adē. uocabant. indebant habere formā scientię et ueritatis in lege.

scripturę ueritatē nitens pueriere

Mechabant̄ iudei. qui male in ēpretando legē uerba dni corrūpebant q̄ a non sincere sic ex eis copā dō in xp̄o loquebant ut.

credens meū quę ipsa p̄dixit

Si legis p̄cepta custodias. et reū esse p̄desit quia facit remanere subiectę legi.

n̄ q̄ talis lex n̄ posset seruari. sed q̄ ipsa n̄ posset. nisi lex spiritalit̄ conseruetur

Gloriabant̄ iudei in lege quia sola sui meruit accepisse credebant. et suis uiribus implere posse putabant. sp̄ eiusdem legis p̄uaricationem dm̄ inhonorabant. dā illum dm̄ esse credere nolebant cui pat̄ phibet testimonium dicens. Tuus filius meus dilectus;

1. incoparatione illi fidei. tua infidelitas demonstrabit. q̄ legē carnalē ob seruans. p̄uaricator es ee uincentis

Si p̄cepta legis spiritalit̄ intellegas excipiona ineis agnoscas. tec. p̄ceptis fidem saluari posse confidas. p̄dē ubiq̄ sem̄ est habitat. i. q̄ iudeis est. Alioquin nihil habi p̄dē. q̄ de gentib. Ab obedientia testimonii habitat. et transitu ad fidelitatē gentilis;

Bln. StB., Phill. 1650, fol. 45r

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline:
Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin
– Preußischer Kulturbesitz –
Handschriftenabteilung

Foto:

Signatur: Ms. Phill. 1650
fol. 45r

199 – Creditline

Aliut ope pmittentes aliut corde uolentes.

Omnes enim malos uite hominū plenes labor et miseria. ideo his clamat. nonne ad modū liberatis cēnet an esis. et ego. s. v. l. quauis timeant dm. et emunit eos ipsū quē timent. aliud ē enī dm timere. aliud eius timorem ante oculos habere

Nonē unius generis maledictio. quicquid eni malo uoto dicit. sine dubio maledictio.

Siue simpliciter homicidas dic. siue in rep facientes animas aculeando.

Confecti sunt et infelices facti sunt animae eor indoctrinis uel in exemplis eorum uersantium nisi eos.

Inmore dī conclusit. quasi amore dī sepante oculos habuissent. n utiq. delisissent.

Manifestū est quia hos incepat lex. qui ex primo non credidere sunt discipulos mos. neq. pphetas parentibus suis. quos et pse quemtes occiderunt. neq. apīs cognatissimis sed in carne q̄ru sanguine effuderunt.

Modo non iustificatur. siue opera legis extrinsecus die. sabbatū et cetera talia cerimonias quae non tam iustificabant quā ad carnis lenitā p̄parabant.

Hoc sup iudeos et grecos credentes adoptiū iustia

iudei gentes. p̄sentes. p̄cedentes. quibus unam fidem habentibus. pfuit xpi aduentus

Inde iste subiunxit. Propterea dilexi testimonia tua. Tanquā dicer. quemadmodū ego testimonia tua. Tanquā dicer. quemadmodū ego testimonia tua. siue naturaliter insita. siue in libris pmulgata. pauciores sicut peccatores ruptae. pp̄ peccata lexi testimonia tua. quae s̄ in lege tua. de qua tua ut non sit inimica. iustificata mea. s. tua.

Ut pp̄ruet. ers q̄ credunt se eius sanguine liberandos.

nisi em̄ hic sustineat. n̄ habebit q̄s iudicet

Vult ostendere dm̄ quidē ad hoc egere esse. in cuius se coppit et deinque illes nera male usos. patrona dī. ad maiora p̄ficisse peccata.

Ide ipse ait. et declarat quod clam pposuerat clandū.

Ac lex fides. quae precium orationem p̄ gratiam nouā dari. ut faciam q̄d pnos met ipsos implere n̄ possumus

qe abrahae imputata reputata. fides ad iustitia. et quia plures ex gentib. quam ex iudeis crediderunt

Quare ergo apl̄s paulus agit ratiocinatur iustificari hominē p fidē sine operib legis. in alio loco dic. fides quae per dilectionē operatur xp̄i. Intelligendus homo p fidē sine operib. legis. qui ex eis aliquis propter fidem sacramenta et mysteria defunctus operandi xp̄i. Quia nisi quia nemo iustificatus. plane dicam iustificari credentem meum qui iustificat impiū.

detrahendo mala doctrina hoc est in corde.

sua dolose agebant. uenenū aspidū subla

bant earū. Quorū os maledictione &

amaritudine plenū est. ueloces pedes

pphetar et fidelū. Consuetudine male faciendi.

eorū ad effundendū sanguine. Contritio

& infelicitas in uiis eorū & uiā pacis non cognouer.

Non est timor dī ante oculos eorū. Scimus aū

ne adse primere negarent. ideo dicit

quia quecunq. lex loquitur. his qui in lege

sunt loquit. Vt omne os obstruatur. & sub

nullius sesua iustitia saluari confidat

iudeis et gentilis xp̄i se gratiae subdat. meon festione peccati.

dicat tota omnis mundus dō. Quia ex ope

ribus legis non iustificat omnis caro coram

Non confessio peccati. sed cognitio.

illo. Per legē enī cognitio peccati. Nunc

sine abolitio

aū sine lege. iustitia dī manifestata est. testi

qe exalia parte xp̄m pphetabat lex

firmitas promissionis. iustitia

ficata a lege & pphet. Iustitia aū dī

p fidem ihu xp̄i. in om

nes & sup omnes qui credunt. Non enim

tantū iudeos

distinctio. Omnes enī peccauer. & egent

dat habentes.

gloria dī. Iustificati gratis p gratia ipsius

nullis p̄cedentibus meritis

quia nos redemit sanguine suo de mor̄ peccatī in mortē

p redemptionē quę ē in xpo ihu. quē ppo

suit dī p̄ p̄pitiationē p fidē in sanguine p

ut peccata pretiaret credentib.

promissionis

sius. ad ostensionē iustitiae suę. Propter

remissionem p̄cedentium delictorum

in patientia

in sustentatione dī. ad ostensionē iustitiae

quę nunc iustificat

ipsius in hoc tempore. Vt sit ipse iustus. & iust

coplens promissa

qui solus iustus in mente est. et qui ipse iustificat. n ex

operib. s. ex fide.

tificans eū qui ex fide est ihu. Vbi est er

go gloriatio tua. exclusa est. Per quam

per quem

legem. factor. non. sed per legē fidei. Ar

per quem scim quod iustificam

bitramur enī iustificari hominē p fidē

sine operib. legis. Aut iudeor deus tantū

i. patris

nonne & gentium. Imo & gentium. Quo

Bln. StB. Phill. 1650, f. 46r

Blu. StB., Phill. 1650, fol. 46r

Jede Reproduktion ist nur nach schriftlicher Genehmigung erlaubt; Reproduktionen für kommerzielle Zwecke sind honorarpflichtig.

Creditline:
Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin
– Preußischer Kulturbesitz –
Handschriftenabteilung

Foto:

Signatur: Ms. Phill. 1650
fol. 46 r

199 – Creditline

Sap̄ diceret̄ p̄phet̄ spm̄ xp̄i ꝑnunciasse passiones eius & posteriores glorias. ad quē duo

pignem p̄batur. Inueniatur in laud̄ & gloriam. & honorem. in reuelatione ih̄u xp̄i. quem cum non uidentes diligitis. in quem nūc quoq; non uidentes credentes autem exultatis. lęticia inenarrabili & glorificata. Reportantes finem fidei uestrę salutem animarum.

De qua salute exquisierunt atq; scrutati sunt p̄phetę. qui de futura in uobis gr̄a p̄phetauerunt. Scrutantes in quod uel quale tempus significaret in eis spūs xp̄i. prae nuntians eas quae in xp̄o sunt passiones. & posteriores glorias. quibus reuelatum est. quia non sibi ipsis. uobis autem ministrabant. ea quae nunc nuntiata sunt uobis ꝑ eos. qui euangelizauerunt uob spū sco. misso de caelo. In quem desiderant angeli ꝓspicere.

Propt̄ quod succincti lumbos mentis uestrae. sobrii perfecti. Sperate in eam quae offertur uobis gr̄am. in reuelatione ih̄u xp̄i. Quasi filii oboedientiae. non conformati pristinis ignorantiae uestrae desideriis. s. secundum eum qui uocauit uos sanctum. ut & ipsi sancti in omni conuersatione sitis. qm̄ scriptum est. sancti eritis qm̄ ego sanctus sum. & si patrem inuocatis eum qui sine acceptione ꝓsopon̄ iudicat secundum uniuscuiusq; opus. in timore huius peregrinationis tempus uestrum auolue. scientes quod non corruptibilibus auro uel argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternae traditionis. sed pretioso sanguine quasi agni immaculati & incontaminati. xp̄i. praecogniti quidem ante mundi constitutionem. manifestati autem nouissimis temporibus propt̄ uos. qui per eum fideles estis in deum. qui suscitauit eum a mortuis & claritatem dedit ei. ut fides uestra & spes in deo sit. Castificantes animas uestras in obedientia caritatis. in fraternitatis amore sine ficto. de corde inuicem diligite. Renati non ex semine corruptibili sed incorruptibili. per uerbum dei uiui & permanentis in aeternum. Propter quod omnis caro ut fenum. & omnis gloria eius tamquam flos feni. exaruit fenum. & flos eius decidit. Verbum autem domini manet in aeternum. Hoc est autem uerbum quod euangelizatum est in uobis.

Deposita igitur omni malitia & omni dolo & simulationibus & inuidiis & omnibus detractionibus. sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite. ut in eo crescatis in salutem. si gustastis quoniam dulcis est dominus. Ad quem accedentes lapidem uiuum. ab hominibus quidem reprobatum. apud deum autem electum & honorificatum. & ipsi tamquam lapides uiui superaedificamini domus spūalis. sacerdotium sanctum. offerre spūales hostias acceptabiles deo per ih̄m xp̄m. Propter quod & continetur in scriptura. ecce pono in sion lapidem angularem electum pretiosum. & qui credit in eum non confundetur. Vobis igitur honor credentibus. incredulis autem lapis quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli. & lapis offensionis & petra scandali. qui offendunt uerbo non credentes in quo & positi sunt. Vos autem genus electum. regale sacerdotium. gens sancta. populus adquisitionis. ut uirtutes annuntietis eius qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumen suum. qui aliquando non populus nunc autem populus dei. qui non consecuti misericordiam nunc autem misericordiam consecuti. Carissimi obsecro uos tamquam aduenas & peregrinos abstinere uos a carnalibus desideriis quae militant aduersus animam. Conuersationem uestram inter gentes habentes bonam. ut in eo quod detrahunt de uobis tamquam de malefactoribus ex bonis operibus uestris. conspicientes glorificent deum in die uisitationis. Subditi estote omni humanae creaturae propter deum. sive regi quasi praecellenti. sive ducibus tamquam ab eo missis ad uindictam malefactorum. laudem uero bonorum. quia sic est uoluntas dei. ut bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam. quasi liberi. & non quasi uelamen habentes malitiae libertatem. sed sicut serui dei. Omnem honorem exhibete. fraternitatem diligite. deum timete. regem honorificate. Serui subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis & modestis sed etiam discolis. Haec enim est gratia si propter conscientiam dei sustineat quis tristitias patiens iniuste. Nam quae gloria est si peccantes & colaphizati sustinetis? sed si bene facientes patienter sustinetis hoc gratia apud deum. In hoc enim uocati estis. quia & xp̄s passus est pro nobis. uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius. qui peccatum non fecit. nec inuentus est dolus in ore eius. qui cum malediceretur non maledicebat. cum pateretur non comminabatur. tradebat autem iudicanti se iniuste. qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. ut peccatis mortui iustitiae uiuamus. cuius liuore sanati estis. Erratis enim quasi oues. sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum uestrarum. Similiter mulieres subditae sint uiris suis. ut & si qui non credunt uerbo. per uxorum conuersationem sine uerbo lucrifiant. considerantes in timore castam conuersationem uestram. Quarum non sit extrinsecus capillatura aut circumdatio auri aut indumenti uestimentorum cultus. sed qui latet cordis homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus. qui est ante deum diues. Sic enim aliquando & sanctae mulieres sperantes in deo ornabant se subditae propriis uiris. sicut sara obaudiebat abrahae dominum eum uocans. cuius facti estis filiae benefacientes & non timentes ullam perturbationem. Viri similiter habitantes cum uxoribus secundum scientiam. quasi infirmiori uasculo muliebri impertientes honorem. tamquam & coheredibus gratiae uitae. ut non impediantur orationes uestrae. Finis autem omnium adpropinquauit. Estote prudentes & uigilate in orationibus. Ante omnia mutuam in uobismetipsis dilectionem continuam habentes. quia dilectio operit multitudinem peccatorum. Hospitales inuicem sine murmuratione. unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum illam administrantes. sicut boni dispensatores multiformis gratiae dei. Si quis loquitur quasi sermones dei. si quis ministrat tamquam ex uirtute quam administrat deus. ut in omnibus honorificetur deus per ih̄m xp̄m. cui est gloria & imperium in saecula saeculorum. Amen. Carissimi nolite peregrinari in fervore ad tentationem uobis fieri quasi nouum accidentis uobis. sed communicantes xp̄i passionibus gaudete. ut & in reuelatione gloriae eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine xp̄i beati quoniam gloriae & uirtutis dei & qui eius est spūs requiescit super uos. secundum quidem illos blasphematur secundum uos autem honorificatur. Nemo autem uestrum patiatur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor. si autem quasi christianus non erubescat. glorificet autem deum in isto nomine. Quoniam tempus est ut incipiat iudicium a domo dei. Si autem primum a nobis quis finis eorum qui non credunt euangelio dei? Et si iustus uix saluabitur impius & peccator ubi parebunt? Itaque & qui patiuntur secundum uoluntatem dei fideli creatori animas suas commendent in benefactis. Seniores ergo qui in uobis sunt obsecro consenior & testis xp̄i passionum qui & eius quae in futuram reuelabitur gloriae communicator. pascite qui in uobis est gregem dei. prouidentes non coacte sed spontanee secundum deum. neque turpis lucri gratia sed uoluntarie. neque ut dominantes in cleris sed forma facti gregis ex animo. Et cum apparuerit princeps pastorum inmarcescibilem gloriae coronam reportabitis. Similiter adulescentes subditi estote senioribus. Omnes autem inuicem humilitatem adinuicem insinuate. quia deus superbis resistit humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu dei ut uos exaltet in tempore. omnem sollicitudinem uestram proicientes in eum. quoniam ipsi cura est de uobis. Sobrii estote & uigilate. quia aduersarius uester diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem deuoret. cui resistite fortes in fide. scientes eandem passionum uestrarum fraternitati uestrae quae in mundo est fieri. Deus autem omnis gratiae qui uocauit nos in aeternam suam gloriam in xp̄o ih̄u modicos passos ipse perficiet confirmet solidet fundet. Ipsi gloria & imperium in saecula saeculorum. Amen. Per Siluanum fidelem fratrem uobis ut arbitror breuiter scripsi obsecrans & testificans hanc esse ueram gratiam dei in qua statis. Salutat uos quae coelecta est babylone & marcus filius meus. Salutate inuicem in osculo caritatis. Pax uobis omnibus qui estis in xp̄o ih̄u. Amen.

Petri epistula prima explicit.

Petri epistula secunda incipit.

Simon petrus seruus & apostolus ih̄u xp̄i. his qui coaequalem nobiscum sortiti sunt fidem in iustitia dei nostri & saluatoris ih̄u xp̄i. Gratia uobis & pax adimpleatur in cognitione dei & ih̄u domini nostri. Quemadmodum omnia nobis diuinae uirtutis eius quae ad uitam & pietatem donata sunt per agnitionem eius qui uocauit nos propria gloria & uirtute. per quae maxima nobis & pretiosa promissa donauit. ut per haec efficiamini diuinae consortes naturae. fugientes eius quae in mundo est concupiscentiae corruptionis. Et ipsi hoc ipsum curantes subministrate in fide uestra uirtutem. in uirtute autem scientiam. in scientia autem abstinentiam. in abstinentia autem patientiam. in patientia autem pietatem. in pietate autem amorem fraternitatis. in amore autem fraternitatis dilectionem. Haec enim si uobis adsint & abundent. non uacuos neque sine fructu constituent in cognitione domini nostri ih̄u xp̄i. Cui autem haec non adsunt caecus est manu tenens. obliuionem accepit purgationis ueterum suorum delictorum. Quapropter fratres magis satagite ut per bona opera certam uestram uocationem & electionem faciatis. Haec enim facientes non offendetis aliquando. Sic enim abundanter subministrabitur uobis introitus in aeternum regnum domini nostri & saluatoris ih̄u xp̄i. Propter quod incipiam uos semper commonere de his quae licet uos sciatis & confirmati sitis in praesenti ueritate. Iustum autem arbitror quamdiu sum in hoc tabernaculo suscitare uos in commonitione. scientes quia uelox est depositio tabernaculi mei sicut & dominus noster ih̄s xp̄s significauit mihi. Festinabo autem & uos post excessum meum habere hanc rem semper in memoria. Non enim sine causa secuti fabulas adsumptas notam uobis fecimus uirtutem & praesentiam domini nostri ih̄u xp̄i. sed speculatores facti illius magnificentiae. Accipiens enim a deo patre honorem & claritatem uocem delatam huiusmodi a magnificentia gloriae. Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui. Et hanc uocem nos audiuimus de caelo allatam cum essemus cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem cui bene facitis adtendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco donec dies inluxerit & lucifer oriatur in cordibus uestris. hoc primum scientes quod omnis prophetia scripturae propria interpretatione non fit. Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia. sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Fuerunt autem & pseudoprophetae in populo sicut & in uobis erunt magistri mendaces qui introducent sectas perditionis & eum qui emit eos dominum negantes. adducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias per quos uia ueritatis blasphemabitur. Et per auaritiam fictis uerbis uestri negotiabuntur quibus iudicium olim non cessat & perditio eorum non dormitat. Si enim deus angelis peccantibus non pepercit sed rudentibus inferi detractos in tartara tradidit in iudicium reseruari. Et antiquo mundo non pepercit sed octauum noe iustitiae praeconem custodiuit cum diluuium mundo impiorum intulisset. Et ciuitates sodomorum & gomorrae cinere redegit damnauit euersione subiciens exemplum eorum qui impie uiuere uolunt. Et iustum lot oppressum a nefandorum iniqua conuersatione liberauit. Aspectu enim & auditu iustus erat habitans apud eos qui die ex die animam iustam iniquis operibus cruciabant. Nouit dominus pios de temptatione eripere. iniquos autem in diem iudicii cruciandos reseruare. maxime autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant & dominatum spernunt. audaces sibimet placentes. sectas introducentes blasphemantes. ubi angeli qui fortitudine & potentia maiores sunt non ferunt contra eos blasphemiae iudicium. Isti autem tamquam irrationabilia animalia naturalia in captionem & corruptionem in his quae ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt. Recipientes mercedem iniquitatis. uoluptatem existimantes diem. Contaminati & turpes. luxuriantes in erroribus suis. conuiuantes uobiscum. Oculos habentes plenos adulterii & incontinentis delicti. Animas inlectantes. cor exercitatum auaritiae habentes. maledicti. Relictis rectis erraverunt. secuti uiam balaam bosor qui mercedem iniquitatis dilexit. Habuit autem correptionem suae insaniae. Mutum iumentum humana uoce loquens prohibuit prophetae dementiam. Hi sunt fontes sine aqua & nebulae turbine actae. quibus caligo tenebrarum reseruata est. Superba enim uanitatis loquentes. illicibus desideriis carnis luxuriae eos qui paululum fugiunt conuersantes. libertatem illis promittentes. cum ipsi seruiant corruptionis. a quo enim quis superatus est huic & seruus addictus est. Si enim fugientes contagia mundi in agnitione domini & saluatoris ih̄u xp̄i his rursus implicati superantur. facta illis sunt nouissima peiora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere uiam iustitiae quam post agnitionem retrorsum conuerti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud ueri prouerbii. Canis reuersus ad suum uomitum. & sus lota in uolutabro luti. Hanc iam secundam uobis scribo epistulam carissimi in quibus suscito in commonitione uestram sinceram mentem. ut memores sitis eorum quae dicta sunt a sanctis prophetis & mandati uestri apostolorum domini & saluatoris. hoc primum intellegentes quod nouissimis diebus uenient in deceptione illusores secundum suas concupiscentias ambulantes. dicentes ubi est repromissio aduentus eius? ex quo enim patres dormierunt omnia sic perseuerant ab initio creaturae. Latet enim eos hoc uolentes quia caeli fuerunt prius & terra de aqua & per aquam consistens uerbo dei. per quae tunc mundus aqua inundatus perit. Caeli autem qui nunc sunt & terra eodem uerbo repositi sunt igni reseruati in diem iudicii & perditionis impiorum hominum. Hoc autem unum non lateat uos carissimi quia dies unus apud dominum sicut mille anni & mille anni sicut dies unus. Non tardat dominus promissionem sicut quidam existimant sed patienter agit propter nos nolens aliquos perire sed omnes ad paenitentiam reuerti. Aduentus autem domini sicut fur in nocte in quo caeli magno impetu transient elementa autem calore soluentur. terra autem & quae in ipsa sunt opera exurentur. Haec igitur cum omnia dissoluenda sint quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus. exspectantes & properantes in aduentum dei. per quem caeli ardentes soluentur & elementa ignitione tabescent. Nouos autem caelos & terram secundum promissa ipsius exspectamus in quibus iustitia habitat. Quapropter carissimi haec exspectantes satagite inmaculati & inuiolati ei inuenire in pace. & longanimitatem dei saluti arbitramini. sicut & carissimus frater noster paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit uobis. sicut & in omnibus epistulis loquens in eis de his. in quibus sunt quaedam difficilia intellectu quae indocti & instabiles deprauant sicut & ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem. Vos igitur carissimi praescientes custodite ne eorum inprudentium errore seducti excidatis a firmamento. Crescite autem in gratia & cognitione domini nostri & saluatoris ih̄u xp̄i. Ipsi gloria & nunc & in diem aeternitatis. Amen.

Petri epistula secunda explicit.

Bln. Phill. 1650, f. 18r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 18r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
Preußischer Kulturbesitz
FOTOSTELLE
Postadresse: 10102 Berlin
Unter den Linden 8

Vnde ipse iohannes quantum seruat humilitatē quando ca-
& magnus· quid de pceteredi
nis sermonum secreta bibebat.
Nonta mendacii· aduocatum
me habentes apud patrē· sed
aduocatum inquit habemus
dixit· & habemus dixit
non habetis· Malut seponere
in numero peccatorum· ut
habere aduocatum xpm
quam ponere sepapō aduoca
tum· Inuenit inter
damnandos superbos· ne tam
dicendum quia pī ut pposita
non peccat· ppō· Dr enim
apls plebe· or plebs papō
quidem· Dr uter simul e-
nobis uerā aperuit nobis
ostium uerbi· ex pauero orabat
pcta cum esse· immunes·
& ex audita ē· quomodo &
pauer· pcta ex omā primice
membra omnt· caput pomis;
interpellat· de quo scriptū est·
Qui ad dexteram dī· qui etiam
interpellat pnobis· Vnigenito
enim filio phomine impel
lare· apud eos·

III. Filioli mei haec scribo uobis ut non pec
cetis; Sed & quis peccauerit aduoca
tum habemus apud patrem ihm
xpm iustum· & ipse est p pciatio
p peccatis nris; Non pris aut tan
tum· s etiam pro tot mundi; & in
hoc scimus qm cognouimus eum·
si mandata eius obseruaemus; Qui
dicit se nosse dm· & mandata ei
non custodit mendax est· & in eo
ueritas non est; Qui aut seruat
uerbum eius uere in eo caritas dī
caritas dī perfecta est; In hoc scim
qm in ipso sumus; Qui dicit se in ip
so manere· debet sicut ipse ambu
lauit· & ipse ambulare·

ritatem· mentimur; Si aut in lu
ce ambulamus· sicut & ipse est in
luce societatem habemus ad inuicem·
& sanguis ihu xpi filii eius· emun
dat nos ab omni peccato; Si dixeri
mus quoniam peccatum non habe
mus· ipsi nos seducimus· & ueritas
in nobis non est; Si confiteamur pec
cata nra· fidelis & iustus est· ut re
mittat peccata nra· & emundet nos
ab omni iniquitate; Si dixerimus qm
non peccamus· mendacem facimus· &
uerbum eius non est in nob.

Xpē uerit appellatur·
Ego sum inquit uia ueritas
uita· frustra uero nobis me
applaudimus cuius mandata
non facimus· Ne grande
patremus anum dm nosse
cum demones credant &
contremiscant· Quid est aut
uere dm nosse· subse
quenter ostendit dicens·
Quia seruat uerbum eius·
Patres non aetate· sed sapientia
maiores ac maturos appellat·
Senectus enim uenerabilis est
non diuturna neq· numero
annorum computata· canitiem
sunt sensus hominis· & aetas
senectutis uita immaculata·
patrum nam pē antiqua memi
nisse· agnosse· & hic minores
pudere· Vnde scriptum est
Interroga patres tuos & annun
tiabunt tibi· & idcirco recte patres
appellat eos· quorum quia mentio
est ad dm xpm una cum patre
eius scio nosse· & eius audi
toribus fideliter pdicare
didicerunt·
Vos enim ueritate fidei
& uite docti· p unicum spē
cum opus habetis docere· nisi
imp sitatis inuo quod erpistis·
Adolescentiae tempus ppe incen
tiua carnis lubrici est· sed ppē
robur etatis certamini habile·
Vnde adolescentibus illis scribit
quorum primum uoluptatē
carnalium uerbi amore
uicerunt· Scribit & eis qui
maiore pfectione illustri ppē
uerbum dī pficiebant omnibus
cunctis maligni hostis me
chinas fortiter ētē pserunt·
Omnib; haec generaliter
filios scribit· &
his qui adhuc eq patres sunt
p maturitate prudentiae
ac doctrinae· illis qui in
fantes sunt p deuotionem
humilitatis· & eos quia adole
centes tuentes· ppē detecta
temptationum merita·
Omnibus his parum mandat
uti curamus· quidem mundo

Bibl. Phill. 1650, f. 29r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Mb. Phill. 1650
f. 295

uitae · in xpo ihu liberauit me a lege pecca
ti & mortis. Nam quod impossibile erat
legi inquo infirmabat p carnē · dś filium
suum mittens in similitudine carnis peccati ·
& de peccato damnauit peccatū in carne · ut
iustificatio legis impleret in nobis · qui non
sēdm carnem ambulam · sed sēdm spīritum ·
qui enim sēdm carnē s · quae carnis sapiunt ·
qui uero sēdm spm · quae s spūs sentiunt ·

XVIIII Nam prudentia carnis · mors est · prudentia
autē spūs · uita & pax · quō sapientia carnis ·
inimica est indm · Legi enim dī non subiecta
nec enī potest · Qui autē in carne s · dō placere
non possunt · Vos autem in carne non estis · sed
in spū · si tamen spūs dī habitat in uobis · Si quis
autē spm xpī nō hab& · hic nō est eius · Si autē xpc
in uobis est · corpus quidem mortuū est p̄pter
peccatum · spūs uō uita · p̄pter iustificationem ·
Quod si spūs eius qui suscitauit ihm a mortuis habi
tat in uobis · qui suscitauit ihm xpm a mortuis ·
uiuificabit & mortalia corpora uestra
propter inhabitantem spm eius in uobis ·

XX Ergo fratres · debitores sumus non carni · ut se
cdm carnem uiuam · Si enim sēdm carnē ui
xeritis · morieminī · Si autē spū facta carnis
mortificaueritis · uiuetis · Quicūq. enī spū
dī aguntur · hi filii dī sunt ·
Non enī accepistis spm seruitutis iterū in timore ·
s accepistis spm adoptionis filiorū · in quo

ω quia peccata dimisit · a lege quæ p pec
catum in nobis rēgnauit liberauit

ϑ quae peccatoribus data ÷

A ut ipsecūs hominē redderet carnalē

a l. de peccato q̄ eū morti addixē īmerito
diabolus regnauit in ips dicit q̄s iuretēne
lur bar. Aliq̄ de peccato id est de susceptione
carnis quā quasi peccatū fecit ei mortē

ϑ ut sic dīc iustos quaerit · ita iustos
uentes in nos p peccatū illi subiecti ·
s p iustitiam eius amici

n qui carnalia agit tot caro dr · q̄ndo
spūalia · spūalis totus

ψ prudentia carnis dr carnalis · usurpato
quo nomine ips pisos prudentia uidet ·
du ppatientia nihil sufferre nouer · ipru
dentia carnis dr · q̄ conati s mundana uoc
inuestigare diuinae · neq phūnā ratio
nē inuestigare nequeant · n credendū con
sebant · uelut uirginis partum · mor
tem xpī · resurrectionem carnis

quasi cunctando dr · in qb. q̄sdā nouer
rat imperfectos · nā q cibi p fecti erant
fregit in epla hac q̄s p fectus loquit ·

θ id fruc ips · q̄ gaudiū · certas · q̄ uere in se

ubi sēe uiuat res s p spm sem utiq. fiunt · ubi
spūs est habitat · em ibi habitare n dubitat

D sic pm imitamin · carnalis sens q̄si mor
tuus n resistit · id s corp peccato mortuū ÷
spūs necessaria alia accedēta iustitiā uiuit

θ nem patrē dś habitaculū suū sine honore
deficere · s imgē fabula & sēpiterna

ϑ offendit eis lege n esse necessariam

& quia prudentia carnis mors ÷

ϑ ut uiuentes uita exstinguant illis
aria · uita tristis odium

remissione peccatoꝝ p xpm cessantem
ris spm accepim ut iniumore legis sic iudei
seruam · s spm sem pauī pigri fiducialit
dm patrē uocem us · seruus enim timē
dominum · filius diligit patrem

---

l nīn̄ que peccato originali obligata ÷ cū
ipse sine peccato ceperit s in natura uicerit

ϑ utquo in illis repugnante carnali assuetu
dine implere n potuit · nos salū impleat

ϑ l inimicas undata retribuendo · sic i lege
p̄cipiebat · dentē p dente · l cet ; C etsi uli
sēdm spm s · q̄ ista n agunt ;

ϱ spūalis conuersatio · i fidelis diuina confessio ·
pacem hominī inse tribuit & in do uitaq.
confert aeternam ·

ll pena n reddendo malum ·
uita in futuro

ll prudentia spūs nec in legis tēporalibus
spem figit · nec in malis timorem

o n potest obtēperare legi dī q̄ hoc appetit
p magnos bonis quib̄ p̄seuerant rō homīs

mea uidelicet & carne · cuius prudentia ·
supra nominauit ·

ſ sup dixē spm dī · nunc aut xpī · ut ostendat
unitatē trinitatis · ideo ēi spūs filii q̄ patris ·
q̄ ergo fructu spūs carē · frustra se defide uacuā
saluatous · q̄ de ea sitiā manere n potest ·

D si dś in uob ÷ uacua ex eū ÷ corpa uestra ic
a piscentis utrū inhaereat peccato · spūs uō
uiuit p̄pter iustificationem id ÷ iustam
conuersationem

ſ ille ipse ·

o l debitores sumus liberatorum
ut sēdm spm uiuamus ·

ϑ q̄ gubernant spū dī · i reguntur · ut spūalit
uiuant · filii dī numero computantur ·

quasi aliqs dicere & lex sufficienter not · Lex · non
dedit · subiungit apls · qui spū dī · ut
ex ea uiuere agantur ·

ſ mortalis habet potestatē cui seruimus · pecca
tores q̄ de mortis timore ad deum redeunt ·
se ad liberatorem suum alium q̄ q̄ cuertat ·
etiā ipso diabolo inuito ·

Bib. Phill. 1650, f. 50r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Mb. Phill. 1650
f. 505

Preußischer
FOTOSTELLE
Briefadresse: 10178
Unter den Linden 8

xiii

XXXIIII

ex emplo suo docꝰ partem isr̃l saluatam. aut adhuc posse saluari.
Iest̃sus: inhac comp̃batur qm̃ dś nr̃ eppu
r̃ plebem s̃uã · quia r̃ ego ex ipsa plebe sum.
doctor gentium · r̃ n̄ ego solus: sed r̃ cet̃ri
ꝯ apl̃i mei. r̃ multi alii ex illo populo s;

librū regum dic̃ abhelia sic uocatum

ppheraꝝ occisio r̃ altarū destructio sub
achab rege facta ÷ · ubicūq; dī cultores inuenit̃ persuadere ꝯ baal uxore ei
baal adorare precepit · nolentesq;
iussit occidi

Legit̃ in libro regum · quia cum ppria manu
occidisset helias ppheta · quadringentos ppheras baal facta ē uehemens persecutio · aduersus ppheras dn̄i · adeo ut helias fugiens · in
ingressi montium · r̃ cauernis petrarum latita
ret̃ seq; solum · exstitisse dn̄i credetur remanisse. Vbi factus ē sermo dn̄i ad eum dicens:
Quid hic agis helia. Cui ille respondit. Zelo
zelatus sum pro dō isr̃l · qm̃ filii isr̃l · ppheras tuos occiderunt · r̃ ego relictus sum
solus. Cui dn̄s: Reliqui mihi adhuc septē
milia · u · q · n · a · b · Acsi diceret. Ne putes
te solum ē seruum fidelē · r̃ bene labo
rantē · qm̃ sunt mihi r̃ alii nec pauci,
ubi enim ubi te solum putas · ibi habeo
septem milia · qui n̄ curuauerunt genua ante baal.

ꝙ si merces ÷ non est gr̃a · sed quia
merces non ÷ · sine dubio gratia ÷

xxv

XXXV

Quid ergo. Quod quærebat isr̃l non est consecutus. Electio aut̃ consecuta est. Cæteri uero excęcatę sunt. sicut scriptum est.

Quæritur quasi quęrente aliquis. Cur dī n̄ omnes, reliquas rarorum saluat̃ fecerit gr̃a sua. Q̄ questionem sibi ob ponit. r̃ que
rendo subiicit. Quid ergo. Subaudis? dicem̄;
nil utiq; nisi q̄a quod quærebat isr̃l. non
est secutus.

Dedit illis dś spm̃ compunctionis. oculos ut non
uideant. & aures ut non audiant usq; in
hodiernum diem. Et dd̄ dicat. Fiat

Isr̃l dic̃ populum illum iudeorum. qui sus me
ritus legem accepisse. r̃ eam suis uiribus impleꝛe. eiusq; operibus iustificari posse credebat
iudeoq; salutem quam quam quęrebat̃ conse
qui non ꝓmeruit. Spiritali. r̃ isr̃l desola
gr̃a dī p̄sumens. salutē consecutus ē. ut i
Ioh subdit. Electo · e.
n̄ op̄rando s; ppheraꝝ do psalmista hꝰ uerb.
locutꝰ ÷ · qc dign fuer̃ ppē peccata sua ut
his maledictionibus subiacerent

Retributio · r̃ scandalū · de ē. Acsi diceret:
In retributionem scandali · Nam quia ꝙ
dere noluerunt. hoc illis ā dō retributum ē.
ut facta scriptura cęcitas illis in laqueum,

Obscurati sunt r̃ aq; oculi eorum · ne
be carnalis intellegentiæ · ut spiritalia
n̄ uiderent.

xxvi

XXXVI

Dorsum uero iudei in faciem xpō dederunt. quia in eum credere dedignati;

Scandalo delicto · s · g · Delicto r̃ aq; infidelitatis iudeorum. salus facta ē gentibus.
qm̃ illorum infidelitate · gentibus occasio credendi · data ē · r̃ saluę facte sunt.
qd̄ aut̃ dic̃. ut illos emulentur · n̄ accipiendum ē. qd̄ iudeos in infidelitate pmanentes · gentiles imitari iussit · sd̄
quia exemplum acceperunt ab eis.
quod si n̄ credentem sic illis perierit
ipsi perirent ex pē quod r̃ subditur;
quod fidelium; i. s;

Rem mihi. Dico ergo. numquid repulit dś plebem suã? Absit. Nam & ego israhelita sum.
ex semine abrahã de tribu beniamin, non repulit dś plebem suam quam pscIuit. An nescitis in helia quid dicit scriptura? quem admodum interpellat dm̃ aduersus isr̃l. Dne ppheras tuos occiderunt. altaria tua suffoderunt. et ego relictus sum solus. & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septē milia
uirorum. qui non curuauerunt genua ba
hal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiae
uaunt. eadem saluatur̃ reliquias;
secundum electionē gratiæ. salue facte
sunt. Si aut̃ gratia non ex operibus.
alioquin gratia iam non ē gratia.

Quasi diceret · r̃ dns̃ suē xpe modo. qui r̃ tunc · r̃ qui illos saluat̃ gratuito dī bonitat̃ s̃ n̄ ex operib; ideoq; mox
Subdit; Quo dicto contra iudeos agit · qui legis operibus se saluos posse credebant;
ideoq; subiungit.

Quid ergo? quod quærebat isr̃l. hoc non est consecutus. electionē uero cęcitas reliquias. pelectionē saluatas.
sed non cæcitas. Electio aut̃ consecuta est. Cæteri uero excęcatę sunt. sicut scriptum est.
De carnali uero isr̃l subdit;
Ineſata

Dedit illis dś spm̃ compunctionis. oculos ut non
uideant. & aures ut non audiant usq; in
hodiernum diem. Et dd̄ dicat. Fiat
spm̃ odu q̄ cōpungunt aduersus ecclam
mensa eorum in laqueum. & in captionē.
& in scandalum. & in retributionem illis.
Obscurentur oculi eorum ne uideant. &
dorsum eorum semp incurua.
sole̅ systeme
Dico ergo. num quid sic offenderunt ut ca
dorsū eorū ꝙsi descendens deorsū
solummodo. ine̅ nia.
derent? Absit. Sed illorum delicto
iudeoꝝ
gentibus
saluꝰ gentibus? Ut illos æmulentur.
iudei
Quod si delictum illorum diuitiæ

4 qc scriꝝ iudeos humiliauerat · modo quasi bonus doctor̃ consolatur eos

÷ hoc testimoniū assumpsit ut manifestaret qc non ipse solus ex gentibus iudeoꝝ gratiam
saluatus obtinuit ÷ s̃ r̃ alii multi

Vbi notandū quia n̄ aut̃ tantum pro
si addidit. suã. r̃ ē sensus. Plebem quā
suam factorum pscIuit. n̄ reppulit;

xp̄e multos electos in illo pplo nouerat
quos helias & apti ignorabant

Principatum gentium · quod modo sub
tecto designat̃. Vt innomine christo omnes
genu flectat̃. Baal. ido ē. belzebub.
belbere. sed baal. deus ē. quia in eius
honore colebatur. belfegor in monte

qui p electionem saluantur. pfectores animae ostenduntur

quærebat carnalis isr̃l p legis obseruantias iustificari s; consecuti n̄ potuit
electo aut. id p fidē electi consecuti sunt
iustificationem

oculos & aures cordis habent. s; quia
his abusi sunt. cæci r̃ surdi efficiuntur

Sed quo modo debent dicat. qđ dedisse eis
oculos ut n̄ uideant & aures ut non audiant. cum nil
prosit haec magis terribilius sit. & uerius
nec debuerit esse scripta. nisi ea quæ supra
exposuimus.

mensa in laqueum scā scriptura. qc iudei ibi
misere delicias. id sensu spirali intendere
noluer̃. illaqueati & scandalizati abique
ratione usq; in pñs̃ perdurant. illā ergo
retributionē ꝓpē peccata sua receperunt

nimio delictoꝝ pondere pgrauati. or
uicē cordis addm erigere n̄ ualebant

ho
n̄ ergo deliquer̃ ita ut ceciderent. id
tantūmodo ut ceciderent. qđ si ad pcm
sua solū. s; & hoc ipsū qđ ceciderunt
peccauerunt & gentibus ad salutē

s; ꝓpē delictū & diminutionē iudeoꝝ
gentes beneficiis dī ditant̃. multo
magis eā uenerit plenitudo eoꝝ

Bln. Phill. 1650, f. 53v

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ

Signatur: Ms. Phill. 1650

f. 53v

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
Preußischer Kulturbesitz
FOTOSTELLE
Briefadresse: 10102 Berlin
Unter den Linden 8

dum in gentilitate fuistis. in baptismo spū sco.

quidem fuistis. sed ablutione estis. sed sanctificatione estis. sed iustificati estis in nomine
bonis operib; in confessione
dñi nostri ihu xpi. & in spū dei nostri;

Omnia mihi licent. sed non omnia expediunt; Omnia mihi licent.
quae mihi sunt & quae nisi sint nocent.
sed ego sub nullius redigar potestate; esca ventri & venter escis; deus autem
commen. ceteris. si serui
& hunc & haec destruet. Corpus autem
ueniet quae sunt nris.
non fornicationi sed dño. & dñs corpori;
sungit. dñi templū.
Deus uero & dñm suscitauit
& nos suscitabit per uirtutem suam;
qui membra ei sum.
quia ipse e spūs nr̄m.

Nescitis quoniam corpora uestra membra xpi
absidens me a corpore xpi.
sunt. tollens ergo membra xpi faciam
in commixtione.
membra meretricis? absit; An nescitis
quoniam qui haeret meretrici unum
pmmundicie. dns possidet
corpus efficitur? erunt inquit duo
quomodo ei hereticis una intelligi
in carne una. qui autem adhaeret dño.
una voluntas. i. qd dns. anima & homo. & corpore & mente.
unus spūs est; Fugite fornicationem;
Ipse ergo cetera una semi e extendu. hinc supra
pcepit fugiendū
Omne peccatum quodcumque fecerit homo.
extra corpus est; qui autem fornicatur.
eū alienis.
quia magis voluntatem pfecto carnis quā cetera uitia
in corpus suum peccat; An nescitis
in fornicationis
quoniam membra uestra templum e spūs sci
qui in uobis e. quem habetis a dño. et estis
quia non est. suus si debet sibi uiuere illi cui sanguine empti
uri. empti enim estis pretio magno.
hoc agite ut glorificet dns per opera ura.
spm sem
glorificate et portate dm in corpore
Deo. i. dolentes coniugii. in plā ura.
uro.
in uitium pecti. in pna. lego. sed pulchre uirginitatis
De quibus autem scripsistis mihi. bonum est homini mulieri
nimis. in cautum. ne indulgeā.
rem non tangere; Propter fornicationem
quae accidere possunt. ne alienā.
autem unus quisque suam uxorem

Omne peccatum quodcumque fecerit
homo extra corpus est, Sed qui fornicatur
quare dicit? Omne peccatum quod
cumque fecerit homo extra corpus est. Numquid
illa quae paulo superius posuit. absque of
ficio corporis. pagi possunt. non. & cogitat
quis aliquid carnale. sed numquid sine
carne. cogitare potest. Aut numquid
ipse separare potest. hoc quod dicit psal
mista. Dixit in corde suo non e dns. absque operib;
de quibus ipse apls dicit; omnes astabimus
ante tribunal xpi. & cet. nunquam potest.
quia donec in corpore manet potest dicere.
non est dns. Idem etiam alibi dicit. manifesta sunt
opera carnis quae sunt fornicationes. & cet.
in quae opera carnis. spiritalia uitia comme
morat. Si ergo ipse fide & ueritate. ego eius
pdictor spiritalia uitia carni asscribit.
quare dicit omne reliquum peccatum extra
corpus e. Qui autem fornicatur in corpus suum
peccasse. quo dicit contrarium non apparet.
sciendum e quia duae sunt fornicationes.
Specialis quidem. quae in eo corpore patratur.
& est generalis. & tam spiritalis. si ergo speciale
fornicationem uolumus intelligi. ad eo agendum
unusquisque dicit. in corpus suum peccat. Quia fornicationis
malum tale. & tantum e. ut eum qui hoc malo de
uinctum uinculo habuerit unusquisque teneat. atque seruum cor
poris faciat. adeo uti ipso tempore expletionis
non aliud ei cogitare liceat. non alicubi intendere.
nec alicubi sensum suum dirigere. & ideireo aiunt
in corpus suum peccat. quod de aliis. & aliis peccatis
hoc committat. potest & aliud cogitare. atque
aliud agere. nec ibi semper uersari. & ideo ad
comparationem illius extra corpus facti dicit;

POTEST ET AL INTELLEGI.

Est enim generalis fornicatio. quae e contra spiritalem
de qua psalmista. pdicti omnium extraneos abstinere
& ostendere dei & quae e contra fornicatio. mox
subiunxe. Mihi autem adhaerere deo bonum e.
de qua et iacobi. An nescitis quia amicitia
huius seculi. inimica e dei. Quibus ubi ostenderat amicitiam
esse seculi. fornicari e a deo. hinc & dns. Nemo inquit
potest duobus dominis seruire. & qui sunt duo
domini. ostendit. non potest deo seruire. & mammonae.
i. mihi. & seculo coniugi. hinc ea. & ob aliae.
Omne quod in mundo e. concupiscentia carnis. & concu
piscentia. & cet. usque adeo ut dicat. Qui autem facit uolun
tatem dei manet in aeternum. Quapropter quicumque
ipsius carnalis delectationis amore. mundi huius
sequendo. ac suscipiendo concupiscentias. a deo
recedit. unusquisque fornicatur. & in corpus suum peccat. ab ipso
corporis amore recedit. adeo. Si autem mundo non
haerendo sed deo. mundique etiam delectationes
& concupiscentias contemnendo. atque deum
deo. aut ignorantia. aut oblivione. aut quolibet
modo deliquerit. quasi extra corpus pecca
hoc e quia non ipsius corporis amore recedit. adeo.
Aut aliud aliquid horum uoluit apls intelligi. i.
aut forte utrumque. quia consuetudo e scripturarum.
ut sub uno uerbo aut sententia.
multa intelligi possint.

Huiusque gratia dicit eos. ne admirentur a quibus interrogata eorum respondet.
nunc incipit de coniugiis tractare. antea expugnante inimica
quae dolentes loqueretur. Coniugibus namque aliquibus optatam
misere. utilios docere. si acceptae fidei. licitum est uxores
dimittere. aut quo modo uxores licite habere[n]tur

Bln. Phill. 1650, f. 65r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Mo. Phill. 1650
f. 65r

Abb. 226a

a nra possibilitate · possibilitas nra. t doctrina que nob ado donata ē;

aliquid anobis · quasi exnobis · sed sufficientia boni

nra exdo est · qui etidoneos nos fecit mi qui ab ipso electi sum.

nistros nouī testamenti · nonlitere sed spūs i. euangelii. i. nuncupis legis ministros. s. spiritalis grē.

qui enim carnalit ea habent. unduct. ut oculum poculo. &c. gra autem di impios · conuertentes ustificat;

Litera enim occidit · sps autem uuificat · uel lex.

lex uel que mortificat peccatores.

Quod si ministratio mostis · literis deforma

mirabilis. illis. l. in monte ubi data ē illis lex. intuitum.

ta in lapidibus · fuit in gloria · ita ut non

Nam intanto splendore erat moyses quando descendebat de monte ut nō pōt in eum. qd sign

possint intendere filii isrl in faciem moysi · ficabat · quia p ea figurā xpm videre nō ponēt;

i. que glā legis mutabat in glām euangelii;

ppter gloriam uultus eius quę euacuatur ·

i. pdicatio spiritalis le gis.

quomodo non magis ministratio sps erit

futura. lex que mortificat peccatores.

in gloria · Nam si ministratio damnationis

in glā dabat. nova lex. que ministrat iustitiā dimittendo peccata.

gloria e · multo magis abundat ministerii

i. cōparatione euangelice doctrine umbrat glā legis sic ortu solis lumē obtundit lunę.

iustitię · in gloria · Nam nec glorificatum e ·

illi glē in qua uel lex dabat · n comparatē glē euangelii quia ad tēpus est;

qd datum est in hac parte · ppter excellentem Nam glā euangelii · excellit illam glām legis.

glam · Si enim qd euacuatur p gloriam e ·

mutat. uel lex. dabat.

multo magis quod manet · in gloria est ·

nova lex. que in nullo sunt uetę actus;

nos mystice xpi ecclesiam xpm; future glie

Habentes igitur talem spem · multa fiducia

s. nō opponit nob uelam dns nr quia nō obtecta ē nob facies dni · i. nob qui xpianisumus.

utimur · Et non sicut moyses ponebat ue sic qui nititur intendere in moysen antea po

lamen sup faciem suā · ut non intende potestatem. quā velabat facie sua;

rent filii isrl in faciem eius · quod eua i. velam ne evacuat in xpo.

cuatur · Sed obtunsi sunt sensus eorum · tam diu obtunsi s. qua diu mana illis dabatur.

Ideo hoc dicit quia quando hoc scribebat apls. magna adhuc pars illius populi in infidelitate manebat;

Usq. in hodiernum enim diem · idipsum qui ex eodem in xpo.

durata infidelitate. qd in mentem legis dr.

velamen in lectione ueteris testamenti

his qui ñ credunt in xpo. qd tam infide xpi velat. his qui credunt in eum.

manet · ñ revelatum · quo in xpo euacuat.

Sed usq. in hodiernum diem cū legit mor ipsa lex.

infidelitatis.

ses · velamen ponit sup cor eorum · Cū

infidelis iudeus

aut conversus fuerit ad dm · auferet

qd moyses ponebat in facie sua. nemo ignorat dnm spm ee.

velamen · Dns aut sps est · Ubi aut sps

i. spiritalis lex

dni · ibi libertas · Nos uero omes revelata

facie · gloriam dni speculantes · in eande

Libertas enim ñ in illa lege que in lapide scripta fuit. aut velamine tegit.

sed in lege. que ē spiritalis · illa lege ministrabat amore mortis. hic aut nolantate carnalis. ibi pena · libertas · ubi nulla ē peccandi voluptas;

ergo illo qui timore peccati retrahit · hac libertate ñ fruit.

Et sic moyses ponebat velamen · a. f. s. ipse nob imposito velamine ñ loquat · s. abiecto velamine · aut diamus eum apte loquente · qua ppter eo maiorem dignitatē suscepimus · quo ipsum dnm loquentem audimus · ipsi enim sermonem loquentem nisi imposito velamine audire ꝓporemus · nos aut loquente ipsū di filium audire meruimus. In hoc ostendit apls · quia eo ardentius dō seruire debemus · quo maiorem dignitatem ab illo accepim.

Bln. Theol. 1650, f. 81r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 81r

in nulla timore aduersarios ; timoris causa aduersarios ;

in nullo terreamini abaduersariis quae ÷ qa sunt aduersarii

illis causa perditionis · uobis aut salutis · Et
qui male suos seruatos probari. sicut iob.

hoc ado quia donatum ÷ pro xpo · non solu

N solum ut fidei meritum · sed etiam martyrii premium habeatis · dum uos pariter ds temptari · in tribulationibus ut uincatis ;

ut in eum credatis · sed ut etiam pro illo patia
nihil nouum patiemini · sed hoc qd presentes audistis in me ;

mini · Idem certamen habentes quale etiu
in me uidistis indigno · illa pro qb quibus nos absentes consequi gloriari ;

audistis de me · Si qa
1. consolamini me membrum xpi, quod passum. si uos consolatus 1 xpe ;

ergo consolatio in xpo · si qd e solatium ea
1. si aliquam caritate ei expendere uultis ;

1. xpi. si amicos ; Si spm eius nobis ee cupitis · spiritalia · non carnalium ;
Si in eum misericordes estis.

ritatis · si qa societas spus · si qua uiscera mise
in uobis sunt.

rationis · Implete gaudium meum · ut idem ipsum
Ergo nolite sentire carnaliter. sentiendo diuersa ;

sapiatis · eandem caritatem habentes · una

nimes · id ipsum sentientes · Nihil p con
uana laudem.

tentionem · neq; p inane glam · sed in hu
singuli.

militate superiores sibi inuicem arbitran
N. quae uobis solis · expedunt · sed quae aliis prosunt ;

tes · Non quae sua singuli quaerentes ·
eum sensu intellegite ;

sed ea quae alioru. H oc en sentite in
sentiebant. xpo. in equalitate · imagine

uobis qd et in xpo ihu · Qui cum in forma
patris sp̃ proprietatem. qui equalis deo · non rapinam nec alienationem · sed proprietate arbitratus ;

di erat · non rapinam arbitratus ÷ ee se aequa
i. in substantia diuinitatis cuius · si honore inclinans ;

lem do · sed semetipsum exinaui t formam
i. natura hominis induendo ;

seruu accipiens · in similitudine hominu
Aliquando similitudo precipue ueritate. sicut hic ;

factus · et habitu inuentus ut homo · humi
conuersatione utitur presentis.

liauit semetipsu factus obediens usq; ad morte
ut nos obedientiae exemplum prebere ;

mortem aut crucis · p qd et ds illu exal
id ad quia nulla mors decentior est. in resurrectione ;

tauit · et donauit illi nomen qd ÷ super
i. filius dei. hic.

p genu subiectione significet ;

omne nomen ut in nomine ihu omne
N ad corporis genua · si ad humile subiectione inclinationem mentis prone ;

genu flectatur · Celestium · terrestrium ·
angloru. hominum.

Angelorum qui psunt infernalibus. omnium gentium.

& infernorum · Et omnis lingua confi
i. in natura et gla deitatis · eu eusde gle. cuius pris ;

tetur · quia dns ihc xpc · in gloria e

di patris · 1 taq; omi mei sicut semp
mihi. uelim.

obocdistis · non tanq; presentia mei tantum ·

Vt ostendere xpm non propter se passum. sed propter alios. siue tam humilis sensus in uobis sit. quam fuit in xpo.

Cum eni angelos dix. filius meus es tu. itaq; donauit illi nomen · qd non ante habuit. Vnde recte locus hic secundum humanam naturam intellegendus est. quam diuinam.

Bibl. Phill. 1650, f. 102v

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 102v

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
Preußischer Kulturbesitz
FOTOSTELLE
Briefadresse: 10102 Berlin
Unter den Linden 8

Et illi quidē intempore paucorū dierū.
secm uoluntatē suā ēudiebant nos;
Hic autē ad id quod utile est in recipien
do scificationē eius. Omis enī disci pli
na in psenti quidē uidetur; non ēe gau
dii sed meroris. postea autē fructū pa
catissimū exercentibus per eam. reddē
tustitiae. propt̄ q̄ remissas manus
& soluta genua erigite. & rectos gres
sus facite pedibus uris. ut non dau
dicans serret. magis autē sanetur. pa
cem sequimini cū omib. & scīmoniā
sine qua nemo uidebit dnm. Con
tēplantes nequis desit gratiae dī. neq
radix amaritudinis sursu germinans
impediat. & per illā inquinentur
multi. & nequis fornicator aut pfa
nus ut esau. qui ppt̄ unā escam primi
genita sua uendidit. qui ammodo cum
uoluerit benedicere. reprobatus est. non enī inue
nit paenitentiae locū. quāquā cū la
crimis inquisisset eam. Nonenim
accessistis ad tractabile & accēsibi
lem igne. & turbine. & caligine. & p
cellā. & tubae sonū. & uocē uerboꝝ;
quā qui audierunt excusauerunt se.
ne ei sermo fieret uerbū. Nonenī portabant
quod dicebatur. & si bestia tetigerit

XXX II.

XXX III.

Bln. Theill. 1650, f. 137r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 137r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
Preußischer Kulturbesitz
[illegible]STELLE
[illegible]asse: 10102 Berlin
Unter den Linden 8

despecti sint. obhoc adō ut gratulantur credentes. Tertius modus ē. qđ legem data spreuerint. unde ante ponit grecis iudeos. quartus modus est quo docet iudeos exorbitasse a lege & p̄missione dī incausa xp̄ī. factosq; similes gentibus. ut utrīq; indigeant misericordia dī. non per legem salutē speando sed p̄ fidem xp̄i ih̄u. Un de omni industria idagit. ut a lege eos tollat. quia lex & p̄phete usq; ad iohannē. et in sola fide xp̄i illos constituat. & quasi contra legem euangelium iudicet. non destru ens legem s, preferens xp̄istianis mum. Asserit enī sic xp̄m ut predi cato eo. cessaret lex. non tota sed p̄ uaricatio facta est legis. quaeo pendio sui daret salutē.

Multa enī ueteribus tradita sunt p̄p̄ duritiā cordis illox ut onerī ceēnt. quae misericordia dī ad p̄uia aut p xp̄m data p̄teritox remissione. In gratus ē ergo misericordiae dī. qui uult ee sub lege. nā dixerat moy ses. sicti mentes facietis filius is rahel. ut quacūque se uerteremt legē haberent. ut sine sollicitu dine omnino n̄ eent. Igitur ut xp̄o in. spem uitae salutisq; po nendā traderet. & dn̄m ipsum ee omniū doceat. sic incipit.

Paulus seruus ih̄u xp̄i.

¶ Uix p iusto quis moritur. p bono namq; quis au deat mori. Ixp̄s p impius mortuus ē. incredibi lem & inaudita caritate ostendit. Sed sciendum quia quod dicit iustum & bonum non aliquam per sonā referendū ē. sicut quidā heretici uoluerunt. quibonum filium. & iustum patrē intellexerunt. Sed ut dicit beatus ieronimus. ad aliquā rem iusta t bona. fuerunt enī nonnulli. qui per iustū. in tellexerunt ueteris testamenti iustitiā p bonū uero gratia noui. Utsit sensus. uix p iusto quis mo riatur. quia perraris inuentus est qui p iustitia ue teris testamenti mori uoluerit. p bono autē forsan quis audeat mori. dns autē non solum pro pius. sed ea congruo tempore mori uolunt. & hoc est quod apls dicit. sēm temp̄. id est sēm temporis congruen tiā.

¶ Uanitati enī creatura subiecta est non uolens. sed p̄p̄ eum qui subiecit in spe. Haec sententia iam a doctoribus exposita est. unde solleter inuestigandum ē. quid sit haec uanitas. aut quae creatura uanitati subiecta. ut quidā uolunt p uanitatē homo intelligatur. unde salomon. uanitas uanitatum dixit a celesiastes. omnia uanitas. itē. unum unuersa sub sole uanitas. Ite spt. Uniuersa uanitas omnis homo uiuens. sic ergo uniuersa uanitas omnis homo. & unuersa sub sole uanitas. Nihil ominus. uanitas uanitatū est homo. & reuera nihil plus ho mine uanum in rectione ciborum indigestionisse tore in ebrietate. & sordibus. per ende sobolis. & reliquis huius modi. Creatura uero intellexerunt. solē lunā & cetera. quae in eo uanitati subiecta dic. quoniā p̄p̄ homines facta sunt. P̄p̄ homines quippe sol oritur & occidit. similit & coma astra. Cur ergo seq. non uolens cum haec omnia inanimata sint. Nisi forte philosphoz opinione accipiamus. quibus oīa animata asserunt. & ideireo dictū intellegam p̄p̄ eum qui subiecit in spe. quod spem habeant ut ab hac seruitute liberentur. Sed iste sensus quia ab rationi uicinus est. fundatus est repudiandus. Aliuā ut origenis creatura angelos accipiāmus. quos bellis legimus p̄fuisse. & reuera nihil uanius bello in quo homo ad hoc laborat ut non sit. Suauit̄ an gelis bellis p̄fuisse legunt. ut origenis multis ypheciis. & maxime danihelis testimoniis.

Bln. Phill. 1650, f. 141r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 141v

STAATSBIBLIOTHEK
Preußischer Kulturbesitz
FOTOSTELLE
Unter den Linden 8

Genesim.

Bedasup euangliū

Actus apostolor.
apocalipsin. & epte
canonica inuno uolumine.

Epte pauli.

Itē actus apostolor

parabole salomonis

Prudentius

Lib regū

Isaiam. Ieremiā
Iezechiel. danihel.
& duodecim prophe
tas in uno uolumine

Equatica collectanea

Qui in quadragesima ante pascha cognouerit uxorem suā & noluerit abstinere ab ea. annū unū peniteat. aut pecuniam suum uidelicet. xx vi. solidos ad ecclesiā tribuat. aut pauperibus diuidat. Si ebrietatem et sine consuetudine audierit xl dies peniteat.

Quot testibus conuinci debeat clericus.
Presbiter non aduersus epm. Non diaconus. aduersus presbiterum. Non subdiaconus. aduersus diaconum. Non acolitus. aduersus subdiaconus. nō exorcista aduersus acolitum. Non lector aduersus exorcistam. Non hostiarius aduersus lectorē. De accusationē aliquā. & non condēnabit epūs. nisi in lxx. unus; epūs summus aquoquā iudicabitur. qō scriptū est. Nonē discipulus sup magistrū. Pbr autem in cardine constituitur. nō nisi xl. uni. testibus dānabitur. Diaē nisi. xx vi. non condemnabit. Subdiaē. Acolitus. Exorcista. Lector. Hostiarius. nisi ut scriptū est In vi testibus non condemnabit. Testes autē. sint sine infamia. Siquis clericus in monasterio nutritus fuerit. & in ecclesia publice legerit & cantauerit. & post modū adsciti negotia egrediatur. Hic ab epō suo coerceatur. ut iterū ad monasteriū reuertatur. unde discesserat. Si autē tam primum exterrerit. & capillos capitis sui nutriat. Tunc ab epō suo constringat. ut iterū deponat capitis. & de inceptu nec uxore sibi usurpet. nec ad sacrū ordinē promoueatur. Sacramentū autē hactenus assumis sacerdotibus & reliquis exigi nisi pfide recta minime cognouimus. nec sponte eos iurasse reperimus.

Ben. Phill. 1650, f. 186v

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 146v

AA. 226 a-b

PÖTZTELLE
Briefadresse: 1615
Unter den Linden 8

EX LIBRIS SCI AVG DE ORIGINE ANIMAE AD VINCENTIVM VICTORIEM.

Quantū apparet exdonis ingenii quae ubi largius est dī. pfecto sapiens erit sine nē crederis. aq. ut si sibeo qui sapientes facit. pie supplicē instanterq. poposceris. & malueris errore nē decipi. quā errantium laudibus honorari. Sicut ē optimi laudandiq. consilii facile adueniora transducī. ita impbi obstan tiq. iudicii ē ad tramitē rationis inflecti; Nonsic innua q. xpūs humilis se ipsum docuit ēe ambulāt; Nullus cum hoc tumore pangustā postā ei ingredit. Itaq. te nec amplius quā oportet tibi tribuendo uanescere uolo. nec rursus te abiciendo ac desperando frigescere. Assit aut dns mentu tuis. & tantum spiritus tuo spū suo. facilitatē humilitatis. lucem ueritatis. dulcedine caritatis. pacem pietatis infundat. ut uictor tui animi ēe malis inueniris.

Quam cuius libet contradictoris insalsis; legere intellegere

Sapientior ē qualiquid se nescire scit. quā quise putat scire qd nescit. Intellege qd nonintellegas. & noli despicere hominē qui ut uerum intellegat qd non intellegit. hoc se nē intelligere

Animae nrae nō omnimodo scimus origine. quā ius qd ad salutē pertinet fidei. diuinitus animā data. eaq. nonemus cuius deus ē ēe naturae remotis ambagibus nouerimus. Oportet ut ita dicamus animae auctor dns. ut ab illo facta sit nō de illo. Quod enī de illo ē sicut unigenitus filius. eius naturae ē cuius & ille ē. Vtaut anima eius dē naturae nō sit cuius ē ille. facta ē quidē ab illo. sī non de illo. Quid ualeat memoria nra. & intellegentia uel uoluntas omnino nescimus. Sepe enī putamus nos aliqd memoriae reticuisse. si postea cum uolumus nō nobis uenit immemorē. Sepe quoq. putamus. p posita quaestionē nos intellexisse. si inde cogitemus. cogitam nec possimus. sepe nō putam & possumus. Scimus quoq. nos aliqd uelle seu nolle. sī uoluntas nra etiā cum bona ē. quantū ualeat quantas uires habeat. quibus temptationibus cedat. quibus non cedat sinos nonfallimur. pfectionē scimus. Nos nonpossumus capere nos. & certe non sumus extra nos. Cor dicitur illa uis qua cogitationes fiunt. quae memoria appellatur hoc nomine. quia sicut motus nonquiescit in corde unde se pulsus diffundit usq. quaq. uenatū. nāq. nescimus aliquid cogitando uenire. Spūs dicitur p prietate qua rationi animamur intellegim & sapim. Mentē nram nisi rationale & intellectuale nrm dicere nō solemus. Corpus ē quicquid maioribus & minoribus suis partibus maiora & minora spatia locorum optinentibus constat.

Cum ergo aliud sit quo corpora uerisemi mus. qd facimus quinq. sensibus corporis. aliud quo pter ipsos similia corporibus. nō corpora cernimus. ubi & nos ipsos. nō aliter quā similes corporib, comuem. aliud quo nec corpora nec similitudines. sicut fidem. spem. caritatē. sine ullis coloribus & tumoribus eorum q. similib, certus sane firmusq, conspicimus ubi magis ēe. & quo damodo familiarius habitare debem. ubi renouari secundum imaginē ei qui creauit nos. Nonne in hoc quod tertio loco posui. Ibi enī certe neq. ullum sexū. neq. ullas sexus similitudinē gerimus. Sinus abrahae dī. requiescit in sede quietis ubi ē abraha. Regnū di dicit. ubi cum illo fidelis familia eius. beate & sempiternae tota regnabit. Haec ē in hac quaestione. id de origine animae diffinicio mea ut occulta opera di habeant secretū suū. salua fide mea. Neq. aliqd inocultus di operibus ignorando. si rerum ignotarum incognita pcognitus assituendo. & falsa pueris pferendo. ac defendendo peccat. Nonne quando aliquid nescis existimas scire. sī ut scias. disce nescire. Plenus predicatur & imatur eloquiū inspe nouemis. & sīndū habeat maturitatē fidemq. doctoris. Quappī ut & tu recta sapias. & alios nonantum modo delectare. uerū etiā edificare possis qd loquaris. curā te oportet gerere de sermonibus tuis. remotis plausibus alienis. Explicit

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
8. 147 v

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
Preußischer Kulturbesitz
FOTOSTELLE
Fristadresse: 1000 Berlin
Unter den Linden 8

S. T. S

Si quis edificat supra fundamentum hoc. aurum. argentum. lapides pciosos. ligna. foenum. stipula. Haec aplica sententia. in his computanda ē. quae beatus petrus apls difficilia dicit intellectu ineptis pauli. Unde ut arbitror a doctoribus ē exposita. Nam lapides pciosos dicit. quos ignis non corrumpit. Unde ergo ut quibusdam placet. aurum. argentum. lapides pciosos. non opera. sed homines designantur. id est aurum. argentum. lapides. pciosos. bonos auditores. Ligna. foenum. stipulam. malos. Ille etiam supra fidei fundamentum. aurum. argentum. l. p. aedificat. qui suos auditores bene instituit. et contra ille. foenum. lignum. stipula. qui male. Unius cuiusq; opus manifestum erit. quia in futuro iudicio. & boni auditores manifestabuntur. et mali. Unde & sequitur. Dies enim declarabit. quia in igne revelabitur. Dies dni. id est dies iudicii declarabit. quia discernit bonos auditores a malis. qui in igne revelabitur. quia dni igne revelante aperiet. a iudicium. Et unius cuiusq; opus quale sit ignis probabit. Unius cuiusq; opus. id est bonos auditores et malos ignis probabit. quia bonos purgabit. malos uero aeterno incendio concremabit. Si cuius opus manserit. quod sup aedificauit. mercedem accipiet. Et ē sensus. Si doctor mirabilia tua suos fuerit lucratus auditores. et ipse poenam aeternae damnationis euadat. & unam aeternam pcipiat. ipse pcorum salute remunerationē suscipiet. Si cuius opus arserit. detrimentum patietur. id est mala auditores. ppria exigentibus meritis damnabuntur. doctor quia minus sollicitus fuit erga eorum salutem. damnum patietur. id est poenas luet. sed purgatorias. Unde mox subditur. Ipse aut salvus erit. sic tam quasi pignem. qui ppria ustrina & fide salvabitur. purgatus pignem.

Aliter in hoc loco. apls memorat. quae pciosa & pclara sunt in mundo. id est aurum argentum lapides pciosos. Vana aut uana & frivola. id est lignum foenum. stipulam. Unde ut quida volunt. aurum. a. l. p. designatur bona. sana. & catholica doctrina. pligna. f. s. mala. puersa. & adultera. Ergo sup fidei fundamentum. aurū. a. l. p. aedificat. qui bene docet. lingua. f. s. qui puersae. Unius cuiusq; opus manifestum erit. quia in die iudicii. & bona & adultera doctrina. omnibus manifestabitur. Unde sequitur. Dies enim dñi declarabit. quia in igne revelabitur. In igne quippe tunc omnibus revelabitur. prava doctrina. quae nunc quosdam decipit. Et unius cuiusq; opus. quale sit. ignis probabit. quia pignem sit examinatio. ideo ignis probabit unius cuiusq; doctrinam. qm̄ si nihil inuenerit. quod exurat. manifestum erit bonum fuisse doctorem. Prava aut doctrina. aestu erit ignis. Unde & sequenter significatur. pligna. f. s. Si cuius opus manserit. quod sup aedificat. mercedē accipiet. id est si nulla in eo sordes. pravae doctrinae ignis inuenerit. quas exurat. & ipse sicut tres pueri in fornace ignis. Accipiet mercedem unum unusquisq; aeternam. cum gla utiq; ppetuae felicitatis. ss. Si cuius opus arserit. detrimentum patietur. Opus mali doctoris ardebit. quia pversa doctrina interibit. quia non ē substantia. sed accidens causa. Omnia quippe tunc mala peribunt. sicut & impiorum. Detrimentum uero patietur. poenas luere. Ipse aut salvus erit. sic tam quasi pignem. Salvum illum die futurum. quia non interibit substantia. qua consistit. sicut eius doctrina. Sed notandum. quia non ait. salvus erit pignem. quasi fundamento merito incombustus. ab igne liberetur. examinatus pignem. Volens ostendere. quia poenas luet. non tam in aeternum torquebitur. sicut pfidi & impii. s. quandoq; liberabitur ab igne. ut sit et operet pcum. qd credidit in xpm. Ille tam sensus. nisi caute accipiatur. erroni uia nos dabit. Nemo enim apparet. quomodo hic quandoq; a poena liberet. Cum dns dicat.

Et ibunt in supplicium aeternum.

Audiendum uero. quia ut dicit beatus augustinus. ille hoc loco ignis intelligendus ē. per quem ambo transeant. id qui aedificat aurum. a. l. p. Et qui lignum. f. s. Sic enim dicit. Si quis aedificauerit sup fundamentum hoc. aurum. a. l. p. ignis temptationis. in hoc loco intelligit. De quo alibi dicit. Vasa figuli probat fornax. & homines iustos temptatio tribulationis. Ille ignis in hac interim vita fit. quod hic dicit apls. non tamen ē incredibile. quod post hanc unum id ipsum fiat. Supra fundamentum igitur fidei. ille aedificat. aurum. a. l. p. qui cogitat ea quae sunt xpi. quomodo placeat dō. id est qui ea operatur. in quibus delectatur dns. Nam qui pure intelligit. consequenter eius intellectus per aurum designatur. Eloquentia uero & per argentum exprimit. Utpote si bona opera. per lapides pciosos. Quia sic lapides pciosos ignis non corrumpit. ita utpote si bona opera. ignis tribulationis non consumit. Huius ergo operis ignis probabit. qm̄ non exaret. quia non ea dilexit in mundo. quorum amissione cruciatur. Dies quippe dñi. id est dies tribulationis declarabit. Splendidum eius opus. ut ē aurum quod pignem transit. & quia splendidum ostendet. & inviolabile permanebit. idcirco quod sup aedificauit. mercedē accipiet aeternae felicitatis. Illud munitum sumet. quod cogitauit. Et contra ille aedificat. lignum. foenum. stipulam. qui cogitat ea. quae sunt huius mundi. quomodo placeat uxori. id est qui ea operatur. quae abominat dns. Conuenienter ergo pligna. f. s. designantur mundanae cogitationes. & tales rerum saecularium cupiditates. quae licet sint licitae. amittuntur tam sine mrōr dolore non possunt. Et huius ergo operis ignis probabit. quia exuret eum dolor saecularium rerum. quas dilexit. si contigerit. ut eas tempore tribulationis amittat. quippe non possunt sine magno animi dolore. quae cum magno possidebantur amore. Unde paulo post dicit. Sicui opus arserit. detrimentum patietur. Opus ardebit. quia substantia mundi peribit. Si ergo perierint res seculares. detrimentum patietur. id est damnum temporale. quia amisit quod cogitauit. Verumtam fundamento merito liberabitur. si magis elegerit. illis

Bibl. Phill. 1650, f. 148r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
PREUSSISCHER KULTURBESITZ
Signatur: Ms. Phill. 1650
f. 148r

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN
Preußischer Kulturbesitz
FOTOSTELLE
Briefadresse: 10102 Berlin
Unter den Linden 8